

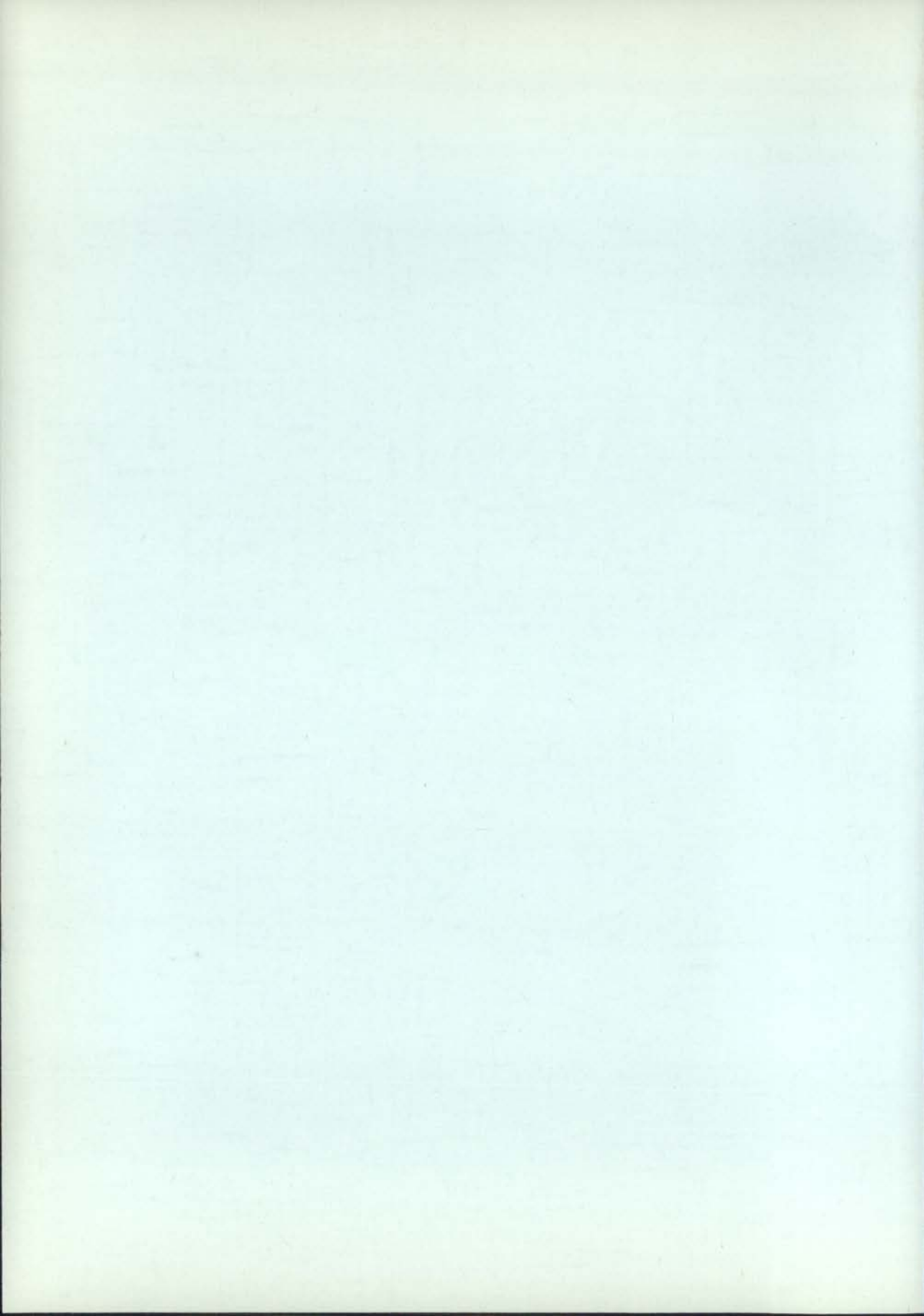
Ο ΡΟΔΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ I ΛΙΝΔΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΡΟΔΙΑΚΟΥ
ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΛΙΝΔΟΥ

ΥΠΟ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1972

ΛΙΝΔΟΣ

Ο ΡΟΔΙΑΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ I ΛΙΝΔΟΣ

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΛΕΤΗΝ ΤΗΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΡΟΔΙΑΚΟΥ
ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΟΥ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΗΣ ΛΙΝΔΟΥ

ΥΠΟ
ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΥ
ΕΦΟΡΟΥ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

ΑΘΗΝΑΙ 1972

ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΜΟΥ

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
Γενική Βιβλιογραφία	9
Πρόλογος	13
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	
'Η εμφάνισις τῆς ζωῆς εἰς Λίνδον	21
I Γεωγραφικὴ θέσις τῆς Λίνδου	21
II Ἐποχὴ ἐνάρξεως ζωῆς εἰς Λίνδον	25
1 Ἡ «Λινδία» Ἀθηνᾶ	29
2 «Ἄπυρα ἱερά»	34
3 «Δαναός — Δαναΐδες»	45
4 Τὰ περὶ «ἀνεικονικῆς» λατρείας	50
Συμπεράσματα περὶ τῆς ἐποχῆς ἐνάρξεως ζωῆς εἰς Λίνδον	53
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'.	
'Ο χαρακτήρ τῆς πόλεως Λίνδου	55
I Ἐπίδοσις εἰς τὴν ναυτιλίαν	55
Περὶ τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ροδίων (Λινδίων)	56
Ἡ ναυτιλιακὴ ἀνθησις τῆς Λίνδου	58
'Ο Ροδιακός (Λινδιακός) ἀποικισμός	59
II Ἡ τυραννὶς τοῦ Κλεοβούλου	61
'Ο Ἀνθέας	67
Ἡ Κλεοβουλίνη	70
III Ἡ πτώσις τῆς Λίνδου	71
SUMMARY	73
EYPETHPION	77

ΓΕΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ANDREWES, A. *The Greek Tyrants*, London 1966.
- BALDUCCI, HERMES. *Il santuario di Nostra Signora di tutte le Grazie sul Fileremo presso Rodi*, Pavia 1931.
- BEAUMONT, R. L. *Greek Influence in the Adriatic Sea before the Fourth Century B.C.*, JHS 56, 1936, σ. 159-204.
- BECKER, A. *De Rhodiorum primordiis*, Lipsiae 1882.
- BELOCH, KARL JULIUS. *Griechische Geschichte I-IV²*, Strassburg 1912-1927.
- BENGTSON, HERMANN. *Griechische Geschichte⁴*, München 1969.
- BERVE, HELMUT. *Die Tyrannis bei den Griechen I-II*, München 1967.
— *Griechische Geschichte I-II*, Freiburg im Breisgau 1931-1933.
- BLINKENBERG, CHR. *La Chronique du Temple Lindien*, Bulletin de l'Académie Royale de Danemarque, 1912 No 5-6.
— *L' image d' Athana Lindia*, Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskab. Hist. Fil. Med. I, 2, Kobenhavn 1917.
— *La déesse de Lindos*, Archiv für Religionswissenschaft 28, 1930, σ. 154-165.
- BOARDMAN, JOHN. *The Greeks Overseas*, 1964.
- BOWRA, C. M. *Pindar*, Oxford 1964.
- BURN, A. R. *The Lyric Age of Greece*, London 1960.
— *Persia and the Greeks*, London 1962.
- BUSOLT, GEORG. *Griechische Geschichte*, Gotha, I, 1893, II², 1895.
- BUSOLT, GEORG - SWOBODA, HEINRICH. *Griechische Staatskunde³*, 1-2 και Register, München 1920-1926.
- BUTTERWORTH, F. A. S. *Some Traces of the Preolympian World*, Berlin 1966.
Cambridge Ancient History, I - XII, πίνακες I - V, 1924 - 1939. Τὸ ἔργον συνεχίζεται εἰς δευτέραν ἔκδοσιν.
- CRUSIUS, O. *Lobon und seine Verwandten*, Philologus 80 (N.F. 34), 1925, σ. 176-191.
- DESBOROUGH, V. R. d' A. *Protogeometric Pottery*, Oxford 1952.
— *The Last Mycenaeans and their Successors*, Oxford 1964.
- DEUBNER, L. *Attische Feste*, Hildesheim 1962.
- DITTENBERGERI GUILIELMI *De sacris Rhodiorum Commentatio I*, Halis 1886, II 1887. *Index Scholarum Universitatis*, Halis 1887.
- DI VITA, ANTONINO. *Atena Ergane in una terracotta dalla Sicilia ed il culto della dea in Atene*, *Annuario* 30/32, 1952/1954 (1955), σ. 141-154.

- Δράγμα Martino P. Nilsson... dedicatum, Lund 1939 (Skifter S. I. R. Ser. 2, I).
- DUNBABIN, T. J. *The Western Greeks*, Oxford 1948.
- EHRENBERG, VICTOR. *Der Staat der Griechen*², Zürich-Stuttgart 1965.
— *When did the Polis rise?*, JHS 57, 1937, σ. 147-159.
- FRASER, P. M. - BEAN, G. E. *The Rhodian Peraea and Islands*, Oxford 1954.
- FRIEDLAENDER, PAULUS. *Argolica*, Berlin 1905.
- FURUMARK, ARNE. *The Chronology of Mycenaean Pottery*, Stockholm 1941.
- VAN GELDER, H. *Geschichte der alten Rhodier*, Haag 1900.
- GROSS, W. H. *Xoanon*, RE IX A, 2 (1967), στ. 2140-2149.
- GRUPPE, O. *Griechische Mythologie und Religionsgeschichte* 1-2, 1906.
- HANFMANN, GEORG M.A. *Ionian, Leader or Follower*², Harvard Studies in Classical Philology 61, 1953.
- HEAD, B.V. *Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes*, London 1897.
- HEFFTER, MORITZ W. *Die Götterdienste auf Rhodus im Alterthume I-III*, Zerbst 1827-1833.
- HILLER v. GAERTRINGEN, F. *Rhodos*, RE Suppl. V, στ. 731-840.
— *Über eine jüngst auf Rhodos gefundene Bleirolle, enthaltend den 80. Psalm*, Sitzungsberichte der Königl. Preussischen Akad. der Wissen., Berlin, 37, 1898, 528.
- ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, ΣΠΥΡ. *Περσική, τ. Α - Γ, 'Αθήναι* 1969-70.
- INGLIERI, RAFFAELE UMBERTO. *Carta Archeologica dell'isola di Rodi*, Firenze 1936.
- JACOBY, FELIX. *Die Fragmente der griechischen Historiker*, τ. 1-3, Berlin 1923-58.
— *Marmor Parium*, Berlin 1904.
- JUDEICH, W. *Politische Namengebung in Athen*, 'Επιτύμβιον Heinrich Swoboda, Reichenberg 1927, σ. 99-106.
- ΚΑΡΟΥΖΟΣ, ΧΡ. *Περικαλλῆς ἀγάλμα ἐξεποίησ' οὐκ ἀδάχης*, 'Επιτύμβιον Χρ. Τσοῦντα, 'Αθήναι 1941, σ. 535 - 578.
— *Ρόδος*, 'Αθήναι 1949.
- KINCH, K. F. *Vroulia*, Berlin 1914.
- KONTOΛΕΩΝ, Ν. *Οἱ 'Αεινάῦται τῆς 'Ερετρίας*, ΑΕ 1963, σ. 1 - 45.
— *Νέαι ἐπιγραφαὶ περὶ τοῦ 'Αρχιλόχου ἐκ Πάρου*, ΑΕ 1952, σ. 32 - 95.
- KORNEMANN, ERNST. *Weltgeschichte des Mittelmeerraumes*, München 1967.
- KUBITSCHKE, W. *Kastor*, RE X (1919), στ. 2347-2357.
- LAUMONIER, ALFRED. *Les cultes indigènes en Carie*, Paris 1958.
- LAURENZI, L. *Ἄρθρα ἐν τῷ περιοδικῷ Memorie II, ἔκδοσις τοῦ 'Ιστορικοῦ - Ἀρχαιολογικοῦ 'Ιδρύματος F.E.R.T. τῆς Ρόδου*, 1938.
- LESKY, A. - ΤΣΟΠΑΝΑΚΗΣ, ΑΓ. *Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, Θεσσαλονίκη* 1964.

- Lindos, Fouilles et Recherches 1902-1914 par CHR. BLINKENBERG et K. F. KINCH et 1952 par EJNAR DYGGVE, I-III Berlin 1931-1960.
- LOBECK, CHR. AUGUSTUS. *Aglaophamus sive de Theologiae mysticae Graecorum causis libri tres...*, 1-2, Regimontii Prussorum 1829.
- LORIMER, H. L. *Pulvis et umbra*, JHS 53, 1933, σ. 161-180.
- MAIURI, AMEDEO. *Jalysos. Scavi della Missione Archeologica Italiana a Rodi Parte I. La necropoli Micenea*, Annuario 6/7, 1923/24 (1926), σ. 86-256.
- MAULL, OTTO. *Griechisches Mittelmeergebiet*, Breslau 1922.
- MAYER, M. *Apulien vor und während der Hellenisierung*, Leipzig-Berlin 1914.
- MEURSIUS, J. *Creta, Cyprus, Rhodus, Florentiae* 1744.
- MEYER, EDUARD. *Geschichte des Altertums*² III, Stuttgart 1937.
- MOMIGLIANO, A. *Note sulla storia di Rodi*, Riv. d. Filol. 64 (N.S. 14), 1936, σ. 49 κ.έ.
- MORELLI, DONATO. *I culti in Rodi*, Studi Classici e Orientali 8, 1959.
- MÜLLER, KARL OTFRIED. *Geschichten hellenischer Stämme und Städte: II-III, Die Dorier 1-2*, Breslau 1824.
- MYRES, J. L. *Geographical History in Greek Lands*, Oxford 1953.
— *On the «List of Thalassocracies» in Eusebius*, JHS 26, 1906, σ. 84 κ. έ.
- NILSSON, M. P. *The Minoan-Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion*², Lund 1950.
— *Geschichte der griechischen Religion*², München 1955.
— *The Age of the Early Greek Tyrants (Dill Memorial Lecture 1936)*.
- PEEK, W. *Griechische Vers-Inschriften, Band I*, Berlin 1955.
- PFUHL, E. *De Atheniensium pompis sacris*, Berolini 1900.
- PUGLIESE CARRATELLI, GIOV. *La formazione dello stato rodio*, Studi Classici e Orientali 1, 1951, σ. 77-88.
— *Culti aniconici a Rodi e Lesbo*, Studi Classici e Orientali 3, 1953, σ. 5-8.
— *Ahhijavā, Lazpa et leurs divinités dans KUB V 6*, Jahrbuch für kleinasiatische Forschung 1, 1950, σ. 156-163.
- ROHDE, E. *Der griechische Roman und seine Vorläufer*³, Leipzig 1914.
- ROSS, L. *Reisen auf den griechischen Inseln III*, Stuttgart-Tübingen 1845.
- ROSTOVITZEFF, M. *The Social and Economic History of the Hellenistic World*, Oxford 1953.
- SACHERMEYR, F. *Poseidon und die Entstehung des griechischen Götterglaubens*, München 1950.
- SCHMID, W. - STÄHLIN, O. *Geschichte der griechischen Literatur I, 1-2*, München 1929-34.
- SCHNEIDER, CARL. *Kulturgeschichte des Hellenismus, 1-2*, München 1967-69.

- SIMPSON, R. HOPE - LAZENBY, J. F. *The Catalogue of the Ships in Homer's Iliad*, Oxford 1970.
- STUBBINGS, FRANK H. *Mycenaean Pottery from the Levant*, Cambridge 1951.
- SUSEMIHL, FRANZ. *Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandriner Zeit I-II*, 1891-92.
- THIERSCH, HERMANN. *Pharos, Antike, Islam und Occident*, Leipzig-Berlin 1909.
- TORR, CECIL. *Ancient Ships*, Chicago 1964.
- TRITSCH, FRANZ. *Die Stadtbildungen des Altertums und die griechische Polis*, *Klio* 22, 1929, σ. 1-83.
- VON DER MÜHLL, PETER. *Weitere pindarische Notizen*, *Museum Helveticum* 20, 1963, σ. 197-202.
- WASER. *Danaïdes*, RE IV (1901), στ. 2087-2091 καὶ *Danaos*, ἀότθθι στ. 2094-2098.
- WEBSTER, T. B. L. *Greek Theatre Production*, London 1956.
- WILAMOWITZ-MOELLENDORF, ULRICH v. *Pindaros*, Berlin 1922.
— *Euripides Herakles*, Bad Homburg 1959.
- ZIEBARTH, E. *Zur Handelsgeschichte der Insel Rhodos*, *Mélanges Gustave Glotz*, Paris 1932, σ. 909-924.
- ZIEGLER. *Lykophron*, RE XIII, 2 (1927), στ. 2316-2381.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Ἡ μελέτη τῆς πορείας τῶν ἀρχαϊκῶν πόλεων τῆς Ρόδου μὲ τέρμα τὸν συνοικισμὸν μὲ ἀπασχόλησεν ἀπὸ τῆς πρώτης ἐποχῆς τῆς εἰς Ρόδον ἐγκαταστάσεώς μου — καὶ ἡ ἐποχὴ ἐκείνη ἀπέχει ἤδη δέκα πέντε ὀλόκληρα ἔτη — καὶ μὲ ὠδήγησε μέσω ποικίλου προβληματισμοῦ εἰς συμπεράσματα ἀνατρέποντα πολλὰς τῶν μέχρι σήμερον ἐπὶ τῶν ἐπὶ μέρους θεμάτων ἰσχυροῦσων θεωριῶν.

Ἡ τοῖς πᾶσι γνωστὴ ἀπασχόλησις τῶν ἐλλήνων ἀρχαιολόγων κατ' ἐξοχὴν μὲ τὸ ἐπίμοχθον ἔργον τῆς διασώσεως τῶν ἀρχαιοτήτων δι' ἀγῶνος ἐξικνουμένου σήμερον πολλάκις μέχρι τοῦ σημείου τῆς πάλης στήθους πρὸς στήθος ἐναντίον τῶν συμφερόντων τοῦ παρόντος αἰῶνος δὲν παρέσχεν εἰς ἐμὲ τὴν δυνατότητα νὰ παρουσιάσω ἐνωρίτερον τὴν παροῦσαν μελέτην, ἀποτελοῦσαν τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὅλου ἔργου· οὔτε θὰ καθίστατο ὁμως δυνατὴ ἡ περῶσις ταύτης, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν διάθεσίν μου ἡ πλουσία Βιβλιοθήκη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Ἰδρύματος ἐν Ρόδῳ, τὴν ὁποίαν δαφιλῶς ἐπιχορηγεῖ κατ' ἔτος τὸ Κράτος, ὥστε εἰς τὴν ἐντόνωσ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον προβαλλομένην ταύτην ἐσχατιὰν τοῦ ἐλληνικοῦ χώρου νὰ καθίσταται δυνατόν τὸ ἔργον τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐρεῦνης.

Ἄλλ' ἔτι περαιτέρω, θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς καὶ ἐκεῖθεν μέχρι τῆς δημοσιότητος ἡ μελέτη αὕτη ἄνευ τῆς στοργῆς καὶ τοῦ ἐνδιαφέροντος, μεθ' ὧν τὴν περιέβαλεν ἀπ' ἀρχῆς καὶ τὴν παρηκολούθησε μέχρι τέλους ὁ Καθηγητὴς κ. Ν. Κοντολέον, πρὸς τὸν ὅποιον αἰσθάνομαι βαθυτάτην ὑποχρέωσιν νὰ ἐκφράσω καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως ταύτης τὰς εὐχαριστίας μου.

Τὴν Φιλοσοφικὴν Σχολήν, ἡ ὁποία εὐηρεστήθη νὰ ἐγκρίνῃ τὴν ἐργασίαν μου ταύτην ὡς ἐναίσιμον ἐπὶ διδακτορία διατριβήν, καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, τὸ ὅποιον ἐδέχθη νὰ συμπεριλάβῃ τὴν ἀνὰ χεῖρας διατριβήν εἰς τὰς ἐπιστημονικὰς δημοσιεύσεις τῆς Ἀρχ. Ἐταιρείας, εὐχαριστῶ θερμότατα.

Εὐχαριστῶ τέλος τὸ Γραφεῖον Δημοσιευμάτων καὶ κυρίως τὴν δεσποινίδα Ἀρτεμισίαν Γιαννουλάτου διὰ τὴν φροντίδα καὶ τὸ ἐνδιαφέρον, τὰ ὁποῖα ἐπέδειξαν κατὰ τὴν ἐκτύπωσιν τοῦ παρόντος βιβλίου.

Γ. Κ.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ γεγονός, ὅτι οὐδεμία ἄλλη πλὴν τῆς Ρόδου¹ ἐκ τῶν πρὸ τῶν μηδικῶν ἄκμασασῶν ἐλληνικῶν πόλεων ἢ νήσων κατάρθωσεν ἀφ' ἑαυτῆς νὰ ἐπιβιώσῃ ἐν ἀκμῇ² κατὰ τοὺς μετὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος χρόνους³ ἀποδεικνύει καὶ τὸν ἐπικρατήσαντα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ταχύτατον ρυθμὸν ἀλλαγῆς⁴ τῶν συντελεσάντων εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ τύπου πόλις-κράτος ὄρων καὶ τὴν διορατικότητα τῶν Ροδίων, ὀφειλομένην προφανῶς εἰς μακροχρόνιον, πλουσίαν καὶ βαθεῖαν ναυτιλιακὴν, ἐμπορικὴν, πολιτικὴν, διπλωματικὴν καὶ πολιτιστικὴν πείραν, ἥτις βραδέως ἀλλ' ἀσφαλῶς ὠδήγησε τοὺς εἰς λύσεις καὶ μορφὰς ἐστερημένας ἴσως μεγάλης πρωτοτυπίας προσηρμοσμένας ὅμως ἀπολύτως εἰς τοὺς εἰδικούς ὄρους ζωῆς, οἵτινες ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς Ροδίους τόσον μακροχρόνιον καὶ ἐν ἀκμῇ ἐπιβίωσιν.

Τὸ μεγαλύτερον κατάρθωμα τῶν Ροδίων, τὸ ὁποῖον ἐξησφάλισεν εἰς αὐτοὺς τὴν τοιαύτην ἐπιβίωσιν, ὑπῆρξεν ὁ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 5ου αἰῶνος π.Χ. συντελεσθεὶς συνοικισμός⁵. Ἡ νέα πόλις ἀπετέλεσεν ἔκτοτε τὸ κέντρον τῆς ζωῆς τῆς νήσου, ἥτις προηγουμένως ἦτο κατεσπαρμένη εἰς τὰς τρεῖς πόλεις,

1. Ὅμοίως αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Δῆλος, ἀλλὰ λόγῳ ἄλλων αἰτίων.

2. Πρβ. ERNST KORNEMANN, Weltgeschichte des Mittelmeerraumes, σ. 157 καὶ 169.

3. Περὶ τῆς οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως καὶ σημασίας τῆς Ρόδου κατὰ τὴν ἐλληνιστικὴν περίοδον διαλαμβάνει ὁ E. ZIEBARTH ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ Zur Handelsgeschichte der Insel Rhodos, σ. 909 κ.έ. Σχετικὰ εἶναι καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ H. THIERSCH ἐν Pharos, σ. 81 ἀναφερόμενα.

Γενικῶς περὶ τῆς οἰκονομικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας τῆς Ρόδου κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην βλ. M. ROSTOVITZEFF, The Social and Economic History of the Hellenistic World, σ.1729, ἐνθα καὶ ἅπασα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Συμπληρωματικῶς ὅσον ἀφορᾷ κυρίως εἰς τοὺς τομεῖς τοῦ πολιτισμοῦ βλ. C. SCHNEIDER, Kulturgeschichte des Hellenismus I, σ. 387 κ.έ.

4. Περὶ τῶν κατὰ τὰ μέσα τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος μεταβολῶν H. BENGTSOHN, Griechische Geschichte⁴, σ. 295 κ.έ.

5. Γενικῶς περὶ τῆς σημασίας τοῦ ἱστορικοῦ φαινομένου τοῦ συνοικισμοῦ εἶναι χαρακτηριστικὰ τὰ ὑπὸ τοῦ V. EHRENBERG, Der Staat der Griechen², σ.30, ἀναφερόμενα, ὅτι «der Synoikismos war die wichtigste Form des Übergangs vom Gaustaat zur Polis». Περὶ ἑτέρων εἶναι, ὅτι ὁ Ἀριστοτέλης δὲν ἐξετίμησε δεόντως τὸ φαινόμενον τοῦτο, ὡς παρετήρησεν ὁ WILAMOWITZ, Aristoteles und Athen, Berlin 1893, σ. 27, σημ. 34.

Λίνδον, Ίαλυσόν καὶ Κάμιρον. Ὁ συνοικισμὸς ὑπῆρξε διὰ τὴν Ρόδον ἔν φαινόμενον παράλληλον ἐκείνου τῶν συμπολιτειῶν τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἦτοι τῆς ἐνώσεως τῶν μικρῶν πόλεων-κρατῶν εἰς μεγαλύτερα σύνολα ὑπὸ κοινὴν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν ὀργάνωσιν. Εἰς τὴν Ρόδον ὁ συνοικισμὸς ἀπετέλεσε τὸ κατ' ἐξοχὴν αἴτημα τῶν Ίαλυσίων, καθ' ὅσον κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Λινδίους καὶ τοὺς Καμιρεῖς, οἵτινες εἶχον πόλεις ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ οἰκιστικοῦ κέντρου κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, οἱ Ίαλύσιοι ζῶντες ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς κατὰ πᾶσαν πιθανότητα περιόδου κατὰ τὸν κατὰ κόμμας τρόπον δὲν εἶχον ἀποκτήσει ἀστικὸν κέντρον, στερούμενοι ὡς ἐκ τούτου ἀπάντων τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ἄστεως.

Ἡ οἰκονομικὴ ἰσχὺς, τὴν ὅποιαν ἐγνώρισεν ἡ Ίαλυσὸς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 5ου αἰῶνος καὶ ἡ πανελληνίως ἀναγνώρισις τῆς ὑπεροχῆς τῆς κυρίως διὰ τῆς προβολῆς τοῦ ἀριστοκρατικοῦ γένους τῶν Διαγοριδῶν, ὥθουν τοὺς Ίαλυσίους πρὸς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς μεγάλου ἄστεως, ὡς κέντρου τῆς δυνάμεως καὶ ἀφετηρίας τῆς δραστηριότητος αὐτῶν. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ μεγάλη ἐποχὴ τῆς Λίνδου εἶχε λήξει διὰ τῆς περσικῆς ἐξαπλώσεως, συνετεία τῆς ὁποίας κατεστράφη τὸ λινδιακὸν ναυτικόν, παρέσχεν εἰς τοὺς Ίαλυσίους, μὴ ἔχοντας πλέον ἀνταγωνιστὰς ἐν τῇ νήσῳ, πλεονεκτικὴν θέσιν. Οὕτω ἐπέτυχον τὴν συναίνεσιν ἀπάντων τῶν Ροδίων εἰς τὴν προσπάθειαν ἰδρύσεως ἐπὶ τῆς Ίαλυσίας τῆς νέας πόλεως Ρόδου.

Ἡ ἀκμὴ τῆς νήσου ἐξηρτᾶτο πάντοτε κατ' ἐξοχὴν ἀπὸ τῆς εἰς τὴν ναυτιλίαν¹ καὶ τὸ ἐμπόριον ἐπιδόσεως τῶν κατοίκων, παρακολουθοῦσα δὲ τὴν περὶ τὴν νήσον καὶ πρὸς ταύτην ναυτικὴν κίνησιν ἐστράφη: α) κατὰ τὴν πρὸ τῆς μυκηναϊκῆς καὶ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν πρὸς Δ. Ἐκ τε τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν τελευταίων ἀνασκαφικῶν δεδομένων γνωρίζομεν, ὅτι Κρήτες τὸ πρῶτον ἐγκατεστάθησαν εἰς Κάμιρον² ἢ Ίαλυσόν³. Ἐν

1. E. KORNEMANN, *ἐ.ἀ.* σ. 169.

2. Ἐκ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως (ΑΠΟΛΛΟΔ. III 2.1 κ.έ. ΔΙΟΔΩΡ. V 59. 1-5) γνωρίζομεν τὸν μῦθον τοῦ Ἀλθαιμένου, καθ' ὃν ὁ ἐγγονὸς τοῦ Μίνωος καὶ υἱὸς τοῦ βασιλέως τῆς Κρήτης Κατρέως Ἀλθαιμένης κατέφυγεν εἰς Ρόδον, συμφώνως πρὸς χρῆσμον προλέγοντα ὅτι οὗτος θὰ ἐφόνευε τὸν πατέρα αὐτοῦ. Ἡ ὑπαρξίς ἐν Καμίρῳ τῆς Ἀλθαιμενίδος φυλῆς (IG XII, I 695, 19, 43) καὶ ἡ ἐκ Καμίρου «πάτρα» Κρητινάδαι (IG XII, I 695, 56, 58, 83) μαρτυροῦν περὶ τοῦ ἐντοπισμοῦ τῆς περιοχῆς τοῦ μύθου καὶ τῆς παραδοχῆς τῆς ἀπὸ τῆς Κρήτης καταγωγῆς τοῦ Ἀλθαιμένου. Ἐνταῦθα δὲν ἐνδιαφέρουν αἱ παραλλαγαὶ τοῦ μύθου· πρβ. VAN GELDER, *Geschichte der alten Rhodier*, σ. 27 κ.έ. καὶ CHR. BLINKENBERG, *Rhodische Urvölker*, *Hermes* 50, 1915, σ. 297.

3. G. MONACO, Scavi nella zona micenea di Jaliso ἐν Cl. Rhodos 10, 1941, σ. 41-183. Συστηματικὴ μελέτη τῶν εὐρημάτων καὶ συμπεράσματα ὑπὸ ARNE FURUMARK, *The Settlement at Ialysos and Aegean History, 1550-1440 B. C.*, ἐν *Opuscula Archeologica* 6, 1950, τῆς σειρᾶς *Skrifter Utgivna av Svenska Institutet i Rom* XV, σ. 150 κ.έ.

συνεχία τὰ πλουσιώτατα μυκηναϊκά νεκροταφεία τῆς Ἰαλυσοῦ καὶ τῆς Καμίρου¹ μαρτυροῦν περὶ τῆς ἐκεῖ ἐγκαταστάσεως τῶν Μυκηναίων, οἵτινες βεβαίως προωθήθησαν ἀκολούθως πρὸς τὴν ἀνατολικὴν περιοχὴν τῆς νήσου².

β) Κατὰ τὴν μεταδωρικὴν ἐποχὴν, χωρὶς βεβαίως νὰ ἔχουν ἀπολέσει ἐντελῶς τὴν σημασίαν τῶν αἰ πρὸς Δυσμὰς πόλεις Ἰαλυσὸς καὶ Κάμιρος, λόγῳ τῆς ζωνῆς πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐκ ταύτης πρὸς τὴν Ἑλλάδα διὰ τῆς μεταξὺ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς νήσου θαλασσίας ὁδοῦ ἐμπορικῆς κινήσεως, ἀνεπτύχθησαν οἰκισμοὶ ἰδρυθέντες ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ταύτης κατ' ἐξοχὴν δὲ αὐτὴ αὐτὴ ἢ πόλις Λίνδος.

γ) Ἡ κίνησις τέλος τῆς ἀκμῆς τῆς ζωῆς ἐστράφη πρὸς Β., ἀφ' ὅτου, ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ἐκτίσθη ἡ μεγάλη πόλις ὠχυρωμένη καὶ ἐφωδιασμένη διὰ μεγάλων καὶ ἀσφαλεστάτων τεχνητῶν λιμένων.

Αἱ κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν καὶ κατὰ τὴν μεταδωρικὴν περίοδον φάσεις τῆς ἐμπορικῆς καὶ τῆς ναυτικῆς ζωῆς τῆς νήσου χαρακτηρίζονται ὡς ἀπλαῖ προσπάθειαι προσαρμογῆς τῶν ἀνθρώπων πρὸς τοὺς διαμορφωμένους ἀνεξαρτήτως αὐτῶν ὅρους τῆς ζωῆς ὡς καὶ ὡς ἀπλῆ ὀργάνωσις ἐκμεταλλεύσεως τῶν παρουσιασθεισῶν συνθηκῶν.

Ἡ περίοδος ὅμως τῆς ἰδρύσεως τῆς νέας πόλεως διαφέρει κατὰ τοῦτο ἀπὸ τὰς δύο προηγουμένας: Ὅτι κατ' αὐτὴν, ληφθέντων ὑπ' ὄψιν τῶν ἐν γένει δεδομένων τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου, προητοιμάσθη σχέδιον καὶ ἐξεπονήθη μελέτη, καθ' ἣν ἐχαράχθησαν οἱ μελλοντικοὶ ὅροι τῆς ζωῆς. Ἐπελέγη ὁ χώρος, συνεφωνήθησαν αἱ προϋποθέσεις καὶ ἐγένετο ἐκμετάλλευσις τῆς καταλλήλου εὐκαιρίας, ἵνα πραγματοποιηθῇ ἡ ἴδρυσις τῆς νέας πόλεως, ἥτις ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς ἔλαβε τὴν μορφήν συγχρονισμένης μεγαλοπόλεως μεθ' ὅλων τῶν τεχνικῶν κατακτήσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ νέα δηλαδὴ ἐποχὴ χαρακτηρίζεται ἀπὸ μίαν δυναμικὴν ἀντιμετώπισιν τῶν ὄρων ζωῆς μὲ προοπτικὴν καὶ τεχνικὸν προγραμματισμόν. Ἐφ' ᾧ καὶ δικαίως ἐχαρακτηρίσθη ὡς μέγα γεγονός ὁ συνοικισμὸς τῶν Ροδίων³.

* * *

Ἄν καὶ ἡ παροῦσα μελέτη δὲν ἐκτείνεται ἐφ' ἀπάσης τῆς πρὸ τοῦ συν-

1. Περί τῶν νεκροταφείων τῆς Ἰαλυσοῦ βλ. Α. ΜΑΙΟΥΡΙ, *Jalisos...*, *Annuario* 6/7, 1923/24 (1926), σ. 86 κ.έ. G. JACOPI, *Nuovi scavi nella necropoli micenea di Jaliso*, *Annuario* 13/14, 1930/31 (1933), 253 κ.έ. Τῆς Καμίρου G. JACOPI, *Cl. Rhodos* 6/7, 1932, 133 κ.έ. Ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν τῶν ΒΙΛΙΟΤΤΙ καὶ ΣΑΛΖΜΑΝΝ, αἵτινες ἐγένοντο κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα, ὑπάρχει πλῆθος ἀντικειμένων εἰς πολλὰ μουσεῖα καὶ ἡ μελέτη τῶν FURTWÄNGLER-LOESCHKE, *Mykenische Vasen*, Berlin 1886, σ. 1-8.

2. FRANK STUBBINGS, *Mycenaean Pottery from the Levant*, σ. 5-24.

3. VAN GELDER, ἔ.ά. σ. 83. HILLER von GAERTRINGEN, *RE Suppl. V, Rhodos*, στ. 763, 57.

οικισμού ιστορίας της Ρόδου αλλά περιορίζεται εις τὰ πλαίσια της λινδιακής ιστορίας, νομίζω, ὅτι ἐν εἰσαγωγῇ εἶναι ἀνάγκη νὰ προταχθῇ περιληπτική ἐπισκόπησις τῶν σχετικῶν πρὸς τὸν ρόλον τῆς γεωγραφικῆς θέσεως τῆς Ρόδου γενομένων μέχρι σήμερον παρατηρήσεων, διότι οὕτω θὰ καταστῇ δυνατὸν νὰ ἐνταχθῇ ἡ Ρόδος εἰς τὸ γενικώτερον γεωγραφικὸν πλαίσιον τοῦ Αἰγαίου καὶ τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου.

*
* *

Οὕτω, ἐνῶ τὸ σύμπλεγμα τῶν νήσων Ρόδου, Καρπάθου καὶ Κάσου συνδέει τὴν Κρήτην μετὰ τῆς Μ. Ἀσίας¹ εἶναι συγχρόνως καὶ τὸ κράσπεδον, εἰς τὸ ὁποῖον καταλήγει τὸ πλῆρες νήσων Ἀρχιπέλαγος διαχωριζόμενον ἀπὸ τῆς ἄνευ νήσων νοτιοανατολικῆς Μεσογείου. Ὡς τμήμα ἐπίσης τῶν πρὸ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς νήσων ἀποτελεῖ μετὰ τῆς Κνίδου, τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Κῶ² μίαν ἄλυσιν ἐγκαταστάσεων, αἱ ὁποῖαι διεδραμάτισαν ἰδιαίτερον ρόλον κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς δι' ἰστιοφόρων ἐπικοινωνίας. Ἐνταῦθα εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ ὁ διαχωρισμὸς μετὰ τῶν νοτίων, δωρικῶν, νήσων, καὶ τῶν βορειότερον κειμένων ἰωνικῶν καὶ αἰολικῶν, ὅστις οὐδόλως ὀφείλεται εἰς τὰς «φυλετικὰς» διαφορὰς τοῦ πληθυσμοῦ.

Αἱ αἰολικαὶ καὶ αἱ ἰωνικαὶ νῆσοι ἔκειντο εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν πολυαρίθμων καὶ ἐξειλιγμένων πόλεων τῶν Μικρασιατικῶν ἀκτῶν. Συνεδέοντο μετ' αὐτῶν εὐκόλως καὶ — ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως — ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τοὺς ἀνταγωνισμοὺς τόσον τῶν ἐλλαδικῶν ὅσον καὶ τῶν βαρβαρικῶν βλέψεων ἐπὶ τῶν ἐπὶ τῆς παραλίας ταύτης πλουσίων ἐλληνικῶν πόλεων³, ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠδυνήθησαν νὰ παραμείνουν μακρὰν τῶν ταραχῶν καὶ νὰ ἀκολουθήσουν βίον ἀνεξάρτητον τοῦ πέριξ κόσμου.

1. OTTO MAULL, Griechisches Mittelmeergebiet, σ. 2.

2. Αὐτόθι σ. 100.

3. Οὕτω ἡ Λέσβος π.χ. ἐγνώρισε τὴν περσικὴν κυριαρχίαν διὰ τοῦ Ἀρπάγου. Εὐρέθη εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὰς Ἀθήνας ἐξ ἀφορμῆς τοῦ Σιγείου καὶ κατὰ τὸ 427 π.Χ. κατενεμήθη εἰς 2.700 κληρούχους Ἀθηναίους.

Ἡ Χίος ὑποστηριζομένη ὑπὸ τῶν Μιλησίων διεξήγαγε κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα πολέμους κατὰ τῶν Ἐρυθρῶν. Ἐλάβεν ἐνεργὸν μέρος κατὰ τὸν ἐναντίον τῶν Λυδῶν πόλεμον τῶν Μιλησίων, ἐγνώρισεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰς συνεπείας τῶν ταραχῶν τοῦ βου αἰῶνος καὶ κατ' ἐξοχὴν τὰς ἀλλεπαλλήλους τυραννίδας, ἐνῶ καὶ κατὰ τὸν πελοποννησιακὸν πόλεμον ἢ συμβολὴ τῆς ὑπῆρξεν ἀναγκαστικῶς πλέον ἐνεργός. Δὲν κατώρθωσε νὰ τειχισθῇ καὶ κατέβαλε βαρῦτατον τὸ τίμημα τῆς ἀποστασίας. Γενικῶς ἡ Χίος ὑπῆρξε τὸ ἐπίκεντρον τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν γεγονότων, ἅτε εὐρισκομένη πρὸ τῶν ἰωνικῶν πόλεων.

Ἡ Σάμος ἐξ ἄλλου συνδεδεμένη σχεδὸν μετὰ τῆς ἰωνικῆς ἀκτῆς ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὸν πολυτάραχον αὐτῆς βίον, ἀνεμείχθη εἰς ἐχθροπραξίας κατ' ἄλλων πόλεων, ἐνῶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς αἰ ἀντιθέσεις ὑπῆρξαν ὀξείαι.

Ἡ Κῶς μικροτέρα τῶν πρὸ τῆς Μικρασιατικῆς ἀκτῆς νήσων, ἐντεταγμένη εἰς τὸ

Ἀντιθέτως αἱ νῆσοι τῆς «δωρίδος» μετ' ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Ρόδον, ἐνῶ εἰς τὸν πολιτιστικὸν τομέα ἀπετέλεσαν κατὰ τὸ πλεῖστον ἓν τμήμα τοῦ ἰωνικοῦ κόσμου¹ κείμεναι εἰς τὴν περιοχὴν τῶν κρασπέδων τοῦ ἑλληνισμοῦ, πέραν τῶν ὁποίων δὲν ὑπῆρχον δυνατότητες ἐγκαταστάσεων ἢ περιπτώσεις συμπερόντων τῶν ἑλλαδικῶν δυνάμεων, εὑρέθησαν κατὰ τὴν πρὸς Νότον προέκτασιν τοῦ «ἐμβόλου» τῆς ἀγόνου, ὄρεινης καὶ ἄνευ εὐφόρου ἐνδοχώρας Καρικῆς χερσονήσου, ἐπὶ τῆς ὁποίας οὐδεμία ἄλλη σπουδαία πόλις ὑπῆρχε πλὴν τῆς βραχώδους καὶ ναυτικῆς Κνίδου².

Ἡ ἀπομόνωσις αὕτη τῆς Ρόδου — καὶ τῆς Κῶ — διεμόρφωσεν ἀπ' ἀρχῆς τὴν πορείαν τῆς ροδιακῆς ἱστορίας κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε αἱ τρεῖς πόλεις τῆς νήσου νὰ διαβιοῦν συνεχῶς ἐν εἰρήνῃ ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἤδη ἐποχῆς³, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ χαρακτήρ τῶν δύο κατ' ἐξοχὴν σπουδαιότερων πόλεων, ἤτοι τῆς Λίνδου καὶ τῆς Ἰαλυσοῦ, ὑπῆρξε διάφορος.

Πέρα ὅμως τῶν ἀνωτέρω ἢ Ρόδος εὑρέθη ἀπ' ἀρχῆς ἐν τῷ μέσῳ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ, τῆς ἐνούσης τὴν Κρήτην καὶ τὴν λοιπὴν Ἑλλάδα μετὰ τῆς Ἀνατολῆς, τὴν Ἰωνίαν μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν Ἀνατολήν, τὴν Κύπρον καὶ τὴν Αἴγυπτον μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ κόσμου. Ἐφ' ᾧ καὶ τὸ δεύτερον χαρακτηριστικὸν τῆς ροδιακῆς ἱστορίας εἶναι ἡ γνωστὴ πολὺ πρὸ τοῦ συνοικισμοῦ καὶ δὴ καὶ πρὸ τῆς Ὀλυμπικῆς θέσεως⁴ περὶ τὴν θάλασσαν καὶ τὸ ἐμπόριον εὐδοκίμησις τῶν Ροδίων.

Ἀκριβῶς δὲ ἡ μακρὰν τῶν συνεχῶν ἀναταραχῶν εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην ἐπίδοσις τῶν Ροδίων ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἤδη ἐποχῆς ἐδημιούργησε τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐνιαίας μορφῆς τῆς ἐξελιξέως τῆς ροδιακῆς ἱστορίας καὶ ἀπετέλεσε τὸν κατ' ἐξοχὴν παράγοντα τοῦ πλοῦτου καὶ τῆς ἀκμῆς τῆς νήσου⁵.

μεθοριακὸν νησιωτικὸν σύμπλεγμα τῆς Δωδεκανήσου, ἠκολούθησεν ἄνευ πρωτοτυπιῶν καὶ ἀλμάτων παράλληλον πορείαν πρὸς ἐκείνην τῆς Ρόδου.

1. Ὁ G. HANFMANN, *Ionian, Leader or Follower*, σ. 13, παρατηρεῖ, ὅτι ἀπὸ Ρόδου μέχρι Μυρρίνης, ἤτοι καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν πρὸ τῆς Μ. Ἀσίας νήσων καὶ ἐπὶ τῶν πόλεων τῆς παραλίας, ἀνεπτύχθη εἰς ὁμοιογενῆς ρυθμὸς. Παρὰ ταῦτα ὅμως οἱ ὄροι ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἔζησαν αἱ περιοχαὶ αὗται, ὡς ἀνεφέρθη ἤδη, ὑπῆρξαν ἐντελῶς διάφοροι.

2. Περὶ Κνίδου, τὴν ὁποίαν ὁ ΗΕΥΧΙΟΣ ἐν λ. καλεῖ *νησον*, ἰδὲ τὸ ἄρθρον *Knidos* τοῦ BÜRCHNER ἐν RE XI (1922), στ. 915 κ.έ. καὶ G.E. BEAN - J. M. COOK, *The Cnidia* ἐν BSA 47, 1952, σ. 171 κ.έ.

3. Πρβ. ὅσα ὁ G. PUGLIESE CARRATELLI, εἰς τὸ ἄρθρον αὐτοῦ *La formazione dello stato rodio*, σ. 77, ἀναφέρει.

4. ΣΤΡΑΒΩΝ XIV c 654.

5. Ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ Ρόδος τῆς μυκηναϊκῆς περιόδου ἢ ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ Λίνδος ἢ τέλος ἡ ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ πόλις Ρόδος διατηροῦν τὸν ἐμποροναυτικὸν

Ἡ μετὰ τὴν ρωμαϊκὴν κατάκτησιν ἀναστολὴ τῆς ἐμπορικῆς καὶ τῆς ναυτικῆς δραστηριότητος ὑπῆρξε μοιραία διὰ τὴν Ρόδον, περιορίσασα τὴν ζωὴν τῶν κατοίκων ἐντὸς τῶν στενῶν πλαισίων τῶν ἀγροτικοῦ χαρακτῆρος ἀσχολιῶν.

* *

Ἐπειδὴ πιστεύω ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀνασκαφικῶν δεδομένων ἔχει προσφέρει ἤδη τὴν δυνατότητα ἀναθεώρησεως τῶν μέχρι τοῦδε ἰσχυσασῶν δοξασιῶν περὶ τῆς ροδιακῆς ἱστορίας, ἀπεφάσισα νὰ ἀναλάβω τὸ ἔργον τοῦτο, ἀρχῆς γινομένης διὰ τῆς παρουσίας διατριβῆς, ἐν ἣ ἐξετάζω τὴν μετὰ τὰ δωρικὰ καὶ μέχρι τῶν μηδικῶν ἱστορίαν τῆς Λίνδου, ἐλπίζων ὅτι θὰ δυνηθῶ προσεχῶς νὰ κλείσω τὸν κύκλον διὰ τῆς ἐρεῦνης τῆς ἱστορίας τῆς Ἰαλυσοῦ.

χαρακτῆρά των. Κατὰ τοῦτο εἶναι λίαν ἐπιτυχῆς ὁ παραλληλισμὸς τῆς Ρόδου πρὸς τὴν Καρχηδόνα καὶ τὴν Βενετίαν. Πρβ. M. NILSSON, *The Age of the Early Greek Tyrants*, σ. 11, ἃν καὶ ὁ συγγραφεὺς ὁποσδήποτε δὲν εἶχεν ὑπ' ὄψει εἰ μὴ μόνον τὴν περίοδον τῆς ἀκμῆς τῆς πόλεως Ρόδου.

Η ΕΜΦΑΝΙΣΙΣ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΕΙΣ ΛΙΝΔΟΝ

Ὁ Myres εἰς τὸ περὶ τῆς γεωγραφικῆς ἱστορίας τῶν ἑλληνικῶν περιοχῶν βιβλίον αὐτοῦ¹ ἀναφέρει, ὅτι «μόνον εἰς τὴν Λίνδον» ἐκ τῶν τριῶν πόλεων τῆς Ρόδου «ὑπῆρχεν ἡ τυπικὴ θέσις διὰ μίαν πρῶτον ἑλληνικὴν πόλιν». Ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος εἶναι, ὡς θὰ ἀποδειχθῆ κατωτέρω, ἀπολύτως ἀκριβής, ἂν καὶ δὲν στηρίζεται ἐπὶ ἰδιαίτερου καὶ εἰδικοῦ ἐλέγχου τῶν πηγῶν καὶ τῶν ἀρχαιολογικῶν δεδομένων.

I. ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΛΙΝΔΟΥ

Ἡ Ρόδος παρουσιάζεται εἰς τὴν μεταδωρικὴν περίοδον² διηρημένη εἰς τρεῖς πόλεις, τὴν Λίνδον, τὴν Κάμιρον καὶ τὴν Ἰαλυσόν, μετὰ τὰς ἀντιστοιχῶς εἰς ἑκάστην πόλιν ἀνηκούσας περιοχάς, τὴν Λινδιάν, Καμιρίδα καὶ Ἰαλυσιάν (εἰκ. 1). Εἶναι γνωστὸν, ὅτι ἡ Λινδία ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν ἡ ὀλιγώτερον γόνιμος περιοχὴ τῆς νήσου³. Τούτου ἔνεκα καὶ λόγῳ τῆς ὑπάρξεως δυνατοῦτος ἑλλειμνισμοῦ, ἀπόπλου καὶ εἴσπλου εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς ἀνατολικῆς, κατ' ἐξοχὴν δὲ τῆς νοτιοανατολικῆς, ροδιακῆς ἀκτῆς, ἐδημιουργήθη μόνον κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ μέσου ἢ καὶ τοῦ ὑστέρου γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ γενικωτέρα κινήσεις τῶν κατοίκων τῆς Λινδίας πρὸς τὰς ἀκτάς. Ὡς ἐκ τούτου ἢ κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἀνάπτυξις τῆς Λίνδου δὲν ἀπετέλεσε

1. J. L. MYRES, *Geographical History in Greek Lands*, σ. 227, καὶ CAH², II, XXXVIII, σ. 20. Ὁ BUSOLT ἐν *Griechische Staatskunde* I, σ. 150 παραδέχεται ἐσφαλμένως κανονικὴν ἐξέλιξιν τοῦ τύπου «πόλις-κράτος» καὶ διὰ τὰς τρεῖς ροδιακὰς πόλεις.

2. Τὸ θέμα τῆς ἀπὸ τῶν προϊστορικῶν χρόνων διαιρέσεως τῆς νήσου εἰς τρεῖς πόλεις ἐκφεύγει τῶν πλαισίων τῆς παρουσίης μελέτης.

3. Τὰ χωρία τῶν ἀρχαίων συγγραφέων ὅπου γίνεται λόγος περὶ τοῦ ἀγόνου τῆς Λίνδου ἰδὲ παρὰ D. MORELLI, *I culti in Rodi*, σ. 54-56 ἐν τῷ σχετικῷ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Ἡρακλέους Βουθοῖνα κεφαλαίῳ.

Είκ. 1. Νήσος Ρόδος. Περιοχαι των τριων πόλεων. Ἀρχαϊκαι ἐγκαταστάσεις ἐπι τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς.

μεμονωμένον φαινόμενον. Διὰ τὰ καταφανῆ ὁμως πλήρως τοῦτο, ὅτι δηλ. ἡ Λίνδος πόλις δὲν ἀποτελεῖ μεμονωμένον φαινόμενον ναυτικοῦ οἰκισμοῦ τῆς νοτιοανατολικῆς καὶ τῆς ἀνατολικῆς ροδιακῆς ἀκτῆς, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐκτεθοῦν ἐνταῦθα τὰ συμπεράσματα τῶν τελευταίων ἀρχαιολογικῶν ἐρευνῶν, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπαρξίν καὶ ἄλλων οἰκισμῶν ἐπὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀκτῆς τῆς Ρόδου. Οὕτω κατὰ τὸ νοτιώτατον ἄκρον τῆς νήσου καὶ δὴ καὶ παρὰ τὴν πρὸς Δυσμᾶς ἀκτὴν (εἰκ. 1) ἀνεσκάφη πλήρως ὑπὸ τῶν Δανῶν ὁ ἀρχαϊκὸς οἰκισμὸς τῆς Β ρ ο υ λ λ ι ᾶ ς. Ἡ θέσις τοῦ οἰκισμοῦ ἐπὶ τῆς κλειτύος μὲ τὴν ἀπότομον πρὸς τὴν θάλασσαν κλίσιν καταδεικνύει τὴν ἠθελημένην στροφὴν τῶν κατοίκων πρὸς τὸν θαλάσσιον βίον¹. Τὰ εὐρήματα τοῦ οἰκισμοῦ καὶ τοῦ νεκροταφείου ἐπιτρέπουν τὴν χρονολόγησιν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον. Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῆ, ὅτι ὁ οἰκισμὸς τῆς Βρουλλιᾶς ἐκτίσθη εἰς ἐντελῶς ἄγονον χώρον, ἂν καὶ ἡ περιοχὴ τῆς Κατταβιάς, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκει, εἶναι εὐφορος καὶ ἔχει παρουσιάσει ζῶν ἤδη ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς². Φαινόμενά τινα τοῦ οἰκισμοῦ τούτου, ὡς εἶναι ἡ εἰς τὸν ναῖσκον διαπιστωθεῖσα διὰ προσφορῶν λατρεία³ καὶ ἡ κατὰ παράταξιν διάταξις τῶν οἰκῶν μὲ τὰ νῶτα ἐπὶ τοῦ τείχους, ἥτις ὠδήγησε τὸν Κινχ νὰ εὐρη ὁμοιότητάς πρὸς τὴν ὑπομυκηναϊκὴν πόλιν VII, 1 τῆς Τροίας⁴, ἀφήνουν πολλὰ ἐρωτήματα ὡς πρὸς τὸ ἐὰν εὕρισκώμεθα πρὸ ἐνὸς γνησίου τυπικοῦ ροδιακοῦ τύπου ναυτικοῦ οἰκισμοῦ τῶν προΐμων ἀρχαϊκῶν χρόνων. Νομίζω ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν, ὅτι εἰς τὴν Βρουλλιᾶν ἔχομεν ἓνα οἰκισμὸν ἀλιέων μᾶλλον ἢ ναυτιλλομένων⁵. Δυστυχῶς δὲν ἔχει ἀνασκαφῆ ἕτερος ἀρ-

1. 'Εφ' ὅσον βεβαίως ὁ οἰκισμὸς κατεσκευάσθη ὑπὸ Ροδίων, καθ' ὅσον εἶναι ἐξ ἴσου πιθανὸν οἱ κάτοικοι νὰ ἦσαν Κρήτες, ὡς δύναται τις νὰ συμπεράνη ἐκ τῆς λατρείας καὶ ἐκ τοῦ ὄχυρωματικοῦ τείχους. Τὰ συμπεράσματα τῆς ἀνασκαφῆς ἐδημοσίευσεν ὁ Κ.Φ. KINCH, Vroulia, Berlin 1914. Ὁ οἰκισμὸς τῆς Βρουλλιᾶς κεῖται ἐπὶ κλειτύος προσβλεπούσης πρὸς τὸ νοτιοδυτικὸν Αἰγαῖον, ἔχει δὲ κατὰ τὴν πρὸς τὴν ξηρὰν περιοχὴν ὄχυρωματικὸν τεῖχος. Ἴδὲ καὶ INGLIERI, Carta Archeologica dell' isola di Rodi, σ. 71.

2. HILLER VON GAERTRINGEN, ἐν *Καττάβιοι*, RE V (1924), στ. 881.

3. Κ.Φ. KINCH, ἔ.ἀ. σ. 8 κ.έ. Μ. NILSSON, The Minoan - Mycenaean Religion and its Survival in Greek Religion², σ. 453. L.BANTI, Annuario 3/5, 1941/43 (1948), σ. 48. Μ. NILSSON, Geschichte der griechischen Religion², σ. 305. Πρέπει νὰ σημειωθῆ ἐνταῦθα καὶ ἡ σημασία τὴν ὁποίαν οἱ εἰδικοί ἀποδίδουν εἰς τὸ περιεργον ἐκ Καμίρου γεωμετρικὸν ἀγγεῖον, τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ R. ZAHN ἐν Vroulia, σ. 26, εἰκ. 13, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπιβίωσιν τῶν μινωικῶν λατρείων· πρβ. Μ. NILSSON, The Minoan-Mycenaean Religion², σ. 449. Ἐσχάτως παρετηρήθησαν πιθαναὶ μινωϊκαὶ(;) ἐπιβιώσεις καὶ εἰς τινὰς ἀμφορεῖς τῆς γεωμετρικῆς ἀγγειοπλαστικῆς τῆς Ρόδου, F. ECKSTEIN ἐν *Wissenschaftliche Zeitschrift der Universität Rostock* 16, 1967, 7/8, σ. 440.

4. KINCH, ἔ.ἀ. σ. 112, ὅπου ἐκτίθενται αἱ ὁμοιότητες καὶ αἱ διαφοραὶ τῶν δύο οἰκισμῶν.

5. Ὁ ἀρχιτέκτων FURIO FASOLO εἰς τὸ βιβλίον αὐτοῦ *Architettura Mediterranee*

χαϊκός οικισμός εις Ρόδον διά να καταστή δυνατή ἡ ἀντιπαραβολή του πρὸς τὸν τῆς Βρουλλιᾶς, ὥστε να συναχθῆ τὸ συμπέρασμα ἐὰν πρόκειται περὶ συνοικισμοῦ ἀλιέων ἢ ναυτιλλομένων. Γενικῶς ὅμως, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ θέσις τῶν λοιπῶν πρὸς Ἀνατολὰς οικισμῶν ἀκριβῶς παρὰ τὴν θάλασσαν καὶ ἡ ἄμεσος γειτνίασις αὐτῶν πρὸς τοὺς ὄρμους μαρτυρεῖ περὶ τοῦ κατ' ἐξοχὴν ναυτικοῦ χαρακτήρος τῶν λοιπῶν κατωτέρω ἐξεταζομένων οικισμῶν καὶ δημιουργεῖ ἐρωτηματικά ὡς πρὸς τὸ ἐὰν ὁ οικισμὸς τῆς Βρουλλιᾶς εἶναι ἐγκατάστασις ναυτιλλομένων.

Δεύτερος γνωστός οικισμὸς ὑπῆρξεν ὁ τοῦ Γερματέ (εἰκ. 1)¹, εὐρισκόμενος ἐπὶ λίαν χαρακτηριστικῆς χερσονήσου, ἀποτελουμένης ἐξ ἑνὸς ἐπιμήκου βραχίονος χωροῦντος ἐντὸς τῆς θαλάσσης. Καὶ ὁ οικισμὸς οὗτος χρονολογεῖται εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν ἐκ τῶν τυχαίων εὐρημάτων, δεδομένου, ὅτι συστηματικὴ ἀνασκαφὴ δὲν ἐγένετο μέχρι σήμερον οὔτε εἰς τὴν περιοχὴν τῶν οἰκιδῶν, οὔτε εἰς ἐκείνην τῶν τάφων, οὔτε εἰς τὰ σωζόμενα σημεῖα τοῦ τείχους. Πέρα τῶν ὄσων ὁ Inglieri σημειώνει, κατὰ τινα ἐπίσκεψίν μου συνέλεξα τεμάχια μελαμβαφῶν ἀγγείων καὶ τινα θραύσματα διακεκοσμημένων πίθων, ἐξ ὧν παρέχεται δυνατότης χρονολογήσεως τοῦ οικισμοῦ τοῦλάχιστον εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα.

Ὀλίγον βορειότερον εἰς θέσιν Πλημμύρι (εἰκ. 1) σημειοῦνται ὑπὸ τοῦ Inglieri² λείψανα οικισμοῦ, νεκροταφείων κλπ. Εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην καὶ συγκεκριμένως εἰς τὴν τοποθεσίαν Ἁγίου Λουκάς ἐξετέλεσα ἐν ἔτει 1961 μικρὰν ἀνασκαφικὴν ἔρευναν, κατόπιν ὑποδείξεως ποιμένος, καὶ εὗρον ἓνα ἀδιακόσμητον πίθον, τμήματα μελανομόρφων ἀγγείων καὶ τεμάχια διακεκοσμημένων πίθων³. Καὶ ἡ περιοχὴ αὕτη δὲν ἔχει ἀνασκαφὴ συστηματικῶς οὔτε ἔχει εἰσέτι ἐξερευνηθῆ τοπογραφικῶς⁴.

Ὀλίγον βορειότερον ἕτερος ἀρχαῖος οικισμὸς ἔχει ἐπισημανθῆ εἰς θέσιν Κιοτάρ⁵ (εἰκ. 1), ὅστις κατὰ τὰς ἐνδείξεις θὰ πρέπει νὰ χρονολογηθῆ τοῦλάχιστον εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν.

Egee, Roma (ἄνευ χρονολογίας), ἀντιπαραθέτει λίαν ἐπιτυχῶς ἐν σ.15 σχέδια τῆς διατάξεως τῶν συγχρόνων λαϊκῶν οἰκιδῶν τῶν ἀλιέων εἰς τὸ Χαράκι (παρὰ τὸν ὄρμον τῶν ἀρχαίων Λωρύμων) πρὸς ἐκεῖνα τῶν οἰκιδῶν τῆς Βρουλλιᾶς, ἐξ ὧν γίνεται καταφανὴς ἡ λειτουργικὴ ὁμοιότης τῶν δύο οικισμῶν.

1. INGLIERI, ἔ.ἀ. σ. 70, 96.

2. Ἔ.ἀ. σ. 69, 85.

3. Ἐκ τῆς παρὰ τὸ Πλημμύρι περιοχῆς τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς προέρχεται καὶ τὸ ἐν IG XII, 1 904 ὄστρακον τῆς κλασσικῆς πιθανῶς περιόδου τὸ φέρον τὴν ἐπιγραφὴν Ἰδαμενῆός ἡμι.

4. Ὁ HILLER, *Rhodos*, ἔ.ἀ. στ. 747, 60, ταυτίζει τὴν τοποθεσίαν Πλημμύρι πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ ΣΤΡΑΒΩΝΟΣ, XIV c 655, καὶ τοῦ ΣΤΕΦ. ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ ἀναφερομένην ἀρχαίαν Ἰξίαν.

5. INGLIERI, ἔ.ἀ. σ. 67, 72.

Τέλος δὲν πρέπει νὰ παραλειφθῆ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Hiller ἀναφερομένη περιοχή εἰς τὸ Χ α ρ ά κ ι (εἰκ. 1) ὡς ἀποτελοῦσα τὴν θέσιν τῶν γνωστῶν ἀρχαίων Λ ω ρ ὺ μ ω ν¹ ἐπὶ τῆς Ρόδου, τὸ Θ έ ρ μ υ δ ρ ο ν² (εἰκ. 1) καὶ τὸ μὴ ἐρευνηθὲν μέχρι σήμερον Ἐ ρ η μ ό κ α σ τ ρ ο ν³ (εἰκ. 1).

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφές, ὅτι ἡ κατὰ πολὺ μεγαλύτερα τῶν προηγουμένων χερσόνησος τῆς Λίνδου (εἰκ. 1) μὲ τὴν φυσικῶς προωθημένην ἐντὸς τῆς θαλάσσης καὶ ὑψουμένην ὑπὲρ ταύτην θέσιν τῆς ἀκροπόλεως καὶ τοὺς ἐκατέρωθεν ταύτης δύο λιμένας ἀπετέλεσεν ἐνωρὶς τόπον ἀσφαλῆ πρὸς ἐλλιμενισμόν τῶν πλοίων καὶ προστασίαν ἀπὸ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως ὡς καὶ ἐπαγρυπνήσεως πρὸς ἀποφυγὴν αἰφνιδιαστικῶν ἐπιδρομῶν. Ἡ ὑπὲρ τοὺς δύο λιμένας θέσις τῆς ἀκροπόλεως, ἀπρόσιτος ἀπὸ τε θαλάσσης καὶ ξηρᾶς⁴, ἦτο δυνατόν νὰ ἀποτελέσῃ καὶ τόπον καταφυγῆς εἰς στιγμὰς πολιορκίας⁵, ἀλλὰ καὶ σημεῖον προβολῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐξ Ἐνατολῆς καὶ πρὸς Ἐνατολὰς ἐμπορίου τοῦ κόσμου τοῦ Αἰγαίου Πελάγους, λόγῳ τῆς ἀναγκαστικῆς διελεύσεως τῶν πλοίων ἐκ τῆς μεταξὺ Ρόδου καὶ τῆς ἔναντι Μικρασιατικῆς ἀκτῆς θαλάσσης.

II. ΕΠΟΧΗ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΖΩΗΣ ΕΙΣ ΛΙΝΔΟΝ

Εἶναι αὐτονόητον, ὅτι μόλις κατὰ τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν, ἦτοι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ἐμπορίου, ἦτο δυνατόν νὰ κατοικηθῆ ἡ βραχῶδης Λίνδος. Πέρα ὅμως τῆς λογικῆς ταύτης ἐκδοχῆς κυρίως τὰ νεώτερα στοιχεῖα τῆς ἐν γένει ἐρεῦνης ἔχουν ἄρδην ἀνατρέψει τὴν καὶ εἰς τὰ σύγχρονα ἐγχειρίδια⁶ ἀναφερομένην δοξασίαν περὶ ὑπάρξεως ζωῆς καὶ οἰκισμοῦ εἰς Λίνδον ἤδη ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, ἡ παροῦσα δὲ ἔρευνα σκοπὸν ἔχει ἀκριβῶς τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν δεδομένων ἀνατροπὴν τοῦ παλαιοῦ τούτου ἰσχυρισμοῦ.

Ὡς γνωστὸν ὁ Furumark⁷ οὐδαμοῦ ἀναφέρει ἔστω καὶ ἐν μυκηναϊκὸν

1. AM 17, 1892, σ. 309 κ.έ. καὶ χάρτης ἐν σ. 310, ἰχνογράφημα ἐν σ. 315 καὶ HILLER, *Rhodos*, ἔ.ά. στ. 747, 63.

2. HILLER, *Rhodos*, ἔ.ά.

3. INGLIERI, ἔ.ά. σ. 34, 58.

4. Ὁ BLINKENBERG εὑρίσκειν εἰς τὸ ἀπρόσιτον ἀπὸ ξηρᾶς τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως ἐν πρόσθετον ἐπιχείρημα πρὸς ὑποστήριξιν τῆς περὶ «ἀπύρων ἱερῶν» θεωρίας του. Πρβ. Δράγμα Martino P. Nilsson, σ. 113 καὶ DYGGVE, *Lindos III*, 1, σ. 178 κ.έ.

5. Εἰς τὸ Χρονικὸν τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς ἀναφέρεται ἡ πολιορκία τοῦ Δαρείου, *Lindos II*, 1, σ. 178 κ.έ.

6. H. BENGTSON, *Griechische Geschichte*⁴, σ. 27.

7. *The Chronology*, σ. 46-78.

ἀγγεῖον ὡς προερχόμενον ἐκ Λίνδου. Ὁ Stubbings¹ ἐξ ἄλλου οὐδὲν μυκηναϊκὸν εὔρημα καταχωρίζει ὡς προερχόμενον ἐκ Λίνδου, οὐδὲ καταλέγει τὴν Λίνδον εἰς τοὺς μυκηναϊκοὺς τόπους τῆς νήσου. Ὁ V. Desborough² ὅμως, πλανηθεὶς ἐκ τῆς γνώμης τοῦ A. Maiuri, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁμιλεῖ περὶ τῆς ὑπάρξεως εἰς Λίνδον «ἐλαφρῶν ἰχνῶν μυκηναϊκῆς ἐγκαταστάσεως». Ἦτο δὲ φυσικὸν νὰ βασισθῇ ὁ Desborough καὶ εἰς τὰς ἐλαχιστοτέρας εἰδήσεις τῶν Ἱταλῶν ἀρχαιολόγων. ἀκριβῶς λόγῳ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐδαμοῦ εὐρίσκειται στοιχεῖόν τι περὶ τῆς μυκηναϊκῆς Λίνδου. Ἡ παραπομπὴ τοῦ A. Maiuri³ ἔχει ἐπὶ λέξει ὡς ἐξῆς: «Delle più antiche necropoli di Lindos sul versante sud-orientale dell'isola, non si conosce ancora nulla, essendosi gli scavi della Missione archeologica danese limitati esclusivamente all'acropoli ed all'importante santuario di Athena Lindia. Che la rupestre rocca di Lindo fosse abitata fin dall'epoca micenea, si può ricavare da frammenti di ceramiche di questo periodo raccolte dalla Missione archeologica danese negli strati più profondi e dalla presenza nello scarico della stipe votiva del santuario di una punta di lancia in bronzo. Ricco è invece il vasto territorio di Lindo di resti di necropoli micenee».

Ἐν πρώτοις πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι τὰ ὡς ἄνω ἔγραψεν ὁ Maiuri πρὸ τῆς ὑπὸ τοῦ Chr. Blinkenberg ἐνάρξεως τῆς λεπτομεροῦς καὶ πλήρους δημοσιεύσεως τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, κατὰ συνέπειαν αἱ ἀπόψεις του οὐδεμίαν εἶχον πλεόν σημασίαν ἐν σχέσει πρὸς τὰ εὐρήματα τῆς ἀκροπόλεως, ὅτε ὁ Desborough κατὰ τὸ 1964 ἐξέδιδε τὸ βιβλίον του. Πέρα τούτου ὅμως προσεκτικὴ μελέτη τοῦ κειμένου τοῦ Maiuri δεικνύει, ὅτι καὶ τὰ «κατάλοιπα τῆς μυκηναϊκῆς νεκροπόλεως Λίνδου» ὑπὸ οὐδεμιᾶς παραπομπῆς πλαισιοῦνται καὶ εἰς οὐδὲν ἀπολύτως συγκεκριμένον εὔρημα ἢ λείψανον ἀναφέρονται, καθ' ὅσον οὔτε ἡ θέσις τάφου τινὸς σημειοῦται, οὔτε ἡ μορφή τινὸς ἐξ αὐτῶν περιγράφεται⁴. Ἐπὶ τούτοις, ἐὰν ἡ πληροφορία περὶ μυκηναϊκῆς νεκροπόλεως ἐχρησίμωσεν εἰς τὸν

1. Mycenaean Pottery from the Levant, σ. 5 κ.έ. Οἱ χάρται ἐν σ. 6.

2. The Last Mycenaean, σ. 153 σημ. 1. Ὁμοίως καὶ ἐν Protogeometric Pottery, σ. 232. Καὶ οἱ SIMPSON καὶ LAZENBY ἐν The Catalogue of the Ships in Homers' Iliad, 1970, σ. 117, παραδέχονται ὑπαρξίν οἰκισμοῦ ἐν Λίνδῳ.

3. A. MAIURI, Jalisos... La Necropoli Micenea, Annuario 6/7, 1923/24 (1926), σ. 252.

4. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ σημειώσω, ὅτι ὁ DONATO MORELLI, σ. 81, δὲν ἐπαναλαμβάνει ἀπλῶς ἀνευ ἐλέγχου τινὸς τὰ παραδεδομένα, ἀλλὰ συσκοτίζει ἐτι περαιτέρω τὰ πράγματα, παραπέμπων ἐσφαλμένως ἐν σημ. 1 εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ L. LAURENZI ἐν Memorie Istituto F.E.R.T. 2, 1938, σ. 49-54, ὅπου οὐδὲν περὶ Λίνδου ἀναφέρεται, ἐνῶ καὶ ὁ CARRATELLI ἐν τῷ ἄρθρῳ του Ahhijavā, Lazpa..., σ. 160 ἐπαναλαμβάνει τὰ περὶ Λινδίας ἀνευ ἐλέγχου τινὸς. Ἴδὲ κατωτέρω σ. 50 κ.έ.

Desborough διὰ τὴν συναγάγη τὸ συμπέρασμα περὶ ὑπάρξεως «very slight traces of a Mycenaean settlement in Lindos» θὰ ἔπρεπεν αὕτη νὰ εἶχεν ἐλεγχθῆ καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς τῆς ὑπάρξεως ἀγγείων λινδιακῆς προελεύσεως εἰς τὰ διάφορα μουσεῖα ἢ τὰς ἰδιωτικὰς συλλογὰς τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου, ἔνθα εὐρίσκεται πλῆθος μυκηναϊκῶν εὐρημάτων ἐξ Ἰαλυσοῦ καὶ Καμίρου. Ἐξ ὧν ὅμως ἐγὼ τοῦλάχιστον γνωρίζω, μόνον τὸ ὑπ' ἀριθ. 6061 μυκηναϊκὸν ἀγγεῖον τοῦ Ἐθνικοῦ Μουσείου τῆς Κοπεγχάγης¹ φέρει τὴν σημείωσιν «provenance environs de Lindos», ὅπερ σημαίνει ἀκριβῶς, ὅτι δὲν προέρχεται ἐκ τῆς περιοχῆς τοῦ οἰκισμοῦ, ἀλλ' ἐκ τῶν πέριξ αὐτῆς².

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω ὁ μόνος χῶρος πρὸς ἀπόδειξιν ὑπάρξεως ζωῆς εἰς Λίνδον κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν ἐποχὴν παραμένει ἡ ἀκρόπολις, ἐφ' ὅσον βεβαίως θὰ εἶχε προκύψει τι βέβαιον ἐκ τῶν εὐρημάτων τῆς ἀνασκαφῆς. Πρὸς τοῦτο θὰ προσφύγωμεν εἰς τὸν κυριώτερον μετὰ τὸν Kinch ἐρευνητὴν τῆς Λινδιακῆς ἀκροπόλεως, ὅστις ἐμελέτησε καὶ ἐδημοσίευσε σχεδὸν ἅπαντα τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν εὐρήματα, τὸν Blinkenberg³, ὅστις γράφει σχετικῶς ἐπὶ λέξει: «Il va sans dire qu'on ne peut pas en tirer des conclusions sur l'existence préhistorique du sanctuaire dont nous avons fouillé les débris. Les objets préhistoriques de Lindos prouvent seulement que dès les temps reculés dont ils sont les témoins isolés, l'homme⁴ a pris séjour sur l'acropole lindienne comme un peu partout dans les îles grecques. Signalons encore expressément que nous n'avons pas découvert de restes d'habitations ni de tombeaux préhistoriques sur l'acropole quoique nous en avons fouillé le sol jusqu'au rocher vif..... Aussi, la petite quantité des objets préhistoriques ferait-elle plutôt supposer des séjours occasionnels et passagers⁵.

1. C.V.A. Copenhagen, τεῦχος I, πίν 46, 5.

2. Γνωστοῦ ὄντος, ὅτι οἱ Δανοὶ διενήργησαν πλῆθος ἀνασκαφῶν εἰς τὴν νήσον, κατ' ἐξοχὴν δὲ εἰς Λίνδον, ἀποκλείεται οἰαδήποτε ἀμφισβήτησις τοῦ ἀξιολογιστοῦ τῆς περὶ προελεύσεως σημειώσεως.

3. Lindos I, στ. 61. Ἴδὲ καὶ τὸ ἄρθρον τοῦ ἰδίου La déesse de Lindos, σ. 157 κ.έ.

4. Ὑπογραμμίζομεν ἡμεῖς.

5. Βεβαίως δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν τὴν ἐν σ. 61 Lindos I παρατήρησιν τοῦ BLINKENBERG ὅτι τὰ στρώματα εὐρέθησαν διατεταραγμένα ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι μεταγενέστεραι οἰκοδομήσεις προὔξενον καταστροφὰς τῶν, ὅπως δὴποτε προχείρου κατασκευῆς, προϊστορικῶν κτισμάτων. Ἀλλά, καὶ ἐὰν ὑπῆρξεν οἰκισμὸς τις ταπεινός, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῆ εἰς τοῦτον ἰδιαιτέρα τις σημασία, πέρα ἐκείνης τῆν ὁποῖαν ὁ ἀνασκαφεὺς τοῦ προσέδωκεν. Ἐξ ἄλλου ἦδη ὁ V. KOEHLER περὶ τὸ 1892 εἶχε δηλώσει, ὅτι ἐν Ρόδῳ «Mykenisches findet sich überall» (HILLER, *Rhodos*, ἔ. ἀ. 738, 64). Πέρα τούτου, ὡς μὲ πληροφοροῦν οἱ κκ. SIMPSON

Ὁ αὐτὸς ἐρευνητὴς ἐξ ἄλλου ἀναφέρει¹ ὅτι τὰ εὐρήματα τῆς ἀκροπόλεως ἄρχονται ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἀκριβέστερον δὲ ἴσως ἀπὸ τοῦ 9ου αἰῶνος καὶ ὅτι ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς περιόδου ταύτης ἄρχεται καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἱεροῦ, ἐνῶ περὶ τῶν ἐλαχίστων ἐκείνων εὐρημάτων τῆς προϊστορικῆς περιόδου ἐπιλέγει, ὡς μόνον βέβαιον, ὅτι «dès l'âge de la pierre ces lieux ont vu aller et venir les hommes dont le séjour a pu quelquefois se prolonger en un établissement passager»². Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι τὰ συμπεράσματα τῶν ἀνασκαφῶν εἶχον πείσει κατὰ βάθος τὸν ἐρευνητὴν, ὅτι οὐδεμίαν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἦτο δυνατόν νὰ εἶχον τὰ ἐλάχιστα νεολιθικὰ καὶ μυκηναϊκὰ κατάλοιπα. Τόσον ὅμως αἱ τότε φιλολογικαὶ — ἐσφαλμένα ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω — δοξασταί, ὅσον καὶ ἡ διὰ τῶν τότε καθημερινῶν νεωτέρων εὐρημάτων ἐπιβαλλομένη ἔντονος παρουσία τοῦ προϊστορικοῦ κόσμου ὄθησαν³, φαίνεται, τὸν Blinkenberg πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν, καθ' ὅσον ἐν στ. 9 συνεχίζει⁴: «La nature de cette acropole permet de présumer que la population préhellénique, si elle n' a pas habité elle même ce rocher haut et isolé, en a fait du moins une résidence divine» ἂν καί, ὡς προσθέτει καὶ πάλιν, «Les rares objects néolithiques et mycéniens. . . . ne peuvent être cités comme documents».

Ἐξ αὐτοῦ δηλαδὴ ἀπεκλείσθη ἡ περίπτωσης ὑπάρξεως ἐγκαταστάσεως καὶ ἐνῶ τὰ δεδομένα ὠδήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι εἰς Λίνδον οὐδὲν ἰδιαιτερόν ἦτο δυνατόν νὰ συνέβη κατὰ τὴν προϊστορικὴν ἐποχὴν, ἐγένετο καταφυγὴ εἰς τὴν «φύσιν» πλέον τῆς «ἀκροπόλεως» πρὸς παροχὴν μακροβιότητος εἰς τὰ παλαιὰ παραδεδομένα. Ἡ καταφυγὴ αὕτη ἐνισχύθη καὶ ὑπὸ μιᾶς a priori ἀρχῆς⁵ ὅτι «on sait que les Mycéniens ont veneré surtout une déesse trô-

καὶ LAZENBY, κατὰ τὴν ἀρξαμένην καὶ συνεχιζομένην ἐπὶ τῆς νήσου ἐρευνᾶν εὐρίσκουν ἀσφαλέστατα ἀπιστεύτως περισσοτέρους μυκηναϊκοὺς οἰκισμοὺς ἀπὸ ὅσους ὁ INGLIERI, ἔ.ἀ., καὶ ἐκ τούτου ὁ STUBBINGS, ἔ.ἀ., ἐσημείωσαν.

1. CHR. BLINKENBERG, *L' Image d' Athana Lindia* καὶ *Lindiaka I*, σ. 4 κ.έ.

2. Τὰ αὐτὰ παρατηρεῖ καὶ ὁ BLINKENBERG ἐν *Lindos II*, στ. 904, ὅπου ὁμιλεῖ περὶ τῆς χρονολογήσεως τῶν βουκοπίων εἰς τὴν γεωμετρικὴν ἐποχὴν συγχρονίζων πρὸς ταύτην καὶ τὴν ἔναρξιν τῆς ζωῆς τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἱεροῦ.

3. Ὅτι κυριολεκτοῦμεν γράφοντες «ὄθησαν» ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐν κατακλείδι τῆς μελέτης αὐτοῦ *L' Image*, σ. 51, ἀναφέρει ἐπὶ λέξει: «le caractère primitivement non hellénique d' Athana Lindia n' a pas laissé son empreinte sur les deux images qu' a possédée la déesse pendant la longue durée de temps où se maintenait son culte».

4. *Lindos I*, στ. 9.

5. Τὴν ἀρχὴν ταύτην ἐδέχθη ἄνευ ἐλέγχου καὶ ὁ CARRATELLI ἐν *Culti aniconici a Rodi e Lesbo*, σ. 6, προκειμένου νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν ἀνεικονικῆς λατρείας εἰς Λίνδον. Ἴδὲ κατωτέρω σ. 50 κ.έ.

nant sur les montagnes»¹ ή εις Λίνδον ὅμως ὑπαρξίς τῆς ὁποίας δὲν ἐθεωρήθη ἀπαραίτητον νὰ ἀποδειχθῆ. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, ὅτι ὁ ἐξαιρέτος κατὰ τὰ ἄλλα μελετητῆς τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως ἐθεώρησεν ὡς αὐτονόητον τὴν ἀπὸ τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς ὑπαρξίν ζωῆς καὶ λατρείας ἐν Λίνδῳ, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν δέ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἠρεύνησε τὸ θέμα τοῦτο.

Ἄκριβῶς ὅμως αἱ παλαιότεραι αὐταὶ θεωρίαι, διατυπωθεῖσαι ὑπὸ τῶν πρώτων μελετητῶν τῆς ἱστορίας τῆς Λίνδου καὶ τῆς Ρόδου γενικώτερον, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐλεγχθοῦν σήμερον ὑπὸ τὸ φῶς τῶν νέων δεδομένων, καθ' ὅσον μόνον διὰ τῆς κατὰ γράμμα ἀντικρούσεως τῶν θὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ ἀποκατάστασις τῆς ἀληθείας. Τὰ ἐπιχειρήματα τῆς ἐκδοχῆς ταύτης συνώψισεν ἀρχικῶς ὁ van Gelder² καὶ μετ' αὐτὸν ὁ Blinkenberg³, ἐπαναλαμβάνονται δὲ σχεδὸν ἀναλλοίωτα μέχρι σήμερον ὑπὸ τῶν λοιπῶν μελετητῶν⁴.

1. Ἡ «Λινδία» Ἀθηνᾶ. Ἐν πρώτοις αὐτὴ αὕτη ἡ ἐπωνυμία «Λινδία» κατὰ τοὺς παλαιότερους μελετητὰς ἰδιαιτέρως ὅμως κατὰ τὸν Dittenberger⁵ μαρτυρεῖ, ὅτι «οἱ πρῶτοι⁶ κάτοικοι τῆς Ρόδου, οἱ ὅποιοι καθιέρωσαν τὴν ἐπὶ τοῦ ἀποτόμου βράχου λατρείαν τῆς θεᾶς, ἔδωκαν εἰς αὐτὴν τὸ δι' ἡμᾶς ἀγνώστου γλωσσικῆς προελεύσεως ἐπώνυμον Ἑλινδία, σημαῖνον πιθανῶς τὴν θεάν τῶν ὀρέων. Μετὰ ταῦτα ἦλθον οἱ Δωριεῖς, οἵτινες ἔκτισαν εἰς τοὺς πρόποδας μίαν πόλιν τὴν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τῆς θεᾶς Ἑλινδίας» (τὴν ὁποίαν ἐταῦτίσαν μὲ τὴν ἰδικὴν τῶν θεῶν Ἀθηνᾶν) ὀνομασθεῖσαν Λίνδον, ἐπενεγκόντες ἓνα νεωτερισμὸν εἰς τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς τῶν ὀρέων διὰ τῆς συνδέ-

1. Lindos I, στ. 9. Ἐνῶ ἐν L'Image, σ. 6, προσθέτει, ὅτι: «un certain nombre des ex-voto font entrevoir dans la personne de la déesse lindienne les éléments que nous reconnaissons déjà à certaines déesses de l'Asie antérieure, mais qui sont étrangères à l'Athéna grecque et aux autres déesses d'origine hellénique» ἐνῶ τὸ μόνον συγκεκριμένον παράδειγμα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ἐκ τῶν εὐρημάτων τοῦ ἱεροῦ (L'Image, σ. 10), εἶναι ἡ «Πότνια Θηρῶν». Ὡς γνωστὸν τὰ πλεῖστα καὶ πλέον ἐντυπωσιακὰ παραδείγματα μετὰ παραστάσεως «Ποτνίας Θηρῶν» προέρχονται ἀναμφισβητήτως ἐκ Καμίρου (Cat. Br. Mus. Jewellery 1107, 1121, 1126, 1128-1131), ἐνῶ ἐκ Λίνδου ἐν μόνον παράδειγμα παρέχεται ἐν Lindos I, 472, πίν. 17. Τὰ ὑπὸ τοῦ BLINKENBERG ἐξ ἄλλου ἐν La déesse de Lindos, ἔ. ἀ. σ. 160 κ. ἐ. ἀναφερόμενα «ιδιόρρυθμα» ἀφιερῶματα ἔχουν χάσει πλέον τὴν ἀποδεικτικὴν τῶν σημασίαν σήμερον, ὅτε αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Καμίρου καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ ἀδημοσιεύτου εἰσέτι ἀποθέτου τῆς Ἰαλυσσοῦ ἔχουν φέρει εἰς φῶς ὅμοια ἀφιερῶματα.

2. VAN GELDER, ἔ. ἀ. σ. 313 κ. ἐ.

3. Ἐν L'Image σ. 7, Lindos I, στ. 9 καὶ Hermes 50, 1915, σ. 272.

4. D. MORELLI, ἔ. ἀ. σ. 80 κ. ἐ. καὶ ALF. LAUMONIER, Les Cultes indigènes en Carie, σ. 679.

5. De sacris Rhodiorum commentatio altera, σ. 6 κ. ἐ. καὶ A. BECKER, De Rhodiorum primordiis, Lipsiae 1882. Ὁ BLINKENBERG, L'Image, σ. 10 κ. ἐ. καὶ 58, ἀπεδέχθη ἄνευ ἐλέγχου τὴν ἐκδοχὴν ταύτην. Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ KRUSE, *Lindia*, ἐν RE XIII (1926), στ. 712.

6. Ἐνταῦθα ἀντιγράφομεν ἐπὶ λέξει τὸν VAN GELDER.

σεώς της μετὰ τοῦ Διὸς κατὰ τὰς δωρικὰς δοξασίας διότι, ὡς γνωστόν, διὰ τοὺς κατακτήσαντας τὴν Ρόδον Δωριεῖς οἱ ἐν συνδυασμῶ συναντώμενοι δύο θεοὶ ἡ Ἄθῆνα Πολιάς καὶ ὁ Ζεὺς Πολιεύς, ἐκ τῶν ὁποίων ἐξηρτάτο ἡ εὐνομία τῶν πολιτειῶν¹, ὡς δεικνύουν καὶ τὰ ἐκ Καμίρου καὶ Ἰαλυσσοῦ παραδείγματα, ἀπετέλουν τὰς ὑπερτάτας θεότητας. Δὲν κατέστη ὁμως εἰς αὐτοὺς δυνατόν νὰ μεταμορφώσουν εἰς ἀπολύτως ἑλληνικὴν θεότητα τὴν Ἄθηνᾶν Λινδίαν, ὡς δεικνύει τὸ γεγονός, ὅτι αὕτη οὐδέποτε ἀπώλεσε τὴν ἐπωνυμίαν της. Ἐν Καμίρῳ, Ἰαλυσῶ καὶ Ρόδῳ ὡς καὶ εἰς ἄλλους τόπους τῆς Ἑλλάδος ὑπάρχει ἡ λατρεία τῆς Ἄθηνᾶς Πολιάδος καὶ τοῦ Διὸς Πολιέως, ἐνῶ εἰς Λίνδον ὀνομάζεται ἡ θεὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων Ἄθηνᾶ Λινδία καὶ οὐχὶ Πολιάς. Ἐπίσης οὐδέποτε ἐπολιτογραφήθη ἀπολύτως ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Πολιέως. Εἰς τὴν συνειδησιν τοῦ λαοῦ μόνον ἡ Ἄθηνᾶ εἶχε τὴν ἔδραν της ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως, ἐνῶ ὁ Ζεὺς ἀπλῶς ἀνεφέρετο παρ' αὐτήν». «Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος», ἐπιλέγει ὁ van Gelder, «δι' ὃν εἰς πολυαριθμοὺς ἐπιγραφὰς ἀναφέρονται ἀμφοτέρω οἱ θεοί, ἐνῶ εἰς ἄλλας μόνον ἡ Ἄθηνᾶ, ἀγνωστομένου τοῦ Διὸς. Φαίνεται δέ, ὅτι αἱ ἐπιγραφαὶ εἰς ἅς ἀναφέρεται καὶ ὁ Ζεὺς εἶναι νεώτεραι τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, ἐνῶ εἰς τὰς ἀρχαιότερας μνημονεύεται μόνη ἡ Ἄθηνᾶ».

Βεβαίως ἀναλόγως τοῦ ὑλικοῦ τὸ ὅποιον εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν των οἱ ἐπιστήμονες τοῦ παρελθόντος αἰῶνος δὲν ἦτο δυνατόν. αἰρόμενοι εἰς σφαῖρας ἑρμηνείας, νὰ διατυπώσουν διαφόρους γνώμας, καθ' ἣν μάλιστα ἐποχὴν, ὡς εἶπομεν καὶ ἀνωτέρω, ἐκ τῶν εὐρημάτων τῶν ἀνασκαφῶν διὰ πρώτην φοράν ἐρρίπτετο φῶς εἰς τὸν μέχρι τότε μυθικὸν κόσμον τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς. Ἡμεῖς σήμερον ὀμιλοῦμεν ὑπὸ τὸ φῶς τῶν πλουσιῶν πορισμάτων τῶν λίαν ἐκτεταμένων ἀνασκαφῶν τόσον τῆς Λίνδου καὶ τῶν λοιπῶν περιοχῶν τῆς νήσου, ὅσον καὶ ὅλου τοῦ ἑλληνικοῦ χώρου. Οὕτω ἐκ τῶν ἐπιγραφικῶν δεδομένων συνάγεται ἀσφαλῶς πλέον σήμερον, ὅτι ἡ λατρεία τοῦ Διὸς Πολιέως εἰσήχθη εἰς Λίνδον² οὐχὶ πρὸ τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος. Τοῦτο εἶχεν, ὡς εἶδομεν, παρατηρήσει καὶ ὁ van Gelder. Παλαιότερον ὁμως ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἡ λατρεία μόνον τῆς Ἄθηνᾶς καὶ μάλιστα, ὅπερ καὶ τὸ σπουδαιότερον, ἀνευοἰοῦδήποτε ἐπιθέτου. Οὕτω μία κατ' εὐτυχὴ συγκυρίαν σωθεῖσα ἀκεραία ἐπιγραφὴ³ ἐπὶ τεμαχίου λεκάνης περιρραντηρίου εὐρεθέντος πρὸ τῆς στοᾶς τῆς ἀκροπόλεως, ἀποκειμένη νῦν εἰς τὸ Ἐθνικὸν Μουσεῖον τῆς Κοπεγχάγης καὶ χρονολογουμένη ὑπὸ τοῦ Blinkenberg εἰς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα (εἰκ. 2), *Κλετόλαος μ' ἀνέθηκε τ' Ἀθαναία*, εἶναι συγχρόνος καὶ

1. Περὶ τῶν πολιούχων θεῶν πρβ. BENGTON, ἔ.ἀ. σ. 81.

2. MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 80 καὶ Lindos I, στ. 22.

3. Lindos II, 4.

Εικ. 2. Ἡ ἐπὶ τεμαχίου λεκάνης περιρραντηρίου, εὐρεθέντος ἐν Λίνδῳ, ἐπιγραφή.

ή ἀρχαιότερα ἐξ ὧσων εὐρέθησαν ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως. Ἡ θεὰ ἐν αὐτῇ ἀναφέρεται μόνον ὡς Ἴαθηνᾶ καί, παρὰ τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχει εἰσέ-
τι χῶρος μετὰ τὸ πέρασ τῆς ἐπιγραφῆς, οὐδὲν γράμμα δηλοῖ, ὅτι καθ' οἶον-
δήποτε τρόπον συνεχίζετο αὕτη. Τοῦτ' αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ πλῆθος ἄλ-
λων ἐπιγραφῶν¹ χρονολογουμένων ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 5ου μέχρι τοῦ τέλους
τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνος, εἰς τὰς ὁποίας ἡ θεὰ ἀναφέρεται μόνον ὡς Ἴαθηνᾶ², ἐνῶ
σαφῶς ἡ προσωνομία Λινδία³ ἐμφανίζεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 4ου αἰῶνος
διὰ τὴν κυριαρχήσῃ σχεδὸν εἰς τοὺς ἑλληνιστικούς καὶ τοὺς ρωμαϊκοὺς⁴
χρόνους⁵.

Ἐκτὸς τῶν ἐπιγραφικῶν δεδομένων προσεκτικὴ μελέτη ἀποδεικνύει,
ὅτι καὶ ἡ φιλολογικὴ παράδοσις συμφωνεῖ πρὸς τὴν ἄποψιν, ὅτι παλαιότε-
ρον ἡ θεὰ ἀπεκαλεῖτο ἀπλῶς Ἴαθηνᾶ. Οὕτω ὁ Ἡρόδοτος ἀναφέρει ρητῶς
II 182. 2: τὸ ἱερόν τὸ ἐν Λίνδῳ τὸ τῆς Ἴαθηναιῆς λέγεται τὰς <τοῦ>
Δαναοῦ θυγατέρας ἰδρῦσασθαι. . . . καὶ III 47 περὶ τοῦ ἀναθήματος τοῦ Ἴα-
μάσιος: . . . καὶ τὸν ἐν Λίνδῳ ἀνέθηκε τῇ Ἴαθηναιῇ Ἴαμασις, ὅπου,
οὐδεμία μνεία τῆς «Λινδίας» γίνεται, ὁ δὲ Διόδωρος, ἂν καὶ μεταγενέστερος
ἔχων ὅμως, ὡς γνωστόν, παλαιότερας πηγὰς πρὸ ὀφθαλμῶν, ἐν V 58. 1 διε-
τήρησε τὴν παράδοσιν ταύτην, ἐφ' ᾧ καὶ εἰς τὰ περὶ τοῦ Δαναοῦ γράφει, ὅτι:
. . . ἰδρῦσατο τῆς Ἴαθηνᾶς ἱερόν καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς θεᾶς καθιέρωσε⁶.

Ἀντιθέτως οἱ συγγραφεῖς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων ὀνομάζουσι τὴν θεὰν
Λινδιαν. Ὁ Στράβων XIV c 655 ἐν τοῖς περὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λίνδου
γράφει: . . . ἱερόν δὲ ἐστὶν Ἴαθηνᾶς Λινδίας αὐτόθι καὶ ὁ Ἀπολ-
λόδωρος II 1.4: προσσχὼν δὲ Ρόδῳ τὸ τῆς Λινδίας ἄγαλμα
Ἴαθηνᾶς ἰδρῦσατο.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται σαφὲς πλέον, ὅτι, καθ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς
ἐκδοχὰς τῶν σοφῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως
ἡ πρώτη λατρευθεῖσα θεότης, ἤδη ἀπὸ τῆς γεωμετρικῆς ἐποχῆς, ἦτο ἡ ἀμι-
γῶς δωρικὴ Ἴαθηνᾶ ἄνευ τῆς προσωνομίας Λινδία. Ὅτε δὲ κατὰ τὰ τέλη τοῦ
5ου ἢ κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἐκτίσθη ὁ ναὸς τῆς Ἴαθηνᾶς⁷ εἰς τὴν πόλιν Ρόδον

1. Κατάλογον παρὰ MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 78.

2. Ὡς καὶ εἰς τινὰς ἐπιγραφὰς τῶν προκεχωρημένων αὐτοκρατορικῶν χρόνων.

3. MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 8, κυρίως δὲ Lindos II, 15.

4. Ἡ προσωνομία Λινδία παρέμεινε ἐναργῆς μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων.

5. Ἀξιοσημείωτον εἶναι τὸ γεγονός, ὅτι καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὰς ἀνασκαφῶν τῆς ἀκρο-
πόλεως εὐρεθέντων λύχνων τῆς κλασσικῆς περιόδου ἐγγάρακτοι ἐπιγραφαὶ οὐχὶ ὡς Λιν-
διαν ἀλλ' ἀπλῶς ὡς Ἴαθηνᾶ ἀναφέρουσι τὴν θεὰν, Lindos I, στ. 32.

6. Καὶ ὁ ΚΑΛΛΙΜΑΧΟΣ, ἰδὲ κατωτ. σ.45 σημ.1, οὐδὲν ἀναφέρει περὶ Λινδίας Ἴαθηνᾶς.

7. Κατὰ τὴν ὑστεροκλασσικὴν περίοδον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρέπει νὰ ἰ-
δρῦθη τὸ ἐν τῇ πόλει τῆς Ρόδου ἱερόν τῆς Ἴαθηνᾶς Πολιάδος (ἐπιγραφικῶς ἢ λατρεία
εἶναι γνωστὴ ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 3ου π.Χ. αἰῶνος, Lindos II, 134, 4-5) καὶ τοῦ Διὸς

οί Λίνδιοι είτε διὰ κρυφούς λόγους ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τοὺς ἀστοὺς Ροδίους, είτε πρὸς τονισμόν τῆς παλαιότητας ναυτικῆς ἱστορίας καὶ οἰκονομικῆς ἀνθήσεως αὐτῶν ἔναντι τῶν νεοπλούτων οἰκιστῶν τοῦ μεγάλου ἄστεως, είτε τέλος καὶ πρὸς ἀποφυγὴν συγχύσεως πρὸς τὰς λοιπὰς θεὰς τῆς νήσου, προσέδωκαν εἰς τὴν θεὰν αὐτῶν τὴν ὑφ' ἀπάντων γενομένην ἀποδεκτὴν προσωνυμίαν Ἐθάναν Λινδία.

Αἱ προσωνυμίαι τῶν θεῶν τῆς Καμίρου καὶ τῆς Ἰαλυσοῦ, Καμειράς καὶ Ἰαλυσία, παρουσιάζονται, ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε ἐπιγραφικῶν δεδομένων, κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους¹.

Τὸ τελευταῖον ἐπιχείρημα περὶ τῆς πρωταρχικότητος τῆς προσωνυμίας «Λινδία» εἶναι ἐκεῖνο, κατὰ τὸ ὅποιον αἱ λατρεῖαι τόσον τῆς Λινδίας Ἀθηνῶς ὅσον καὶ τοῦ Ἀταβυρίου Διὸς μετεφέρθησαν ὑπὸ τῶν Λινδίων εἰς τὰς ροδιακὰς ἀποικίας Γέλαν καὶ Ἀκράγαντα. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ ἡ περὶ Λινδίας θεωρία δὲν ὑπῆρξεν εὐτυχεστέρα, καθ' ὅσον αἱ φιλολογικαὶ πηγαὶ οὐδαμοῦ ἀναφέρουν τὸ ὄνομα Λινδία², ἐνῶ ἡ μὲν ἐν τῇ ἀκροπόλει τοῦ Ἀκράγαντος εὐρεθεῖσα παλαιότερα ἐπιγραφή, χρονολογουμένη εἰς τὸν βον π.Χ. αἰῶνα, [ί α] ρ ὀ ς ἐ μ ἰ τ ῆ ς Ἀ ν χ ε μ ᾶ χ ο ³ ὀνομάζει τὴν θεὰν διὰ τοῦ ἑλληνικωτάτου ἀγγέμαχος, ἡ δὲ εἰς Γέλαν τὴν ὀνομάζει Ἀθαναία⁴. Σημειωτέον δέ, ὅτι ἡ λιαν διαδεδομένη μέχρι σήμερον πεποιθήσις, ὅτι ὑπῆρχεν ἰδιαίτερα θεότης «Λινδία Ἀθηνῶν», οὐδέποτε ἐλεγχθεῖσα, ὠδήγησε καὶ τοὺς νεωτέρους, κατὰ τὰ λοιπὰ ἀνεπηρέαστους, μελετητὰς εἰς τὴν ἐπανάλη-

Πολιέως. Ἡ λατρεία τῶν πολιούχων θεοτήτων ἴσως καθιερώθη πρῶτον εἰς τὴν πόλιν Ρόδον (MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 80). Ἐκ τῆς πόλεως Ρόδου, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἐπεξετάθη αὕτη εἰς τὰς λοιπὰς πόλεις καὶ κυρίως εἰς τὴν Λίνδον (εἰς Λίνδον ἢ ἀρχαιότερα μαρτυρία τῆς λατρείας τοῦ Διὸς Πολιέως εἶναι ἡ τῆς ὑπ' ἀριθ. 57, Α ἐπιγραφῆς τοῦ τέλους τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος).

1. IG XII, 1 786. Φαίνεται, ὅτι καὶ ἄλλαι θεότητες προσέλαβον κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους προσωνυμίας πόλεων π.χ. Ἄλιος Ρόδου, ΓΡ. ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΥΛΟΣ, Ἐπιγραφαὶ ἐκ Ρόδου ἐν ΑΔ 18, 1963, σ. 22, 39.

2. ΠΟΛΥΒΙΟΣ IX 27. 7 : . . . ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς Ἀθηνῶν ἱερὸν ἔκτισται καὶ Διὸς Ἀταβυρίου, καθάπερ καὶ παρὰ Ροδίοις· τοῦ γὰρ Ἀκράγαντος ὑπὸ Ροδίων ἀποικισμένης, εἰκότως ὁ θεὸς οὗτος τὴν αὐτὴν ἔχει προσηγορίαν ἦν καὶ παρὰ τοῖς Ροδίοις. ΔΙΟΔΩΡΟΣ XIII 90. 2 : . . . λέγεται δὲ τὸν Τελλίαν. . . βουλευθέντα καταφυγεῖν σὺν τισιν ἐτέροις εἰς τὸ τῆς Ἀθηνῶν ἱερὸν, νομίζοντα. . . ΣΧΟΛΙΑ εἰς ΠΙΝΔΑΡΟΥ Ὀλυμπ. II 15d : . . ἱερὸν δὲ εἶπεν οἴκημα τὴν Ἀκράγαντα, διὰ τὸ Ἀθηνῶν αὐτόθι νεῶν εἶναι περιττῶς ἀγιστευόμενον. . . ΠΟΛΥΑΙΝΟΣ Στρατηγικά VI 5 : . . . τῆς πόλεως Ἀθηνῶν μεγαλοπρεπῆ ναὸν ἐγειροῦσης.

3. RE Suppl. I, σ. 44, 68 καὶ ἄρθρον τοῦ POLLAK περὶ τῆς ἐπιγραφῆς, RM 10, 1895, σ. 236, ὅστις ἐν σ. 237 ἀναφέρει: «sotto l' ἀγγεμάχος si può solamente intendere la dea Atena».

4. BLINKENBERG, L' Image, σ. 32, 2 καὶ N.Sc. 4, 1907, σ. 38-40.

πιν τῶν παραδεδεγμένων ὡς π.χ. τὸν Dunbabin¹ κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν θεμάτων τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Ἀκράγαντα κυρίως καὶ τὴν Γέλαν.

Πρέπει τέλος νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ σπουδαιότερος θρησκευολόγος τῆς ἐποχῆς μας Nilsson δὲν φαίνεται νὰ ἀντιμετώπισε σοβαρῶς τὸ θέμα τοῦτο, καθ' ὅσον εἰς ἓν σημεῖον τοῦ συγγράμματός του², ὅπου ὀμιλεῖ περὶ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, ἀναφέρει δύο, ἂν μὴ συγκρουομένας, τοῦλάχιστον μὴ ταυτιζομένας, γνώμας. Γράφει δηλ. ὅτι ἡ Ἀθηνᾶ «... trägt oft lokale Beinamen nach den verschiedenen Städten» καὶ παραπέμπει εἰς τὸν Blinkenberg μὲ τὴν παρατήρησιν, ὅτι «diese Göttin war vorgriechisch». Ἐὰν ἡ θεὰ ἦτο προελληνική, θὰ ἔπρεπε καὶ ἡ πόλις (οἰκισμὸς) Λίνδος νὰ ἦτο προδορική διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ἢ ἐκ τῆς πόλεως προσωνομία αὕτη. Ἀλλ' ὅμως ὁ Blinkenberg, εἰς τὸν ὁποῖον παραπέμπει ὁ Nilsson, εἶδομεν ὅτι δὲν καταλήγει εἰς συμπέρασμα θετικόν, ὡς πρὸς τὸ ὅτι ὑπῆρχεν εἰς Λίνδον προδορική ἐγκατάστασις.

Ἐν κατακλείδι καὶ ἡ ἀνωτέρω ἐν σ. 21 ἀναφερθεῖσα θεωρία, ὅτι ἐκ φύσεως ἡ λινδιακὴ ἀκρόπολις προσφέρεται διὰ προϊστορικὴν λατρείαν, δὲν εὐσταθεῖ, κατὰ τὰ νεώτερα πορίσματα, καθ' ὅσον οἱ Μυκηναῖοι ἢ οἱ μινωικοὶ Κρήτες συνήθως δὲν ἔκτιζον παραθαλασσίους οἰκισμούς, ἀπ' ἐναντίας δὲ τὰ πλεῖστα μυκηναϊκὰ καὶ μινωικὰ κέντρα εὐρίσκονται εἰς ἀρκετὴν ἀπὸ τῆς θαλάσσης ἀπόστασιν ὡς π.χ. αἱ Μυκῆναι, ἡ Τίρυνς, ἡ Κνωσὸς³ καὶ ἐπὶ τῆς Ρόδου ἡ Ἰαλυσοίς.

2. **Ἄπυρα ἱερά.** Τὸ ἰσχυρότερον ὅμως ἐπιχείρημα τῶν παλαιῶν ἐρευνητῶν περὶ τῆς ἀρχαιότητος τῆς λατρείας τῆς «Λινδίας» Ἀθηνᾶς ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Πινδάρου μνεῖα ἐν τῷ VII Ὀλυμπιονίκῳ «ἀπύρων ἱερῶν».

Οἱ ἐρευνηταὶ κατὰ μεγίστην πλειοψηφίαν εἶναι τῆς γνώμης, ὅτι ὁ Πίνδαρος, ὀμιλῶν περὶ τοῦ «αἰτίου» τῆς δι' «ἀπύρων ἱερῶν» λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς, ἔννοεῖ τὴν «Λινδιάν»⁴. Ὅσοι δὲν ἐδέχθησαν τὴν θέσιν ταύτην, ὑπε-

1. DUNBABIN, *The Western Greeks*, εἰς τὰ σχετικὰ κεφάλαια τοῦ βιβλίου.

2. M. NILSSON, *Geschichte der griechischen Religion*², σ. 434, ἐνῶ ἐν *Minoan-Mycenaean Religion*², 1949, σ. 495, 42, δέχεται τὰς ἀπόψεις τοῦ BLINKENBERG.

3. Ἐξαιρέσιν ἴσως ἀποτελοῦν τὰ Μάλια, κείμενα πλησίον τῆς ἀκτῆς, ἐν μέσῳ εὐφύρου πεδιάδος, ἧτις εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Λίνδου δὲν ὑπάρχει.

4. Ἦδη ὁ A. BÖCKH εἰς τὴν ἔκδοσιν τοῦ Πινδάρου (Λειψία 1821, ἐν *Explicationes ad Olymp. VII*, σ. 172) ἀναφέρει «ἀκρόπολις est Lindiorum» καὶ παραπέμπει εἰς τὸν MEURSIUS, *Creta, Cyprus, Rhodus, Florentiae* 1744, 6, στ. 698, ἐνθα ὅμως ἀναφέρεται ἀπλῶς τὸ χωρίον τοῦ Γόργωνος περὶ ἀναθέσεως τοῦ Ὀλυμπιονίκου ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως. Ὁ DITTENBERGER, ἔ.ἀ. σ. 7, καὶ ὁ BECKER, ἔ.ἀ. σ. 117, ἐδέχθησαν τὴν γνώμην τοῦ BÖCKH εὐρόντες οὕτω πρόσθετα ἐπιχειρήματα διὰ τὴν προϊστορικὴν καταγωγὴν τῆς

στήριξαν τὴν ἄποψιν τῆς ἀναφορᾶς τῆς ἰδιορρύθμου λατρείας εἰς ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου¹.

Ἐπειδὴ προσεκτικὴ μελέτη τῶν πηγῶν πείθει, ὅτι οὐδεμία μνεία γίνεται ἐν αὐταῖς περὶ σχέσεως τῆς δι' ἀπύρων ἱερῶν» λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς πρὸς τὴν Λίνδον, ἢ ἔρευνα θὰ ἀρχίσῃ ἀκριβῶς ἀπὸ τῶν πηγῶν τούτων, ἅς πρὸς εὐκολίαν παραθέτω ἐνταῦθα.

Πίνδαρος Ὀλυμπ. VII (ἔκδ. Snell)

	<i>τότε καὶ φανσίμβροτος δαίμων Ὑπεριονίδα</i>	71
40	<i>μέλλον ἔντειλεν φυλάξασθαι χροῆς
παισὶν φίλοις,
ὡς ἂν θεῶ πρόωτοι κτίσαιεν</i>	75
	<i>βωμὸν ἐναργέα, καὶ σεμνὰν θυσίαν θέμενοι
πατρὶ τε θυμὸν ἰάναι-
ἐν κόρα τ' ἐγχειβρόμῳ. ἐν δ' ἀρετάν</i>	
	<i>ἔβαλεν καὶ χάσματ' ἀθρώποισι προμαθέος αἰδώς·</i>	80
45	<i>ἐπὶ μὰν βαίνει τι καὶ λάθας ἀτέκμαρτα νέφος,
καὶ παρέλκει πραγμάτων ὀρθὰν ὁδόν
ἔξω φρενῶν.</i>	

«Λινδίας» Ἀθηνᾶς. Τὴν θεωρίαν ἐνεστερνίσθη καὶ ὑπεστήριξε κατ' ἐξοχὴν, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ὁ BLINKENBERG. Ὁ VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 54 καὶ 315, ἔχεται τῶν ἀπόψεων τούτων. Τελευταίως ὁ G. MÉAUTIS, *Pindare le dorien*, Paris 1962, σ. 408, παραδέχεται τὴν περὶ Λίνδου θεωρίαν. Ὁ WILAMOWITZ, *Pindaros*, σ. 368, τάσσεται ἐπίσης μὲ τὴν γνώμην ταύτην, καθὼς καὶ ὁ PETER VON DER MÜHLL, *Museum Helveticum* 20, 1963, σ. 199 καὶ 9a.

1. Ἡ γνώμη ἐσχηματίσθη ἐκ τοῦ χωρίου τοῦ ΠΟΛΥΒΙΟΥ (IX 27), ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 27 σημ.2. Τὸν ναὸν τοῦτον ἀνεζήτησεν ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου ὁ L. ROSS, *Reisen auf den griechischen Inseln III*, σ. 107, ἄνευ ὅμως θετικοῦ ἀποτελέσματος, ἐνῶ ὁ V. GUÉRIN, *Ile de Rhodes*, Paris 1880, σ. 301, συνεφώνησε πρὸς τὸν ROSS, ὅτι πιθανῶς εἰς τὰ ἐρείπια ἐνὸς δευτέρου συγκροτήματος ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Αἱ γενόμεναι ὅμως ὑπὸ τοῦ G. JACOPICH ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου ἀνασκαφικαὶ ἔρευναι, *Cl. Rhodos I*, 1928 σ. 90, ἀπέδειξαν, ὅτι τὸ δεύτερον τοῦτο συγκρότημα εἶναι ἢ στοὰ ἢ πρόπυλον μνημειακῆς εἰσόδου εἰς τὸ ἱερὸν. Περίληψις τῶν εὐρημάτων καὶ βιβλιογραφία ἐν INGLIERI, ἔ.ἀ. σ. 48, 137. Ὁπαδὸς τῆς γνώμης περὶ συνυπάρξεως λατρείας Διὸς καὶ Ἀθηνᾶς ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου εἶναι καὶ ὁ C. M. BOWRA, *Pindar*, σ. 39, 302, προφανῶς ἐκ φιλολογικῆς συνηθείας προσκολλησέως εἰς τὰς πηγὰς. Προσεκτικὴ ὅμως μελέτη τοῦ χωρίου πείθει, ὅτι ἡ ἀπόδοσις τῶν δύο θεοτήτων εἰς τὸ ἐπὶ τοῦ Ἀταβύρου ἱερὸν τοῦ Διὸς εἶναι ἀθθαίρετος, καθ' ὅσον τὸ νόημα ἔχει οὕτω: «ἐπὶ δὲ τῆς κορυφῆς ἐκτίσται ἱερὸν τῆς Ἀθηνᾶς καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀταβυρίου Διὸς, ὃς τις λατρεύεται καὶ ἰπάρὰ Ροδίοις, καθ' ὅσον οὔσης τῆς πόλεως τοῦ Ἀκράγαντος ἀποικίας τῶν Ροδίων ἐικότως...». Ἦτοι ἡ ἐπεξήγησις καθ' ἃπερ καὶ παρὰ Ροδίους κλπ. ἐτέθη, ἵνα διασαφήσῃ τὴν λατρείαν τοῦ Ἀταβυρίου Διὸς ὡς καθαρῶς ροδιακῆς, ἀγνώστου εἰς ἄλλας πόλεις καὶ οὐχὶ ἵνα συζεύξῃ τὰς δύο θεότητες.

- καὶ τοὶ γὰρ αἰθίοσας ἔχοντες
 σπέρμ' ἀνέβαν φλογός οὖ. τεῦξαν δ' ἀπύροισ ἱεροῖς
 ἄλσος ἐν ἀκροπόλει. κεί-
 νοῖσι μὲν ξανθὰν ἀγαγὼν νεφέλαν {Ζεύς} 90
- 50 πολὺν ὕσε χρυσόν· αὐτὰ δέ σφισιν ὥπασε τέχραν
 πᾶσαν ἐπιχθονίων Γλαυκ-
 ὤπις ἀριστοπόνους χερσὶ κρατεῖν. . . . 94

Σχόλια εἰς Πινδάρου Ὀλυμπ. VII (A.B. Drachmann)

84b. . . . καί τοι γὰρ οἱ Ῥόδιοι προμαθόντες παρὰ τοῦ Ἥλιου τὴν τῆς Ἀθηνᾶς γένεσιν καὶ κατακούσαντες παρ' αὐτοῦ τὸ θῦσαι τῇ θεῷ, παρ' αὐτὴν τὴν ἱεροουργίαν τοῦ κυριωτάτου πρὸς τὰς θυσίας ἐπελάθοντο· οὐκ ἔχοντες γὰρ πῦρ ἀνῆλθον εἰς τὴν ἀκρόπολιν, ἔνθα οἱ βωμοὶ καὶ ἄνευ πυρὸς θύοντες τὸ ἱερόν ἐποίησαν τὸ ἐν τῇ ἀκροπόλει.

86a. . . . καὶ γὰρ αὐτοί, φησιν, ἀνέβησαν ἐπὶ τὴν ἀκρόπολιν παραφυλάξαντες τὴν γένεσιν τῆς Ἀθηνᾶς. b. ἄλσος μὲν τὸ τέμενος εἴρηκεν ἄπυρα δὲ [ἔτι] μέχρι νῦν οἱ Ῥόδιοι θύουσιν ἀπ' ἐκείνης τῆς ἀρχῆς τῇ Ἀθηνᾷ. καὶ Ἀπολλώνιος ὁ ποιητής (fr. 11 ap. Michaël. diss. Hal. 1875) φησιν ἄπυρα τοὺς Ῥοδίους ἱερὰ θύειν διὰ τὴν πρὸς Ἥφαιστον ἔνεκα τῶν γάμων ἔχθραν, ὅτι ἐπεδίωξε τὴν Ἀθηνᾶν βουλόμενος συμμηγῆναι. οὐ μόνον δὲ Ῥόδιοι ἀπύροισ ἱεροῖς χρῶνται, ἀλλὰ καὶ Ἀθηναῖοι.

Φιλόστρατος Εἰκόνες Β 27. 3

Καὶ θύουσιν ἤδη τῇ Ἀθηνᾷ δῆμοι δύο ἐπὶ δυοῖν ἀκροπόλεων, Ἀθηναῖοι καὶ Ῥόδιοι, γῆ καὶ θαλάττῃ καὶ ἄνθρωποι γηγενεῖς, οἱ μὲν ἄπυρα ἱερὰ καὶ ἀτελεῖ, ὁ δὲ Ἀθήνησι δῆμος πῦρ ἐκεῖ καὶ κτίσαν ἱερῶν. ὁ καπνὸς δὲ οἶον εὐώδης γέγραπται καὶ μετὰ τῆς κτίσεως ἀναρρέων. ὅθεν ὡς παρὰ σοφωτέρους ἀφίκετο ἢ θεὸς καὶ θύσαντας εἰς Ῥοδίους δὲ λέγεται χρυσὸς ἐξ οὐρανοῦ ῥεῦσαι καὶ διαπλῆσαι σφῶν τὰς οἰκίας καὶ τοὺς στενωπούς· νεφέλην εἰς αὐτοὺς ῥήξαντος τοῦ Διός, ὅτι κἀκεῖνοι τῆς Ἀθηνᾶς ξυνήκαν.

Διόδωρος V 56. 5

Ἀνδρωθεῖσι δὲ τοῖς Ἡλιάδαις εἰπεῖν τὸν Ἥλιον, ὅτι οὔτινες ἄρ' Ἀθηνᾷ θύσωσι πρῶτοι, παρ' ἑαυτοῖς ἔξουσι τὴν θεόν· τὸ δ' αὐτὸ λέγεται διασαφῆσαι τοῖς τὴν Ἀττικὴν κατοικοῦσι. διὸ καὶ φασὶ τοὺς μὲν Ἡλιάδας διὰ τὴν σπουδὴν ἐπιλαθομένους ἐνεργεῖν πῦρ ἐπιθεῖναι τότε τὰ θύματα, τὸν δὲ τότε βασιλεύοντα τῶν Ἀθηναίων Κέκροπα ἐπὶ τοῦ πυρὸς θύσαι ὕστερον. διόπερ φασὶ διαμένειν μέχρι τοῦ νῦν τὸ κατὰ τὴν θυσίαν ἴδιον ἐν τῇ Ῥόδῳ, καὶ τὴν θεὸν ἐν αὐτῇ καθιδρῦσθαι.

Ἐξ οὐδενὸς σημείου τῶν στίχων τοῦ Πινδάρου προκύπτει, ὅτι οἱ Ἑλλιάδαι εἶχον σχέσιν τινὰ πρὸς τὴν Λίνδον ἢ ὅτι ἡ δι' ἀπύρων ἱερῶν λατρεία ἀναφέρεται εἰς τὴν Λινδιαν Ἀθηνᾶν, ἐνῶ δὲ ἅπαντες οἱ σχολιασταὶ ὁμιλοῦν ἀορίστως περὶ Ροδίων, οὐδαμοῦ ἀναφέρουν ἰδιαιτέρως τοὺς Λινδίους. Καὶ ὁ Φιλόστρατος, προφανῶς τὸν Πίνδαρον ἔχων ὡς πηγὴν¹, ὁμιλεῖ ἐπίσης περὶ Ροδίων ἀντιπαρατάσσων αὐτοὺς πρὸς τοὺς Ἀθηναίους.

Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἤδη ὁ Wilamowitz² παρετήρησεν, ὅτι ἐκτὸς τῆς γήσου ἅπαντες οἱ ἐκ Ρόδου ὀνομάζοντο Ρόδιοι καὶ σπανίως Ἰαλύσιοι, Λίνδιοι κλπ.

Ὁ Διόδωρος προσπαθὼν νὰ τακτοποιήσῃ τὰ ροδιακὰ — ἐπὶ τῇ βάσει τῶν εἰς χεῖράς του πηγῶν — κατὰ χρονολογικὴν καὶ αἰτιολογικὴν σειρὰν, ἀναφέρει τὴν θυσίαν πρὸ τῆς κτίσεως τῶν τριῶν πόλεων, ἐνῶ γράφει ρητῶς, ὅτι μετὰ τὸν φόνον τοῦ Τενάγουσ καὶ τὴν ἀποδημίαν τῶν εἰς τὸν φόνον μετασχόντων ἀδελφῶν οἱ ἐν Ρόδῳ παραμείναντες Ἑλλιάδαι *κατόκησαν ἐν τῇ Ἰαλυσίᾳ κτίσαντες πόλιν Ἀχαΐαν*, V 57. 6³, τὴν κτίσιν δὲ τῆς Λίνδου τοποθετεῖ βραδύτερον καὶ δὴ καὶ μετὰ τὴν ἐπισυμβᾶσαν πλημμυρίδα.

Κατὰ ταῦτα καθίσταται σαφές, ὅτι, ὡς ἀναφέρουν οἱ σχολιασταί, οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον ἀορίστως ὡς ροδιακὴν ἰδιορρυθμίαν⁴ τὴν θυσίαν τῶν «ἀπύρων ἱερῶν», οὐδαμοῦ δὲ τῶν σχολίων γίνεται λόγος τις ἰδιαιτέρως περὶ Λίνδου.

Ἡ παρατηρηθεῖσα σύγχυσις προῆλθεν ἐκ τριῶν κυρίως λόγων: α) Ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Πίνδαρος εἰς τὸν Ὀλυμπιονίκον ὄχι μόνον δὲν διαχωρίζει τὰ περὶ Ἰαλυσοῦ ἀπὸ τὰ περὶ τῶν ἄλλων πόλεων, ἀλλὰ σκοπίμως προσπαθεῖ νὰ δημιουργήσῃ πανροδιακὸν μῦθον πρὸς προβολὴν εἰς τὸ πανελλήνιον τοῦ γένους τῶν Διαγοριδῶν ὡς κατ' ἐξοχὴν ροδιακοῦ γένους. β) Ἐπειδὴ ἡ ἀκρόπολις τῆς Ἰαλυσοῦ περιπεσοῦσα πολὺ ἐνωρὶς εἰς ἀφάνειαν καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης φήμης τῆς πλησίον πόλεως Ρόδου καὶ ἐν συνεχείᾳ λόγῳ τῆς ὑπὸ παλαιοχριστιανικῆς βασιλικῆς καταστροφῆς τοῦ ναοῦ τῆς⁵, ἐλησημονήθη, καθ' ὃν χρόνον ἡ λινδιακὴ ἀκρόπολις διετήρησεν ἀκεραίαν τὴν

1. Ὡς δέχεται ὁ BLINKENBERG, La Chronique du Temple Lindien, σ. 429.

2. WILAMOWITZ, Pindaros, σ. 362, βλ. καὶ Lindos II, στ. 197 σημ. 1.

3. Τὴν ἔποψιν ταύτην τοῦ ΔΙΟΔΩΡΟΥ παραδέχεται καὶ ὁ GRUPPE, Griechische Mythologie, σ. 267.

4. J. D. KONDIS, Gnomon 35, 1963, σ. 395.

5. Αἱ ἀνασκαφαὶ τοῦ 1925 ἔφερον εἰς φῶς τόσον τὰ εἱρεῖπια τοῦ ἀρχαίου ναοῦ, ὅσον καὶ τὰ παλαιοχριστιανικὰ λείψανα. Α. ΟΡΛΑΝΔΟΣ, ABME 6, 1948, σ. 47 κ.έ. Cl. Rhodos 1, 1928, σ. 72-79. INGLIERI, ἔ.ἀ. σ. 25, 12, ἐνθα ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Ἡ μέχρι σήμερον πληρεστέρα δημοσίευσις τῶν ἀνασκαφῶν HERMES BALDUCCI, Il Santuario di Nostra Signora di tutte le Grazie sul Fileremo presso Rodi, Pavia 1931.

αίγλην αὐτῆς μέχρι καὶ τῶν βυζαντινῶν χρόνων¹, καθ' οὓς πλὴν τῶν ἄλλων ἢ εἰς Κωνσταντινούπολιν ὑπαρξίς τοῦ ἀγάλματος τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς παρεῖχε πρόσθετον εὐκαιρίαν ὑπομνήσεως τῆς Λίνδου εἰς τοὺς βυζαντινοὺς συγγραφεῖς². Ἡ εἰς τὴν φιλολογοῖαν ἐναργῆς αὕτη παρουσία τῆς Λίνδου, ἥτις, σημειωτέον, μόνη ἐκ τῶν τριῶν ἀρχαίων πόλεων τῆς Ρόδου καὶ ὡς οἰκισμὸς δὲν ἔπαυσεν ὑφισταμένη μέχρι σήμερον³, ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἐπιστήμονας τὴν ἰδέαν, ὅτι ὁ Πίνδαρος τὴν Λινδίαν Ἀθηνᾶν εἶχε κατὰ νοῦν, ὅταν ἔγραφε περὶ τῶν «ἀπύρων ἱερῶν». γ) Τρίτος λόγος ὑπῆρξεν ἡ σύγχυσις, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Κοντῆς⁴, ἥτις προεκλήθη ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς τῶν σχολίων τοῦ Πινδάρου *ταύτην τὴν ὁδὴν ἀνακεῖσθαι φησι Γόργων* (FHG IV 410 ἢ F. GR. HIST. 515 F 18) *ἐν τῷ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς ἱερῷ χρυσοῖς γράμμασι*, θεωρηθέντος ἀορίστως, ὅτι ἡ ἀνάθεσις τοῦ Ὀλυμπιονίκου ἐγένετο εἰς ἀνάμνησιν τῆς γενομένης ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως τελετῆς κατὰ τὴν ἀπαγγελίαν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἤδη ὁ van Gelder εἶχε παρατηρήσει, ὅτι οἱ Διαγορίδαι, ὡς καὶ τόσοι ἄλλοι ἀναθέται, ἀφιέρωσαν τὴν στήλην μετὰ τοῦ ὕμνου εἰς τὴν Λινδίαν Ἀθηνᾶν⁵ πρὸς δόξαν τοῦ γένους αὐτῶν⁶.

Προσεκτικωτέρα ὅμως μελέτη τοῦ παρατεθέντος ἀνωτέρω χωρίου τοῦ Πινδαρικοῦ Ὀλυμπιονίκου μᾶς πείθει, ὅτι ἐκ τῆς ἐκφράσεως *τε εὖ ξαν δ' ἀπύροισ ἱεροῖς ἄλσος ἐν ἀκροπόλει* καθίσταται ὁπωσδή-

1. Εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ ἐκ Λίνδου Κωνσταντῖνος ὁ Ρόδιος, ζήσας εἰς Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ 10ου μ.Χ. αἰῶνος, εἶχεν ἀντιγράψει ἐν τῶν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως κεχαραγμένον ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἀγλωχάρτου (πρβ. TP. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΟΥ, Ροδιακά, Ρόδος 1916, σ. 43 κ.έ. ΠΑΛΑΤ. ΑΝΘΟΛ. XV, 11) καταστήσας οὕτω ἐναργῆ εἰς τὴν Βασιλεῦσαν τὴν παρουσίαν τῆς Λίνδου IG XII, 1 783. Ἴδὲ καὶ VAN GELDER, ἔ.ά. σ. 313.

2. ΖΩΣΙΜΟΣ V 24 (Βόννης σ. 281₁₃). ΖΩΝΑΡΑΣ XIV 2· ἰδὲ καὶ MEURSIUS, ἔ.ά. 6 στ. 698c.

3. Μέχρι σήμερον οὐδεμία μελέτη ἐξεδόθη περὶ τῆς νεωτέρας Λίνδου. Πρὸ ἐτῶν ὁ Καθηγητῆς KÄHLER δι' εἰδικοῦ συνεργεῖο ἐξεπόνθη σχέδιον ἀποτυπώσεως τοῦ οἰκισμοῦ καὶ προέβη εἰς τὴν συλλογὴν παντοῖου ὕλικου ἀποσκοπῶν εἰς τὴν ἔρευναν τόσον τῆς λινδιακῆς οἰκίας ὅσον καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ οἰκισμοῦ. Μέχρι σήμερον ὅμως οὐδεμία πραγματεία ἐδημοσιεύθη, ὥστε ἐπὶ τῆ βάσει τῶν συλλεγέντων στοιχείων νὰ καταστή δυνατὴ ἡ χρονολόγησις τῆς ἐνάρξεως τῆς διαμορφώσεως τῆς σημερινῆς κωμοπόλεως Λίνδου. Ἐπίσης δὲν εἶναι ἀκόμη δυνατόν νὰ γίνῃ λόγος περὶ τῆς φύσεως τοῦ νεωτέρου λινδιακοῦ οἰκισμοῦ.

4. J. D. KONDIS, Gnomon ἔ.ά. σ. 325.

5. Ὁ VAN GELDER, ἔ.ά. σ. 317, ὅπου ἐν σημ. 1 ἀντικρούει ἀνακριβείας τοῦ BÖCHK.

6. Γνωστοῦ ὄντος, ὅτι, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ A. MOMIGLIANO, Note sulla Storia di Rodi, σ. 49 κ.έ., ἡ λινδιακὴ ἀκρόπολις πρὸ τοῦ συνοικισμοῦ εἶχεν ἀποκτήσει φήμην πανροδιακοῦ κέντρου. Αἱ ἀπόψεις αὗται θὰ ἐξετασθοῦν λεπτομερῶς ἐν ἄλλῃ μελέτῃ.

ποτε αναγκαία ή ύπαρξις ἄλσους ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως. Καὶ ἐμόχθησε βεβαίως ὁ Blinkenberg¹ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν ἄλσους ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, προσκομίσας καὶ τὰ ἐκ τῶν ἐπιγραμμάτων τοῦ Ἰαλωχάρτου² ἐπιχειρήματα. Δι' οἰονδήποτε ὁμως ἔχει ἐπισκεφθῆ τὴν Ρόδον καὶ μία ἀπλῆ παραβολὴ τῆς βραχώδους, ξηρᾶς καὶ παντελῶς ἀνύδρου λινδιακῆς ἀκροπόλεως πρὸς τὴν κατάφυτον, χωματώδη καὶ εὐφορον ἀκρόπολιν τῆς Ἰαλυσσοῦ ἀρκεῖ διὰ νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι ὁ Πίνδαρος ἐπισκεφθεὶς τὴν Ρόδον³ ἔγραψε τὸν ὕμνον ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐντύπωσιν τοῦ περιβάλλοντος τῆς Ἰαλυσσίας ἀκροπόλεως, ὁπόθεν ἐθεᾶτο καὶ τοῦ Ἰαταβύρου⁴ καὶ τῆς ἐναντι τῆς Ἰαλυσσοῦ Καρικῆς χερσονήσου⁵.

Τὸ σπουδαιότερον ὁμως ἐπιχείρημα ἐκ τῆς φιλολογικῆς παραδόσεως ὑπὲρ τῆς ἐκδοχῆς ταύτης παρέχεται ἐκ τοῦ Χρονικοῦ τοῦ ἱεροῦ τῆς Λινδίας Ἰαθηνᾶς, ὅπερ ἀποτελεῖ μοναδικὴν πηγὴν τῆς λινδιακῆς ἱστορίας. Οὕτω οὐδαμοῦ ἐν αὐτῷ ἀναφέρονται οἱ Ἰαλιᾶδες ὡς ἔχοντες ἄμεσόν τινα σχέσιν πρὸς τὴν ἴδρυσιν τοῦ ἱεροῦ ἢ τὴν λατρείαν τῆς θεᾶς. Ἀπλῶς ἀναφέρονται ἀναθήματα τῆς φυλῆς τῶν Ἰαλιᾶδων⁶ ὡς καὶ τῶν λοιπῶν ἀναθετῶν. Τὸ δὲ

1. La Chronique, σ. 430. L' Image, σ. 7.

2. IG XII, 1 779-783. Ὁ ἰσχυρισμός, ὅτι ὁ Ἰαλωχάρτος ἐννοεῖ τὴν συντήρησιν τοῦ ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἄλσους πρβ. Lindos I, στ. 22, II, 430 καὶ 498 καὶ XP. ΚΑΡΟΥΖΟΝ, Ρόδος, σ. 123, δὲν εὐσταθεῖ. Κατὰ τὴν γνώμην μου τὰ ἐπιγράμματα ταῦτα ἐντάσσονται εἰς γενικώτερον πνεῦμα, ἀναπτυχθέν κατὰ τοὺς ὑστέρους αὐτοκρατορικοὺς χρόνους μὲ σκοπὸν τὴν στροφὴν τῶν Λινδιῶν εἰς τὴν «γαιοπονίην». Ἰαμεσον σχέσιν πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτὸ ἔχει ὁ ὑπὸ τοῦ HILLER VON GAERTRINGEN ἐν Sitzb. Königl. Preussischen Akad. der Wissen., Berlin 1898, 37 σ. 582 δημοσιευθεὶς 80ὸς ψαλμός, ὅστις εὐρέθῃ ἐντὸς ἀμπέλου εἰς Ρόδον χαραγμμένος ἐπὶ φύλλου μολύβδου. Ὡς παρατηρεῖ ὁ HILLER, ἔ.ἀ. σ. 587, ὁ ρόδιος χωρικός ἔκρυπεν εἰς τὸν ἀμπελῶνά του τὸν ψαλμόν, ἢ κατακλείς τοῦ ὁποίου εἶναι ὁ Θεός... ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἰδὲ καὶ ἐπίσκεψ(ε)αι τὴν ἄνπελον ταύτην, πιστεύων εἰς μαγικὰς αὐτοῦ ιδιότητας. Περίπου κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους καὶ ὁ ἀρχαιομαθὴς κλασσικιστῆς Ἰαλωχάρτος διακηρύσσων τὴν «γαιοπονίην» «στέφει τὴν ἄκραν τῆς θεᾶς» δι' ἐλαίας καὶ καλεῖ τὸν θεατὴν νὰ θαυμάσῃ «θάμβησον δ' εὐρὸν (ἄκρην) θαλαραῖς κομάουσαν ἐλαίαις». Ἐάν ὑπῆρχεν «ἄλσος ἐν ἀκροπόλει», δὲν θὰ ἐτίθετο ζήτημα θαυμασμοῦ ἐκ μέρους τοῦ θεατοῦ διὰ τὴν ὑπαρξιν μερικῶν ἐλαιοδένδρων. Ὁ θαυμασμός προέρχεται ἀκριβῶς ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς τὴν ξηροτάτην ταύτην «ἄκρην» ὁ Ἰαλωχάρτος ἔδωκεν ἀνάθημα πρὸς καλλιέργειαν δένδρων τινῶν ἐλαίας.

3. Παρὰ τὸν ἰσχυρισμὸν τοῦ PETER VON DER MÜHLL, Weitere Pindarische Notizen, σ. 197.

4. J. D. KONDIS, Gnomon ἔ.ἀ. σ. 396.

5. Εἶναι χαρακτηριστικόν, ὅτι μόνον ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἰαλυσσοῦ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς αἰθρίας διακρίνεται σαφῶς ἡ Καρικὴ χερσονήσος ὡς ἔμβολον. Τοῦτο συμβαίνει καὶ λόγῳ τῆς ἀμέσου γειτνιάσεως καὶ λόγῳ τοῦ ὕψους τῆς ἀκροπόλεως. Περί αὐτῶν θὰ γίνῃ ἰδιαιτέρως λόγος ἐν τῇ ἀνωτέρω ἀναφερθείσῃ εἰδικῇ περὶ Ἰαλυσσοῦ μελέτῃ.

6. Lindos II, στ. 167, No 2, XV. MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 6, 15. F.G.R. HIST. III B Text (1950), σ. 508, 532, (15).

Χρονικὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀποσιωπήσῃ ἕν σπουδαῖον γεγονὸς ὡς τὸ τεῦ-
ξαν ἀπόροις ἱεροῖς ἄλλοις ἐν ἀκροπόλει τοῦ Πινδαρικοῦ Ὁλυμπιονίκου, δε-
δομένου, ὅτι καὶ μόνῃ ἢ ἀναφορὰ τοῦ Πινδάρου ὡς πηγῆς τῆς λινδιακῆς ἱ-
στορίας θὰ ἦτο σπουδαιοτάτῃ διὰ τὸν ἐραμιστὴν Λίνδιον σοφὸν Τιμαχίδαν.

Τὴν σημαντικωτέραν ὁμῶς καὶ ἀποφασιστικὴν συνδρομὴν πρὸς πλήρη
διασάφησιν τοῦ θέματος παρέχουν σήμερον αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀνασκαφικὰ δε-
δομένα, τὴν σπουδαιότητα τῶν ὁποίων παρέβλεψεν ὁ Blinkenberg, ὡς θὰ κα-
ταστή φανερόν κατωτέρω, διέκρινε δὲ σαφῶς καὶ ὑπεγράμμισεν ἰδιαιτέρως
ὁ Dyggve¹. Τὰ συμπεράσματα τῶν ἐρευνῶν ἐκείνων παρέχονται κατωτέρω
ἐν περιλήψει:

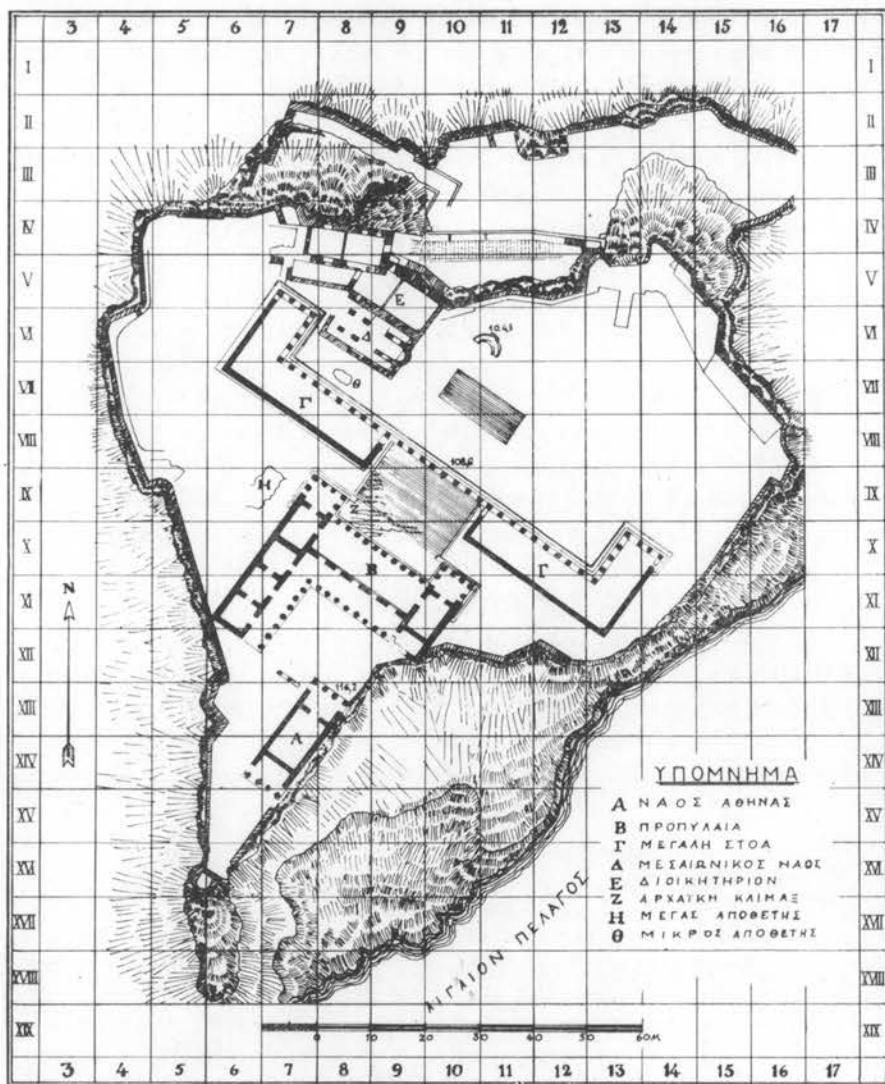
Α. Ὁ Kinch, ὡς ἀπεκάλυψεν ἐσχάτως ὁ Dyggve², εἶχε σημειώσει εἰς τὸ
ἡμερολόγιον τῶν ἀνασκαφῶν: «à peu près au centre de la cour du Temple,
mais toutefois un peu vers l' est, il existe des restes d' un angle maçonné rec-
tangulaire en poros (dans le carré XII-8)(βλ. εἰκ. 3) qui s' adosse sur l' arrière
à une aspérité du rocher. Il peut s' agir d' un fondement sous un monument
votif». Καὶ ὁ Dyggve προσθέτει: «on ne s' explique pas pourquoi il y aurait eu
là, sur cet emplacement central, une statue ou un autre monument votif plu-
tôt qu' un autel». Ἐν συνεχείᾳ ὁ Dyggve παραδέχεται, ὅτι ἐν ἀρχιτεκτονικὸν
πώρινον μέλος, εὑρισκόμενον σήμερον νοτίως τοῦ ναοῦ, προέρχεται ἐξ ὄρο-
φῆς κτηρίου, ἀνήκοντος εἰς βωμόν, ὅστις θὰ ἐκτίσθῃ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 4ου
αἰῶνος π.Χ. μετὰ τῶν προπυλαίων καὶ τοῦ ναοῦ. Ὁ Κοντῆς³ ἐξετάζων τὴν
δυνατότητα ὑπάρξεως ἐνὸς βωμοῦ διαστάσεων περίπου 12×8 μ. εἰς τὸν περι-
ορισμένον καὶ κλειστὸν μετὰ τῶν προπυλαίων χώρον, κατα-
λήγει εἰς ἀρνητικὸν συμπέρασμα ἐπιλέγων: «à ce propos on doit constater
que les grands autels de ce type, s' ils n' étaient pas érigés indépendamment,
étaient construits toujours dans un espace libre, qui leur assurait une vue
monumentale. Mais ils ne faisaient jamais tort à l' aspect du temple qui re-
stait l' édifice le plus important du sanctuaire». Τὸ γεγονὸς ὁμῶς, ὅτι δύνα-
ται νὰ ἀποκλεισθῇ ἡ ὑπαρξίς ἐνὸς μνημειακοῦ βωμοῦ, δὲν ὀδηγεῖ ἀναγκα-
στικῶς εἰς τὴν παραδοχὴν τῶν παλαιῶν δοξασιῶν, πρὸς τὰς ὁποίας συντάσ-
σεται ὁ Κοντῆς ἐπιλέγων, ὅτι: «l' opinion de Blinkenberg, demeure inébran-
lable c' est à dire qu' au sanctuaire d' Athana Lindia étaient offerts seulement
des sacrifices sans feu» καὶ τοῦτο διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ παραβλεφθῇ ἡ
σημείωσις τοῦ Kinch περὶ ἀνευρέσεως εἰς τὸν πρὸ τοῦ ναοῦ³ χώρον λειψάνων

1. Lindos III, 1, σ. 174-180.

2. Ἐ.ἀ. σ. 174 καὶ σημ. 53. Χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ γεγονὸς, ὅτι ὁ BLINKEN-
BERG ἐν L' Image, σ. 11 διαβεβαιώνει κατηγορηματικῶς, ὅτι κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς οὐδ' ἑλάχιστον ἴχνος βωμοῦ ἐμπύρων ἱερῶν ἦλθεν εἰς φῶς.

3. Gnomon Ἐ.ἀ. σ. 398.

θεμελιώσεως κτίσματος, τὸ ὁποῖον, ἐφ' ὅσον καὶ ἄλλα δεδομένα βοηθοῦν, εἶναι δυνατὸν νὰ ἀποδοθῇ εἰς βωμόν. Ἀπλούστατα τὸ ἀρχιτεκτονικὸν μέλος,

Εἰκ. 3. Ἡ ἀκρόπολις τῆς Λίνδου.

τὸ ὁποῖον ὁ Dyggve ἀπέδωκεν εἰς ὀροφὴν βωμοῦ ἕνεκα τοῦ μεγέθους του, ἴσως δὲν ἀνήκεν εἰς βωμόν, ὅστις ἦτο δυνατὸν νὰ ἦτο πολὺ μικρότερος καὶ ἐντελῶς ἀπλούς. Πρὸς τὴν ὑπαρξιν βωμοῦ ὁδηγοῦν καὶ τὰ λοιπὰ κατωτέρω

αναφερόμενα δεδομένα. τὰ ὁποῖα ἀποδεικνύουν τὴν τέλεσιν ἐμπύρων θυσιῶν ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, ἅτινα ἐν μέρει συνώψισεν ὁ D yg g v e .

Β. Ἦτο ἤδη γνωστὸν ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ πρώτου τόμου τῆς Λίνδου¹, ὅτι εἰς τὸ ἀρχαῖκόν στρώμα τῆς ἀκροπόλεως εὐρέθησαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴν ἄνθρακες καὶ ὄστᾶ. Ὁ Blinkenberg, ἔχων τὴν περὶ ἀπύρων ἱερῶν θεωρίαν ὡς ὁδηγὸν καὶ κατὰ συνέπειαν ἀποκλείων τὴν τέλεσιν ἐμπύρων θυσιῶν, ἀπέδωσε τὴν ὑπαρξίν τῶν ὄστων καὶ τῶν ἀνθρώκων εἰς κατάλοιπα τῶν «παννουχίδων»², ἧτοι τῶν εἰδικῶν τελετῶν τὰς ὁποίας ἐτέλουν πρὸς τιμὴν τῆς Ἀθηνᾶς οἱ Λίνδιοι, περὶ ὧν ἀναφέρουν ἀποσπασματικῶς τὰ περὶ «Ροδίων χρησιμοῦ» χωρία ἀρχαίων συγγραφέων καὶ νεωτέρων σχολιαστῶν³. Δὲν φαίνεται ὅμως νὰ ἐπρόσεξεν ἰδιαιτέρως τὰ χωρία ταῦτα ὁ ἀνασκαφεύς, καθ' ὅσον ἐξ αὐτῶν προκύπτουν συμπεράσματα ἐντελῶς ἀντίθετα τῶν ἰδικῶν του. Οὕτω τὰ χωρία ἀναφέρουν ἐπὶ λέξει: *Ρόδιοι τῇ Λινδίᾳ Ἀθηνᾶ θύοντες καθ' ἑκάστην ἡμέραν* , ὅπου ἡ ἔκφρασις *καθ' ἑκάστην ἡμέραν*⁴ παραδιδόμενη ὑφ' ἀπάντων σχεδὸν τῶν συγγραφέων⁵, ἀποκλείει ἀπολύτως τὰς «παννουχίδας» τοῦ Blinkenberg. Πλὴν τούτου ὅμως ὁ Blinkenberg παρέβλεψε καὶ τὴν μετοχὴν *θύοντες* τῶν χωρίων, ἧτις ἀποτελεῖ τὴν κατ' ἐξοχὴν μαρτυρίαν περὶ τελουμένων θυσιῶν ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι ὁ ἐρευνητὴς ἠρανίσθη ἐκ τῶν πηγῶν μόνον τὰ περὶ ὀργανώσεως τελετῶν ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως, χωρὶς νὰ δώσῃ τὴν δέουσαν προσοχὴν καὶ εἰς τὰς λεπτομερείας.

Γ. Τὸ περιεργότερον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Blinkenberg κατὰ τὴν δημοσίευσιν τῶν ἐπιγραφῶν, ἐχόμενος τῆς προκαταλήψεως περὶ ἀπύρων ἱερῶν, προέβη εἰς τὰς πλέον ἀπιθάνους διορθώσεις ἢ ὑποθέσεις προκειμένου νὰ ἀποκλείσῃ οἰανδήποτε ἐκδοχὴν τελέσεως θυσιῶν. Οὕτω εἰς τὴν μετάφρασιν τοῦ περὶ τὰ μέσα τοῦ 2ου π.Χ. αἰῶνος χρονολογουμένου ἐπιγράμματος, ἐν ᾧ ἀναφέρε-

1. Lindos I, στ. 6, 11 καὶ 33.

2. Αὐτόθι καὶ L' Image, σ. 7 καὶ La déesse de Lindos, σ. 157.

3. Τὰ χωρία παραθέτει ὁ BLINKENBERG ἐν Lindos I, στ. 11 καὶ L' Image, σ. 7, ἰδὲ καὶ MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 10. Ὁ VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 318, ἐκλαμβάνει τὸ ἔθος τοῦ *μὴ χρῆσθαι ἀμίδα* ὡς προελληνικὸν κατάλοιπον, ὅπερ δὲν ἀποδέχεται ὁ BLINKENBERG ἐν L' Image, σ.9. Σημειωτέον ὅτι ὁ KARL OTFR. MÜLLER, Die Dorier II, I, σ. 398, παραδέχεται, ὅτι πρόκειται περὶ λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν πόλιν Ρόδου. Ἄν καὶ τελευταίως ἐλθοῦσα εἰς φῶς ἀδημοσίετος εἰσέτι ἐπιγραφὴ ἐκ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ρόδου πιστοποιεῖ τὴν ὑπαρξίν λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς εἰς τὴν πόλιν τῆς Ρόδου, δὲν νομίζω ὅτι τὸ χωρίον ἀφορᾷ εἰς τοιαύτην λατρείαν.

4. Ἐπειδὴ ὑπάρχει περίπτωση νὰ νομισθῇ, ὅτι τὸ *καθ' ἑκάστην ἡμέραν* περιλαμβάνει καὶ τὴν νύκτα, ἀρκούμαι νὰ σημειώσω ὅτι θὰ ἤρκει ἐν προκειμένῳ μόνον τὸ *καθ' ἑκάστην*.

5. ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΣ Centuria XV 25 ἐν Corpus Paroem. Graec. E.L. LEUTSCH. II, Göttingen 1851 / Hildesheim 1958, σ. 664. ΦΩΤΙΟΣ Λεξ. καὶ ΣΟΥΔΑ ἐν λ. *Ροδίων χρησιμός*.

ται ρητῶς περί θυσιῶν¹, σημειώνει: «*Θύματα doit signifier ici 'offrandes d' encens', puisqu' on ne brûlait pas de victimes dans le temple*»².

Διὰ τοὺς τέσσαρας ἱεροὺς νόμους τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως³, ὅπου ἀναφέρονται θυσίαι, ὁ Blinkenberg εὗρεν ἄλλην θεωρίαν, ὅτι δηλ. ἡ ἀποτελοῦν *spolia*⁴, ἦτοι λίθους μεταφερθέντας ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως⁵, ἢ «on pourrait supposer que dans les parties de l' acropole, qui n' étaient pas comprises dans le sanctuaire proprement dit, l' immolation de victimes ait été permise», ἂν καὶ ἐπιλέγει, ὅτι τὸ ἀπότομον τῆς βραχώδους ἀκροπόλεως ἀποκλείει τὴν ἄνοδον ζώων ἐπ' αὐτῆς. Ἐπὶ τοῦ τελευταίου τούτου ἰσχυρισμοῦ ἀπήντησεν ὁ Dygge⁶, ὅτι αἱ κλίμακες δὲν ἀποτελοῦν ἐμπόδιον διὰ τὰ ζῶα τῶν βραχωδῶν περιοχῶν τῆς Μεσογείου, ἀλλ' ὑποβοηθοῦν τὴν ἄνοδον αὐτῶν εἰς τὰ ἀπόκρημα μέρη.

Δὲν πρέπει ὅμως νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητον, ὅτι ὁ Blinkenberg, ἔστω καὶ διὰ μίαν φοράν, ἐκλονίσθη καὶ κατὰ συγκατάβασιν ἐδέχθη τὴν πιθανότητα τελέσεως θυσιῶν ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἀλλ' ἐκ τῶν ἱεροῦ.

Δ. Περαιτέρω θεωρῶ ἐντελῶς ἀπαραίτητον νὰ σημειώσω, ὅτι καὶ ἡ περὶ Βουκοπίων θεωρία τοῦ Blinkenberg⁷ ἀντεκρούσθη ἱκανοποιητικῶς ὑπὸ τοῦ Dygge⁸, ὅστις εὕρισκει πολὺν δικαίως καὶ τὸν χῶρον λίαν περιορισμένον καὶ τὴν ἐν γένει θέσιν ἐλάχιστα πρόσφορον πρὸς τέλεσιν θυσίας ἔστω καὶ μῖα ἀγελάδος. Θὰ ἐπεθύμουν ὅμως νὰ προσθέσω εἰς τὰ ἀνωτέρω, ὅτι τὸ ζήτημα τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Βουκοπίοις εἶναι πολὺ ἀμφισβητήσιμον, καθ' ὅσον ἐκ τῶν τεσσαράκοντα ἐκεῖ εὑρεθεισῶν ἐπιγραφῶν μόνον μία χρονολογούμενη εἰς τὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα ἀναφέρει τὴν θεὰν μὲ τὴν ἐπωνυμίαν *Φρατρία*⁹, ἐξ ἧς δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπεράνωμεν ὅσα ὁ Blinkenberg ἀναφέρει εἰς τὴν θεωρίαν του περὶ λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς ἐν Βουκοπίοις.

1. Lindos II, στ. 468, 197. Τὸ ἐπίγραμμα ἐν ἀρχῇ ἔχει ὡς ἐξῆς: *Ποῖμ μὲν τοι γενέτας ἐπιβόμα θύματα, Παλλάς, / ὡς θέμις εὐτιέρον ἐντός ἔλαμψε δόμων, / τρισσοὶ δ' ἄμες ἔπειτα συναίμονες.*

2. Ἡ διόρθωσις τῆς ἐσφαλμένης ταύτης θεωρίας ἐν Lindos III, σ 177 κ.έ.

3. Δράγμα Martino P. Nilsson . . . , σ. 96 κ.έ.

4. Lindos III, σ. 179.

5. Δράγμα Martino P. Nilsson . . . , σ. 112.

6. Lindos III, σ. 179. Ὁ KONTHES, Gnomon ἑ.ἀ. σ. 398, συμφωνεῖ μὲ τὸν BLINKENBERG.

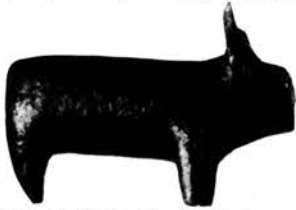
7. Κατὰ τὸν BLINKENBERG, Lindos II, στ. 904 κ.έ., ὁ παρά τὴν θέσιν Βιγλί παρὰ τὸν λιμένα τῆς Λίνδου, ἦτοι ἐκτὸς τῆς ἀκροπόλεως, ἀποκαλυφθεὶς μετὰ ναϊοκου χῶρος τῶν *Βουκοπίων* προωρίζετο διὰ τὰς θυσίας ζώων πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν, ἀφοῦ δὲν ἐγένοντο αἵματηραι θυσίαι ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως.

8. Lindos III, σ. 179.

9. Lindos II, ἀρ. 615.

Ε. Ἐπειδὴ τὰ ἐπιγραφικὰ δεδομένα παρέχουν τὰ πλέον ἀσφαλῆ καὶ σαφῆ στοιχεῖα, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐπιμείνω ἐπὶ τι ἐπ' αὐτῶν:

Οὕτω τὸ Χρονικὸν ἀναφέρει¹, *Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος*. . . ἔθ υ σ ε τᾶ Ἀθάνᾳ τᾶ Λινδία. . . , καὶ περαιτέρω, *Βασιλεὺς Πτολεμαῖος* (ἀνέθηκε) *προμετωπίδα βοῶν εἴκοσι ἐφ' ὧν ἐπιγράφεται Βασιλεὺς Πτολεμαῖος ἔθ υ σ ε Ἀθάνᾳ Λινδία*. . . Ὁ Blinkenberg² ἐπαναλαμβάνει καὶ διὰ τὰς ἐπιγραφὰς ταύτας τὴν θεωρίαν περὶ θυσιῶν εἰς τὰ Βουκόπια³ παραβλέπων καὶ πάλιν ἐντε-

Εἰκ. 4. Χαλκοῦν ἀγάλματιον ταύρου ἐκ Λίνδου.

λῶς τὴν σαφῆ μαρτυρίαν τοῦ συγκεκριμένου ρήματος ἔθ υ σ ε, ὡς καὶ τὸ γεγονός τῆς εὐρέσεως κατὰ τὰς ἀνασκαφὰς ἀναθημάτων ἐνδεικτικῶν τῶν ἐμπύρων⁴ ἱερῶν, ἤτοι χαλκῶν ἢ πηλίνων ὁμοιωμάτων βοῶν, ὡς καὶ τῶν σαφῶν ἀναφορῶν ἐν τῷ Χρονικῷ περὶ ἀναθέσεως προμετωπιδίων βοῶν, ἤτοι βουκράνων, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι ἦτο καθιερωμένη ἡ λατρεία

τῆς Ἀθηνᾶς δι' ἐμπύρων ἱερῶν.

Ἐὰν αἱ ὡς ἄνω ἐπιγραφαὶ τοῦ Χρονικοῦ ἀναφέρονται εἰς γεγονότα χρονολογούμενα εἰς τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος, μία τῶν ἀρχαιοτέρων ἐπιγραφῶν⁵, χρονολογούμενη ὑπὸ τοῦ Blinkenberg πρὸ τοῦ 411 π.Χ., λίαν ἀποκεκρουμένη καὶ ἀναφερομένη εἰς συνθήκην μεταξὺ Λινδιῶν καὶ Λυττίων, διασώζει ἐπὶ λέξει: *Οἱ δὲ Λυττίων ἐν Λίνδῳ τ/ὰς σπονδὰς ἔ/σπεσαν τὸ Α. . . [ἱα]ρῶν ἐμπύ[ρων] ΑΤΟ. . .* Ὁ Blinkenberg ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν, ὅτι «ἡ θρησκευτικὴ τελετὴ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λάβῃ χώραν ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηνᾶς», χωρὶς νὰ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἔκφρασιν *ἱ α ρ ῶ ν ἐ μ π ὕ ρ ω ν*.

Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω πείθουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, ἀπολύτως, ὅτι αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Λίνδου ἔφερον εἰς φῶς: α) κατάλοιπα θυσιῶν, β) ἴχνη βωμοῦ, γ) ἐπιγραφὰς μὲ σαφεῖς ἀναφορὰς ἐμπύρων θυσιῶν, δ) πῆλινα ἢ χαλκᾶ ὁμοιώματα βοῶν. Ἐκ τῶν εὐρημάτων τούτων καθίσταται σαφές, ὅτι, ἀντιθέτως πρὸς ὅσα οἱ μέχρι σήμερον μελετηταὶ ἰσχυρίζοντο,

1. Lindos, II σ. 179, No 2, XXXVIII καὶ XXXIX. F. GR. HIST. 532, 38 καὶ 39.

2. L' Image, ἔ.ά. σ. 12.

3. Lindos II, στ. 906.

4. Ταῦτα ὑπεγράμμισεν ἰδιαιτέρως ὁ DYGGVE, Lindos III, σ. 180. Εἰς τὰ ἀνωτέρω πρέπει νὰ προσθέσω καὶ τὸ ἑξῆς: Ἐν ἔτει 1956 προσεκομίσθησαν δύο μικρὰ χάλκινα ἀφιερῶματα εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου ὑπὸ τοῦ Ἄντ. Κορουλάκη, μὲ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ταῦτα εὐρέθησαν εἰς τὰ χῶματα τοῦ ὑπὸ τὴν ἀκρόπολιν πρὸς τὴν θάλασσαν σηλαίου εἰς Λίνδον. Τὸ ἐν ἀγάλματιον παριστᾷ μικρὸν ταῦρον, τὸ δ' ἕτερον αὐλητὴν καθήμενον. Ἐν ἡμετέροις εἰκόσι 4 εἰκονίζεται ὁ χαλκοῦς ταῦρος.

5. Lindos II, στ. 205, No 13.

ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως ἐτελοῦντο ἔμπυροι θυσίαι. Κατὰ συνέπειαν τὸ χωρίον τοῦ Πινδαρικοῦ Ὀλυμπιονίκου τὸ σχετικὸν πρὸς τὴν τέλεσιν ἀπύρων ἱερῶν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀναφέρεται εἰς τὴν λατρείαν τῆς Ἀθηναῆς τῆς Λίνδου.

3. «**Δαναὸς — Δαναΐδες**». Ἡ διὰ τῆς Λίνδου διέλευσις τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν θυγατέρων του καὶ ἡ ὑπὸ τῶν συγγραφέων¹ παρεχομένη μαρτυρία περὶ τῆς ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὑπὸ τῶν Δαναΐδων καθιερώσεως τῆς λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηναῆς ἀπετέλεσε τὸ τρίτον ἔρεισμα τῆς θεωρίας περὶ τῆς προϊστορικῆς προελεύσεως τῆς θεότητος ταύτης.

Ὡς γνωστὸν, ὁ περὶ Δαναοῦ καὶ Δαναΐδων μῦθος συνδέεται ἀμέσως καὶ κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὸ Ἄργος, ἐνθα ἐντοπίζεται ἡ δρᾶσις καὶ ἡ φήμη τοῦ ἥρωος, ἦτις, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Waser², ἐπεσκίασεν οἰανδήποτε σχεδὸν ἀνάμνησιν δράσεως παλαιότερων ἡρώων με ἀποτέλεσμα ἅπαντα μὲν τὰ μεγάλα ἔργα, ὡς ἡ ἀκρόπολις τοῦ Ἄργους, τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν, ἀρδευτικὰ

1. Παρατίθενται τὰ χωρία ΗΡΟΔ. II 182, 2: ἱερὸν τὸ ἐν Λίνδῳ τὸ τῆς Ἀθηναίης λέγεται τὰς <τοῦ> Δαναοῦ θυγατέρας ἰδρύσασθαι προσσχούσας, ὅτε ἀπεδίδρασκον τοὺς Αἰγύπτου παῖδας. ΔΙΟΔ. V 58, 1: Κατὰ δὲ τούτους τοὺς χρόνους Δαναὸς ἔφηνεν ἐξ Αἰγύπτου μετὰ τῶν θυγατέρων. Καταπλεύσας δὲ τῆς Ῥοδίας εἰς Λίνδον καὶ προσδεχθεὶς ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων, ἰδρύσατο τῆς Ἀθηναῆς ἱερὸν καὶ τὸ ἄγαλμα τῆς θεοῦ καθιέρωσε. ΣΤΡΑΒΩΝ XIV c 655 (2 11): ἱερὸν δὲ ἐστὶν Ἀθηναῆς Λινδίας αὐτόθι (ἐν Λίνδῳ) ἐπιφανές, τῶν Δαναΐδων ἱδρυμα. ΑΠΟΛΛΟΔΩΡΟΣ II 1.4, 6: προσσχῶν δὲ (Δαναὸς) Ῥόδῳ τὸ τῆς Λινδίας ἄγαλμα Ἀθηναῆς ἰδρύσατο. ΔΙΟΓ. ΛΑΕΡΤ. I 89: Τὸ ἱερὸν τῆς Ἀθηναῆς ἀνανεώσασθαι αὐτὸν (Κλεόβουλον) κτισθὲν ὑπὸ Δαναοῦ. ΠΛΟΥΤ. Ἠθικ. Περὶ τῶν ἐν Πλαταιαῖς δαιδάλων (Ἠθικὰ ἐκδ. Βερναρδάκης τ. VII σ. 49): Ἡ δὲ τῶν ξοάνων ποίησις ἀρχαῖον εἶκειν εἶναι τι καὶ παλαιόν, . . . ὡς φησὶ Καλλιμάχος, . . . καὶ γὰρ Ἀθήνης / ἐν Λίνδῳ Δαναὸς λεῖον ἔθνηεν ἔδος. ΕΥΣΕΒ. Προπαρασκευὴ Εὐαγγελικὴ III 8, 1: ὡς φησὶ Καλλιμάχος, . . . καὶ γὰρ Ἀθήνης ἐν Λίνδῳ Δαναὸς λαῶν ἔθνηεν ἔδος. ΚΑΛΛΙΜ. Αἴτια ἀπόσπ. 100 (Pfeiffer): οὐπω Σκέλμιον ἔργον εὐξοον, ἀλλ' ἐπὶ τεθμόν / δηρῶν γλυφάνων ἄσος ἦσθι σανίς / ἴδδε γὰρ ἰδρύνοντο θεοὺς τότε καὶ γὰρ Ἀθήνης / ἐν Λίνδῳ Δαναὸς λίτον (λίθον, λεῖον) ἔθνηεν ἔδος. SCHUBART, Griechische literarische Papyr, Berichte des Sächs. Akad. d. Wiss. zu Leipzig, Phil-Hist. Kl. 97, 5, 1950, σ. 64, 34, 11: δ' ἐν Ῥόδῳ ὁ (ἄγαλμα) φασὶ [Δαναὸν] ἰδρύσασθαι ὄμο[ια δὲ καὶ] ἐν Χίῳ καὶ Λέσ[βῳ ἔτι] δ' ἐν ἄλλοις καὶ πλείονα καὶ τὰ [ἀγά]λματα [ταῦτά φα]σιν εἶναι λίθους στρογγύ[λους, ἐν δ[έ.....] θω[.]ρη Ἑλ[λήνων νεόκτι]στος κατοικία [.....] τῶν ἔχει καὶ ρ[.....]. Ἄπαντα τὰ ἀνωτέρω χωρία ἐν D. MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 8-9. Εἰς ταῦτα πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ ἡ σχετικὴ παράγραφος ἀπὸ τοῦ ΠΑΡΙΟΝ ΧΡΟΝΙΚΟΝ 14-9: ἀφ' οὗ ναῖς κατασκευασθεῖσα ὑπὸ Δαναοῦ πρώτη πεντήκοντα κοπήων ἐξ Αἰγύπτου 15 εἰς τὴν Ἑλλάδα ἔπλευσε καὶ ὀνομάσθη πεντηκόντορος, καὶ αἱ Δαναοῦ θυγατέρες, ὩΝΗ καὶ ΒΑ. . . . ΑΡΕΥΩ καὶ Ἑλικὴ καὶ Ἀρχεδίκη ἀποκληρωθεῖσαι ὑπὸ τῶν λοιπῶν [τῆς Ἀθηναῆς τῆς Λινδίας τὸ ἱερὸν καὶ τὸ ἄγαλμα ἰδρύσ]αν[τ]ο 17 καὶ ἔθυσαν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ἐμ παρά[πλω]ι(ς) ἐν Λίνδῳ τῆς Ῥοδίας, ἔτη ΧΗΗΔΔΔΔ Π II, βασιλεύοντος Ἀθηναίων Ἐριχθονίου.....] κατὰ FELIX JACOBY, Marmor Parium. Τὴν ἀποψιν ταύτην δέχεται ὁ VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 313.

2. WASER, *Danaos* ἐν RE IV² (1901), στ. 2094-2098, ἰδιαιτέρως ἐν. στ. 2098, 28.

κλπ. συστήματα να αποδίδονται αποκλειστικῶς εἰς τὸν Δαναόν, οἱ κάτοικοι δὲ ἀπὸ Πελασιγῶται νὰ ὀνομάζονται πλέον Δαναοί.

Παρά ταῦτα ὁ Δαναὸς παραδίδεται καὶ ὡς ἥρωσ ἐλθὼν εἰς Ἄργος ἐξ Αἰγύπτου, ὅπου, ὡς φαίνεται, οἱ ἀρχαῖοι ἐπίστευον, ὅτι εἶχεν ἀναπτύξει ἀξιόλογον δρᾶσιν¹.

Ἐκ τῆς ἐνδελεχοῦς ὁμως μελέτης τῶν πηγῶν ὁ Friedländer συνήγαγε τὸ συμπέρασμα², ὅτι ἡ ἀρχικὴ παράδοσις τοποθετεῖ τὸν Δαναὸν καὶ τὰς θυγατέρας αὐτοῦ παρὰ τὸ Ἑραῖον τοῦ Ἄργους, ὅθεν οὗτος ἐξετόπισε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ (κατὰ τὰς παλαιότερας παραδόσεις μὴ ὀνομαζόμενον εἰσέτι Αἰγύπτον), ὅτι δὲ μεταγενεστέρως οἱ μῦθοι παρουσίασαν τὸν Δαναὸν ἐλθόντα ἐξ Αἰγύπτου³.

Ὅπωςδήποτε ὁ περὶ Δαναοῦ καὶ Δαναίδων μῦθος κυρίως μετὰ τὰ νέα συμπεράσματα τῶν ἀνασκαφικῶν ἐργασιῶν εἰς τὴν Ἀργολίδα⁴ καὶ ἐκείνων τῆς συγχρόνου θρησκευολογίας⁵ χρειάζεται νέαν ἔρευναν, ἐκ τῆς ὁποίας ἀναμφιβόλως θὰ προκύψουν καὶ νέοι προβληματισμοὶ ὡς πρὸς τὸν χρόνον καὶ τὸ αἴτιον τῆς συνδέσεως τοῦ Ἄργους πρὸς τὴν Αἰγύπτον⁶, τότε δὲ ἴσως ὑπάρξει δυνατότης ἐντάξεως ἢ καὶ ὀβελισμοῦ τῆς περὶ διελεύσεως ἐκ Ρόδου παραδόσεως. Ἡμεῖς σήμερον περιοριζόμενοι εἰς τὰ ροδιακά, δυνάμεθα νὰ συνοψίσωμεν ἐν σχέσει πρὸς τὸ θέμα τὰ κατωτέρω:

1. Αἱ παραπομπαὶ εὐρίσκονται εἰς τὰ ἐν RE IV² (1901) ἄρθρα τοῦ WASER, *Danaos*, στ. 2094-2098, καὶ *Danaides*, στ. 2087-2091, καὶ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ P. FRIEDLÄNDER, *Argolica*, σ. 5-30.

2. FRIEDLÄNDER, αὐτόθι. Τὰ συμπεράσματα ἐν σ. 30.

3. Ὁ WASER, ἔ.ἀ. στ. 2096, 17, ὑπεστήριξεν, ὅτι ἡ Αἰγύπτος εἰσηλθεν εἰς τὸν περὶ Δαναοῦ καὶ Δαναίδων μῦθον ἐκ τοῦ μεταγενεστέρως ἀναφερομένου ὀνόματος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Δαναοῦ Αἰγύπτου.

4. Πρβ. W. VOLLGRAFF, *Fouilles et sondages sur le flanc Oriental de la Larissa à Argos*, BCH 82, 1958, ἐνθα ἐν σ. 516 κ.έ. γίνεται λόγος περὶ τοῦ Κριτηρίου.

5. Ἐσχάτως ὁ F.A.S. BUTTERWORTH ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Some Traces of the Preolympian World*, Berlin 1966, προσεπάθησε νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν μῦθον τῶν Δαναίδων μὲ βᾶσιν τὴν μητριαρχίαν σημιχθεῖς ἀποκλειστικῶς εἰς τὰς πηγὰς. Ἴδὲ κριτικὴν τοῦ R. MERKELBACH ἐν *Gnomon* 1968, σ. 606 κ.έ.

6. Ἡδὴ τόσον ὁ FRIEDLÄNDER, ἔ.ἀ. σ. 26, ὅσον καὶ ὁ WASER, *Danaides*, ἔ.ἀ. στ. 2088, 68 κ.έ., ὑπογραμμίζουν τὴν σημασίαν τῆς μετατροπῆς τοῦ Ἄργους ἀπὸ ἀνύδρου εἰς ἔνυδρον διὰ τῶν ἐργῶν τοῦ Δαναοῦ, ἔξ οὗ κατὰ φυσικὴν συνέπειαν καὶ ἡ μεγάλη εὐφορία τῆς ἀργολικῆς πεδιάδος δυνατόν νὰ παρεβλήθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἐκείνην τῆς Αἰγύπτου. Πρβ. καὶ WILAMOWITZ, *Herakles II*, σ. 5. Ἐξ ἄλλου θὰ πρέπει νὰ ἐρευνηθῇ καὶ ἡ ἐκδοχὴ, καθ' ἣν τὸ ὄνομα τοῦ γένους τῶν Danaoi θὰ ἦτο γνωστὸν εἰς Αἰγύπτον ἤδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως τῶν Ἀχαιῶν, πρβ. προχειρῶς M. NILSSON, *Minoan-Mycenaean Religion*², 1949, σ. 15, κατὰ δὲ τὴν γεωμετρικὴν ἢ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, ὅτε οἱ Ἕλληνες εἶχον συχνοτέραν ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Αἰγύπτου, ἐπληροφορήθησαν ἐκεῖ τὴν παράδοσιν ταύτην καὶ ἔπλασαν τὸν μῦθον τοῦ ἐξ Αἰγύπτου εἰς Ἄργος πλοῦ τοῦ Δαναοῦ.

α) Έχει παρατηρηθῆ, ὅτι ὁ Ἄργεϊός Δαναὸς συνδέεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν λατρείαν τῆς Ἥρας διὰ τῆς ἱερείας θυγατρὸς αὐτοῦ Ὑπερμήστρας¹, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν λατρείαν τοῦ Λυκείου Ἀπόλλωνος, τῆς Ἀφροδίτης καὶ τῆς Ἀρτέμιδος², ἤτοι πρὸς θεότητας ἄμεσον σχέσιν ἐχούσας πρὸς φυσικὰς δυνάμεις. Ὡς ἐντελῶς νέον στοιχεῖον παρουσιάζεται ἡ σύνδεσις τοῦ ἐν Λίνδῳ πρὸς τὴν Ἀθηνᾶν «Ἐργάνην»³. Δὲν πρέπει δὲ νὰ διαφυγῇ τῆς προσοχῆς ἡμῶν τὸ γεγονός, ὅτι ἡ σύνδεσις αὕτη συνεσχετίσθη πρὸς τὴν κατασκευὴν τῆς πρώτης πεντηκοντόρου, τῆς ἀπὸ τῶν θυγατέρων τοῦ Δαναοῦ ὀνομασθείσης «Δαναΐδος»⁴.

Ἡ κατὰ τινα τρόπον σύνδεσις τῆς Ἀθηνᾶς⁵ μὲ τὴν ναυπηγικὴν τέχνην⁶ οὐδεμίαν σχέσιν εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχη πρὸς ιδιότητος ἀναγομένης εἰς τὴν προϊστορικὴν καταγωγὴν αὐτῆς, ἀπὸ τῆς ἀνατολικῆς θεᾶς τῶν ὀρέων ἢ τῆς φύσεως, ἔστω καὶ ἐάν, ὡς ἀπεδείχθη ἀνωτέρω, οὐδεὶς πλεόν λόγος εἶναι δυνατὸν νὰ γίνεταί ἐν Λίνδῳ περὶ παρομοίας ὑποστάσεως τῆς «Λινδίας» Ἀθηνᾶς.

Εἰς τὸ σημεῖον ὅμως τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιμείνωμεν, διότι, ἐξ ὅσων ὁ Nilsson⁷ ἀναφέρει περὶ τῆς Ἐργάνης, προκαλεῖται σύγχυσις τις καὶ δημιουργεῖται ἡ ἐντύπωσις, ὅτι ἡ θεὰ αὕτη ἴσως νὰ ἀνάγεται εἰς τὴν προδωρικὴν περίοδον.

Ἡδὴ ὁ Πausanias ἀναφέρει (I 24. 3), ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι *πρῶτοι Ἀθηνᾶν*

1. FRIEDLÄNDER, ἔ.ἀ. σ. 15. Πέρα τοῦτου ἡ ἀσπίς τοῦ ἤτο κρεμασμένη εἰς τὸ Ἥραϊον τοῦ Ἄργου, HYGINUS Fab. CLXX.

2. WASER, *Danaos*, ἔ.ἀ. στ. 2098.

3. Ἡ ὑπὸ τοῦ ΠΙΑΥΣΑΝΙΟΥ, II 37. 2, ἀναφερομένη ἰδρύσις τοῦ ναοῦ τῆς Σαΐτιδος Ἀθηνᾶς ἐπὶ τοῦ Ποντίου εἰς Ἄργος, πέρα τοῦ γεγονότος ὅτι καὶ μόνη ἡ ἐπωνυμία Σαΐτις ἐνθυμίζει σύνδεσιν πρὸς τὴν Αἴγυπτον καὶ χρήζει ἐρεῦνης, οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν ιδιότητα τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης.

4. WASER, *Danaos*, ἔ.ἀ. στ. 2096,62.

5. Σημειοῦται ἐνταῦθα, ὅτι τὴν παρατήρησιν ταύτην πρῶτος ἔκαμεν ὁ MORITZ HEFFTER ἐν *Die Götterdienste auf Rhodus, II Der Athenadienst zu Lindus*, σ. 16.

6. Σημειωτέον, ὅτι καὶ ὁ πέπλος τῆς Ἀθηνᾶς μετεφέρετο κατὰ τὰ μεγάλα Παναθηναῖα ὡς *ἀρμενον τῆς Παναθηναϊκῆς νεώς*. ΣΧΟΛ. εἰς ΑΡΙΣΤΟΦ. Ἰππῆς 566. L. DEUBNER, *Attische Feste*, σ. 30, 1 καὶ E. PFUHL, *De Atheniensium pompis sacris*, σ. 23 κ.έ. Ἐάν ἡ ἐπὶ νεὼς μεταφορὰ τοῦ πέπλου δὲν ἔχη σχέσιν πρὸς τὸν μυθικὸν θεμελιωτὴν τῶν Παναθηναίων Θεσέα καὶ τὴν ἀνάμνησιν τοῦ θλιβεροῦ συμβάντος εἰς τὸν γέροντα Αἰγέα κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Θεσέως ἐκ Κρήτης, ἴσως θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῇ καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην σχέσις τις τῆς Ἀθηνᾶς πρὸς τὴν ναυτιλίαν.

7. M. NILSSON, *Geschichte d. griech. Religion*² I, σ. 439: «Da diese Funktion bei Homer nicht nur voll entwickelt, sondern auch auf das männliche Handwerk übertragen ist, muss sie recht alten Ursprungs sein. Sie passt gut für die alte Hausgöttin, von der man Schutz nicht nur für die Männer beim Kriegshandwerk, sondern auch für die Frauen bei ihren wichtigsten Arbeiten, dem Spinnen und Weben, verlangte».

ἐπωνόμασαν Ἐργάνην. Ἐξ ὄσων στοιχείων ἔχουν συναχθῆ μέχρι σήμερον εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἀθηνῶν, ἔχει προκύψει σαφῶς¹, ὅτι πρὸ τῶν μέσων τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος δὲν πρέπει νὰ ὑπῆρχε λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς Ἐργάνης κεχωρισμένη τῆς Ἀθηνᾶς Πολιούχου. Κατὰ μείζονα λόγον δὲ εἰς Ρόδον, ὅπου ἡ λατρεία τῆς Ἐργάνης Ἀθηνᾶς ὑπὸ οὐδεμιᾶς πηγῆς παραδίδεται, δὲν ὑπῆρχε πιθανότης ἢ ιδιότης τῆς Ἐργάνης, ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς προστάτιδος τῆς ναυπηγικῆς τέχνης, νὰ εἶχεν ἀποδοθῆ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν πρὸ τῆς ἀρχαϊκῆς περιόδου, δεδομένου, ὅτι, ὡς καὶ οἱ παλαιοὶ μελετηταὶ παρεδέχοντο, ἡ λατρεία τῆς Ἀθηνᾶς εἶναι μεταδωρικὴ ἐν Ρόδῳ.

Ἐὰν δὲ ἀνεξαρτήτως τῶν ἀνωτέρω ἐξετάσωμεν τὸ θέμα καὶ ἀπὸ τῆς γενικῆς ἀπόψεως τῶν ἀποδοθεισῶν κατὰ ἐποχὰς εἰς τὴν Ἀθηνᾶν ιδιοτήτων, θὰ εὐρωμεν αὐτάς κατὰ χρονολογικὴν² σειρὰν ὡς ἑξῆς: τὴν τῆς προστάτιδος τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν μινωικὴν Κρήτην, τὴν τῆς πολεμικῆς θεᾶς κατὰ τὴν μυκηναϊκὴν περίοδον καὶ τὴν τῆς «πολιάδος» μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς βασιλείας. Αἱ ιδιότητες αὗται παρουσιάζουν τὴν θεὰν ὡς τὴν ἐνσάρκωσιν ἐξουσιῶν τῶν κυριωτέρων ἐκδηλώσεων ἐκάστης ἐποχῆς. Κατὰ συνέπειαν καὶ ἡ ιδιότης τῆς προστάτιδος τῆς χειρωνακτικῆς ἐργασίας πρέπει νὰ ἀπεδόθη εἰς αὐτὴν κατ' ἐκείνην τὴν χρονικὴν περίοδον, καθ' ἣν τὰ ἐργαστήρια κατέλαβον σημαντικὴν (σπουδαίαν) θέσιν εἰς τὴν ἐν γένει ζωὴν τῆς πόλεως. Καὶ ἡ ἐποχὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀρχαιότερα τοῦλάχιστον τοῦ 7ου ἢ τοῦ βου π.Χ. αἰῶνος, τῆς ἐποχῆς δηλονότι τῆς μεγίστης ἀναπτύξεως τῶν χειρωνακτικῶν τεχνῶν. Κατὰ ταῦτα καὶ τὰ ὑπὸ τοῦ Roscher³ ἀναγραφόμενα περὶ καταγωγῆς τῆς ιδιότητος τῆς Ἐργάνης ἀπὸ φυσιοκρατικῶν αἰτιῶν δὲν εὐσταθοῦν, ὡς ὀρθῶς παρετήρησεν ὁ Jessen⁴, ἐνῶ ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀνδρονίκου διατυπωμένη ὑπὸ τύπον ἐρωτήσεως ἐκδοχῆ⁵, περὶ τοῦ πιθανοῦ τῆς ἐμφανίσεως τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς ὡς προστάτιδος τῆς χειροτεχνίας εἰς τὴν μεταμυκηναϊκὴν ἐποχὴν, πρέπει νὰ θεωρηθῆ ὡς βεβαία⁶.

1. ANTONINO DI VITA, *Atena Ergane*..., σ. 141 κ.έ. καὶ κατ' ἐξοχὴν σ. 149-154.

2. M. NILSSON, *Geschichte d. griech. Religion*², σ. 433.

3. ROSCHER, *Myth. Lex.* I, 681.

4. JESSEN, *Ergane*, ἐν *RE* VI (1909), στ. 429, 50.

5. Μ. ΑΝΔΡΟΝΙΚΟΣ, Ἡ δωρικὴ εἰσβολή, *Ἑλληνικά* 13, 1954, σ. 240.

6. Κατὰ τὴν γνώμην μου, καὶ ἡ ἐπιστροφή τοῦ Ἡφαίστου εἰς τὸν Ὀλυμπον ἔχει ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὴν σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ἡ ἐργασία τῶν ὑπ' αὐτοῦ προστατευομένων τεχνιτῶν κατὰ τὴν ἑστέραν γεωμετρικὴν, κατ' ἐξοχὴν δὲ κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν εἰς τὴν ἐν γένει ζωὴν τοῦ ἄστεως. Ἐπ' αὐτοῦ εἶναι λίαν διδακτικά ὅσα ὁ L. MALTEN, ἐν *RE* VIII, I, 313, 4, 325, 56, 330, 31 κ.έ. καὶ ἐν *JdI* 27, 1912, σ. 243, ἀναφέρει, ἐξ ὧν προκύπτει, ὅτι ὡς προστάτης τῶν χαλκῶν καὶ τῆς χαλκούργικῆς τέχνης ἐμφανίζεται ὁ Ἡφαίστος μόνον εἰς τὰς Ἀθήνας κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Σόλωνος — ἐκ τῶν ὁμη-

β) Δεύτερον στοιχείον πείθον περί τοῦ μεταγενεστέρου τῆς προσθήκης τῆς διὰ τῆς Λίνδου διελύσεως τοῦ Δαναοῦ εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ὁ Jacoby¹ ἀναφέρει, ὅτι συμφώνως πρὸς τὸ Πάριον Χρονικὸν πρέπει ἐξ — κατὰ τὸν Στράβωνα² τρεῖς — ἐκ τῶν Δαναίδων νὰ μὴ ἠκολούθησαν τὸν Δαναὸν μέχρις Ἄργους παραμείναι εἰς τὴν Ρόδον³. Ὅπως δὲ ὅμως, ἐκτὸς τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Αἰσχύλος ἀγνοεῖ τὴν διέλευσιν τῶν Δαναίδων ἐκ τῆς Ρόδου⁴, ὑπάρχει κάτι τὸ ἀνακόλουθον εἰς τὴν παρεμβολὴν ταύτην, καθ' ὅσον καθ' ὅλας τὰς παραδόσεις εἰς τὸ Ἄργος αἱ Δαναίδες εἶναι πάλιν πενήκοντα.

Κατόπιν τῶν ἀνωτέρω⁵ νομίζω, ὅτι ἀνέτως ὀδηγούμεθα εἰς τὸ ἐξῆς συμπέρασμα: Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀναπτύξεως τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῆς Λίνδου, ὅτε οἱ Λίνδιοι ἦλθον εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν πρὸς τὴν Αἴγυπτον⁶, ἐπλασαν τὸν μῦθον τῆς ἐκ Λίνδου διελύσεως τοῦ μυθικοῦ γενάρχου τῶν καὶ προγόνων τῶν Ἀργείων Δαναοῦ καὶ τῶν θυγατέρων αὐτοῦ Δαναίδων. Πρὸς μεγαλύτεραν δὲ δόξαν τῆς Λίνδου⁷ καὶ τοῦ ἱεροῦ ἀνήγαγον τὴν καθιέρωσιν τῆς λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν Δαναὸν ἢ τὰς Δαναίδας. Ὅθεν ἡ καὶ ἀλλοῦ παρατηρουμένη τάσις τῶν Ἑλλήνων ἀναγωγῆς τῆς ἰδρύσεως λατρειῶν εἰς μυθικὰ πρόσωπα⁸, δὲν ἀποδεικνύει τὴν προϊστορικὴν καταγωγὴν τῶν λατρειῶν, ἀλλὰ τὴν ἔφεσιν τῶν Ἑλλήνων νὰ συνδέουν ὠρισμένα ἱερά πρὸς τὴν μυθικὴν ἐποχὴν χάριν ἐνισχύσεως τῆς φήμης τῶν διὰ τῆς ἀρχαιότητος αὐτῶν.

Εἰς τὴν περίπτωσιν ὅμως τῆς Λίνδου συνέτεινεν ἐπὶ πλέον καὶ ἡ ἰσχυρὰ

ρικῶν κειμένων εἶναι δυνατόν νὰ χρονολογηθῇ ἡ ιδιότης τοῦ αὐτῆ πρωιμώτερον — ἀνευ οἰασθήποτε σχέσεως πρὸς τοὺς παλαιότερους ἐπὶ τῆς Ἀκροπόλεως θεοῦς. Ἐκ τῶν ὁμηρικῶν κειμένων προκύπτει ἐπίσης, ὅτι ὁ Ἥφαιστος εἶχε πάντοτε τὸν ναὸν αὐτοῦ εἰς τὴν κάτω πόλιν παρὰ τοὺς χαλκεῖς.

1. F. JACOBY, *Marmor Parium*, σ. 43.

2. ΣΤΡΑΒΩΝ XIV c 654:... *ἔνιοι δὲ τὸν Τληπόλεμον κτίσαι φασί* (τὰς πόλεις τῆς Ρόδου), *θέσθαι δὲ τὰ ὀνόματα ὁμωνύμως τῶν Δαναοῦ θυγατέρων τισίν.*

3. Ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 45 σημ. 1.

4. Ἐξ οὗ προκύπτει, ὅτι ἡ παρεμβολὴ ἐπλάσθη ἀποκλειστικῶς εἰς Ρόδον.

5. WILAMOWITZ, AA 1913, 43 καὶ JACOBY ἐν *Kommentar Text III b*, σ. 440, 25 τῶν F.G.R.HIST.

6. Ὁ GRUPPE ἐν *Griechische Mythologie*, σ. 168 κ. ἐ., ὑποστηρίζει ὅτι ἡ παράδοσις περὶ ἐξ Αἰγύπτου πρὸς Ἄργος μεταβάσεως τοῦ Δαναοῦ προήλθεν ἐκ τῶν Ροδίων, οἵτινες ὑπηρετοῦν ὑπὸ τὸν Ψαμμήτιχον ἢ τὸν Ἄμασιν, ὅτε οὗτοι μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ἱδρυσαν εἰς Αἴγυπτον τὸ μέγα οἰκονομικὸν κέντρον, τὴν Ναυκράτιν.

7. Ἀναμφιβόλως ἢ εἰς τὸν Δαναὸν ἀναγωγὴ τῆς καθιέρωσεως τῆς λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς ἀποτελεῖ ἕν στοιχείον ἀνταγωνισμοῦ πρὸς τὴν ὁπωςδήποτε ἀρχαιότεραν παράδοσιν τῆς Ἰαλυσσοῦ περὶ καθιέρωσεως τῆς λατρείας τοῦ Ποσειδῶνος ὑπὸ τοῦ Κάδμου, πρβ. ΔΙΟΔ. V 58. 2.

8. J. D. KONDIS, *Gnomon* ἔ. ἀ. σ. 395. Τὰ περὶ ὑπάρξεως λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς

ἀττική επίδρασις, καθ' ὅσον, ὡς παρετήρησεν ἤδη ὁ Blinkenberg¹, κατ' ἀναλογία πρὸς τὴν ἀττικὴν παράδοσιν τῆς ἰδρύσεως τοῦ ἀρχαιοτέρου ξυλίνου ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς ὑπὸ τοῦ Ἐριχθονίου ἐπὶ τῆς ἀθηναϊκῆς ἀκροπόλεως, ἐπλάσθη καὶ ὁ μῦθος τῆς ὑπὸ τοῦ μυθικοῦ Δαναοῦ ἰδρύσεως τοῦ ἀγάλματος τῆς Ἀθηνᾶς ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως.

4. Τὰ περὶ «ἀνεικονικῆς» λατρείας. Δὲν θὰ ἔπρεπε ἴσως νὰ μᾶς ἀπασχολήσῃ ἡ περὶ «ἀνεικονικῆς»² λατρείας τῆς λινδιακῆς θεᾶς δοξασία, ἐὰν καὶ αὕτη δὲν εἶχε χρησιμοποιηθῆ ὑπὸ τοῦ Blinkenberg³ μὲν ὡς ἀπόδειξις τῆς προϊστορικῆς καταγωγῆς τῆς λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, ἐσχάτως δὲ ὑπὸ τοῦ Carratelli⁴ ὡς προϋπόθεσις ἐρμηνείας νεωστὶ ἀνακαλυφθέντος ἐπὶ παύρου ἑλληνικοῦ κειμένου.

Βεβαίως τὸ θέμα κατὰ πόσον αἱ «ἀνεικονικαὶ» λατρεῖαι παρουσιάσθησαν μόνον κατὰ τὴν προϊστορικὴν περίοδον εἶναι γενικώτερον καὶ ὡς ἐκ τούτου ἐκφεύγει τῶν ὀρίων τῆς παρουσίας μελέτης, ἐφ' ᾧ καὶ ἐνταῦθα θὰ ἀρκεσθῶμεν μόνον εἰς τὰς κατωτέρω παρατηρήσεις, περιοριζόμενοι κατὰ τὸ δυνατόν εἰς ὅσα ἀφοροῦν εἰς τὴν Λίνδον.

Ἡ εἰς τὴν Λίνδον ἀρχαιοτέρα πηγὴ περὶ τῆς ἰδρύσεως «ἔδους»⁵ εἶναι ὁ Καλλιμαχος⁶, ὅστις συνδέει τὸ *λιτόν* ἢ *λεῖον ἔδος* μὲ τὸν Δαναὸν καὶ παραβάλλει αὐτὸ πρὸς τὴν *ἄξοον σανίδα* τὴν ἀποτελοῦσαν τὸ ἀρχαιότερον ἄγαλμα τῆς Σαμίας ἼΗρας.

Ἡ μετὰ ταῦτα πηγὴ εἶναι ὁ περὶ τὸν Ἴον πρὸ ἢ μετὰ Χριστὸν αἰῶνα χρονολογούμενος πάπυρος⁷, ὅστις ἀναφέρει ὑπαρξίν παρομοίων εἰδώλων εἰς

Τελχινίας ἐν Λίνδῳ τὰ ὅποια ὁ BLINKENBERG (Hermes 50, 1915, σ. 283) προσάγει πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς προϊστορικῆς καταγωγῆς τῆς λατρείας τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, οὐδαμοῦ στηρίζονται, δεδομένου, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ Νικ. Δαμασκηνοῦ δὲν καθορίζει τὸν τόπον ἰδρύσεως τοῦ ἀγάλματος τῆς Τελχινίας Ἀθηνᾶς. Σημειωτέον, ὅτι ὁ MORELLI, ἔ. ἀ. σ. 12, ἀπεδέχθη τὴν γνώμην τοῦ BLINKENBERG.

1. BLINKENBERG, L' Image, ἔ. ἀ. σ. 13 κ. ἐ.

2. Τὸν ὄρον τοῦτον χρησιμοποιεῖ ὁ CARRATELLI ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ *Culti a-niconi a Rodi e Lesbo*, σ. 5 κ. ἐ., τοῦλάχιστον ὅμως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, κατὰ τὴν γνώμην μου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνεται λόγος περὶ ἀνεικονικῆς λατρείας ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἡ «ἄξοος σανίς» ἢ τὸ «λιτόν ἔδος» ὡς εἶδωλον τῆς θεᾶς.

3. BLINKENBERG, L' Image, ἔ. ἀ. σ. 7 κ. ἐ.

4. CARRATELLI, *Culti a-niconici*, ἔ. ἀ. σημ. 2 καὶ Ahhijavā, *Lazra* . . . , σ. 156-163.

5. Νομίζω, ὅτι δὲν πρόκειται ἀκριβῶς περὶ ξοάνου εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς Λίνδου. Τοῦτο συνάγεται καὶ ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ A. RUMPF ἐν AA 1936,60 καὶ ἐκ τοῦ ἐν RE IX A, 2 ἐν λ. *Xoanon*, στ. 2140-2149 ἄρθρου τοῦ W. H. GROSS. Τὰ ξόανα ἦσαν ἀρχαῖα ἀλλὰ συνεχίσθη ἡ κατασκευὴ τῶν μέχρι καὶ τῆς ρωμαϊκοκρατίας, GROSS, στ. 2146, 15. Τὸ ἄμορφον εἶδωλον τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς ἦτο «ἄγαλμα».

6. Ἴδὲ ἀνωτ. σ. 45 σημ. 1.

7. Αὐτόθι.

Χίον και Λέσβον. Ὁ Διόδωρος ὁμοῦς και ὁ Ἀπολλόδορος ἀναφέρουν ρητῶς, ὅτι ὁ Δαναὸς ἰδρυσε τὸ «ἄγαλμα» τῆς θεᾶς.

Ἡ χρησιμοποίησις τῆς λέξεως ἔδος ἢ ἄγαλμα πρέπει νὰ ἀφείλεται κατ' ἔξοχὴν εἰς τὸ κέντρον βάρους τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν συγγραφέων. Ἦτοι ὁ μὲν Διόδωρος και ὁ Ἀπολλόδορος ἐνδιέφεροντο ἀπλῶς διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Δαναοῦ καθιέρωσιν τῆς λατρείας ἐν Λίνδῳ, ἐνῶ τὸν Καλλιμαχὸν και τὸν συντάξαντα τὸ κείμενον τοῦ παπύρου ἐνδιέφερε κυρίως ἡ παλαισιτάτη συνήθεια τῶν Ἑλλήνων, ἡ ὁποία προϋπῆρχε τῶν λατρευτικῶν εἰκονικῶν ἀγαλμάτων τῶν θεῶν, νὰ παριστᾶται ἡ θεότης δι' ἑνὸς ἀκατεργάστου τεμαχίου ξύλου ἢ λίθου. Καὶ οἱ ἐκδόται τοῦ παπύρου, ὅπωςδήποτε ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὸν Καλλιμαχὸν, συνεπλήρωσαν τὸ χωρίον φα[σί Δαναὸν] *ιδρύσασθαι* χωρὶς, κατὰ τὰς ἐπικρατούσας ἀπόψεις, νὰ ἀφίστανται τῆς πρώτης γραφῆς. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμοῦς κατὰ τὴν ὁποίαν ἤθελε θεωρηθῆ ὡς αὐθαίρετος ἢ συμπλήρωσις, ἀρκοῦν αἱ λοιπαὶ τρεῖς πηγαὶ διὰ νὰ διαπιστωθῆ, ὅτι ἡ ὑπαρξὶς «ἀνεικονικῆς» λατρείας ἐν Λίνδῳ συνεδύαθη πρὸς τὴν περὶ Δαναοῦ, ἀνωτέρω ἀναπτυχθεῖσαν, παράδοσιν. Μὴ εὐσταθοῦσης ὅθεν τῆς παραδόσεως ἐκείνης, θὰ ἔπρεπεν αὐτομάτως νὰ ἀπορριφθοῦν και τὰ περὶ «ἀνεικονικῆς» λατρείας. Παρ' ὅλα ταῦτα ἐθεωρήσαμεν ἀναγκαῖον νὰ ἐξετάσωμεν ἐν ὀλίγοις και τὰς διατυπωθεῖσας ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου γνώμας.

Ὁ Carratelli¹, στηριζόμενος εἰς τι χιτιτικὸν κείμενον τοῦ 14ου αἰῶνος π.Χ., παραδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Hrozný, ὅτι οἱ ἐν τῷ χιτιτικῷ κειμένῳ ἀναφερόμενοι ὡς Ahhijavā εἶναι οἱ Ἀχαιοὶ τῆς Ρόδου² και προσκομίζει τὴν προϊστορικὴν καταγωγὴν τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς³ πρὸς ἐδραῖωσιν τῶν ἀπόψεών του. Ἐν ἐτέρῳ ἄρθρῳ, ἀποπειρώμενος νὰ ἐρμηνεύσῃ τοὺς «στρογγύλους» λίθους τοῦ παπύρου⁴, προσάγει τὴν θεωρίαν, ὅτι ἐπὶ τῆς Λίνδου ὑπῆρχε λατεία τῆς «αἰγαιοανατολικῆς θεᾶς τῆς φύσεως», τῆς ὁποίας τὸ εἶδωλον ἦτο «ἀνεικονικόν»⁵.

Ἐπ' αὐτῶν ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι και ὁ Carratelli ἀπεδέχθη⁶ ἄνευ ἐλέγχου τὴν γνώμην τοῦ Blinkenberg περὶ ὑπάρξεως εἰς Λίνδον αἰγαιοανατολικοῦ τύπου θεᾶς τῆς φύσεως, τὴν ὁποίαν ἀνωτέρω⁷ ἠλέγξαμεν ὡς

1. Ahhijavā, Lazpa . . . , σ. 159.

2. Καὶ ἡ γνώμη αὕτη δὲν εὔρεν ἅπαντας τοὺς μελετητὰς συμφώνους, CARRATELLI, Ahhijavā, Lazpa . . . , σημ. 17. Αἱ γνώμαι και ἡ νεωτέρα βιβλιογραφία παρὰ BENGTON, Gr. Geschichte⁴, σ. 48,4.

3. CARRATELLI, Ahhijavā, Lazpa . . . , σ. 160.

4. Βλ. ἀνωτέρω σ. 45 σημ. 1 και σ. 50 σημ. 4.

5. CARRATELLI, Culti aniconici, σ. 8.

6. Ahhijavā, Lazpa . . . , σ. 160.

7. Ἰδὲ ἀνωτ. σ. 28 κ.έ.

πεπλανημένην. Κατόπιν τούτου καταπίπτουν πάντα ὅσα περὶ τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς ἐν τῷ ἄρθρῳ ἐκείνῳ τοῦ Carratelli ὑποστηρίζονται καὶ ἀπομένει μόνον ἡ περίπτωσις ὑπάρξεως ξοάνου ἐπὶ τῆς λινδιακῆς ἀκροπόλεως πρὸ τῶν Δωριέων.

Ὁ Carratelli¹ παραπέμπει εἰς τὸ σύγγραμμα τοῦ Persson² ἔνθα, ἐξ ὧν ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐννοῶ, γίνεται λόγος ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τῆς λιθολατρείας³, ἣτις ὅμως οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ «λιτὸν ἔδος» τῆς Λίνδου, ἀφ' ἐτέρου⁴ δὲ περὶ τῆς ταυτίσεως βοιωτικῶν τινῶν θεοτήτων ἄμεσον σχέσιν ἔχουσῶν κυρίως πρὸς τὴν χλωρίδα — μὲ τὴν φύσιν — ὅπερ, ὡς εἶδομεν, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀφορᾷ εἰς τὴν Ἀθηνᾶν τῆς Λίνδου, οὐδεμίαν ἔχουσαν σχέσιν πρὸς τὴν «αἰγαιοανατολικὴν θεὰν τῆς φύσεως».

Τὸ γεγονός ἐξ ἄλλου ὅτι αἱ πηγαὶ παρουσιάζουν τὸ λινδιακὸν «ἔδος» σχετιζόμενον πρὸς τὴν Σαμίαν ἼΗραν, ἢ ἔναρξις τῆς λατρείας τῆς ὁποίας χρονολογεῖται περὶ τὸ 900 π.Χ.⁵, παρέχει πρόσθετον ἐπιχείρημα χρονολογήσεως εἰς τὴν μεταδωρικὴν περίοδον καὶ τοῦ πρωταρχικοῦ «ἔδους» τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς.

Ἐκτὸς τούτου πρέπει νὰ τονισθῇ, ὅτι ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος πάπυρος συνδύζει τὸ ξοάνον τῆς Λίνδου πρὸς ἄλλα τῆς Λέσβου καὶ τῆς Χίου. Καὶ προσεπάθησε βεβαίως ὁ Carratelli⁶ νὰ συνδέσῃ μίαν παράδοσιν περὶ αἰολικῆς θεᾶς, τὴν ὁποίαν ἀναφέρει ὁ Ἀλκαῖος⁷, πρὸς τὴν προϊστορίαν τῆς Λέσβου, ἄνευ ὅμως ἐτέρων ἀποδεικτικῶν στοιχείων, οὐδὲν ὅμως ἠδυνήθη νὰ εὑρῇ ἐκ τῆς προϊστορικῆς παραδόσεως πρὸς σύνδεσιν τοῦ φαινομένου μετὰ τῆς Χίου.

Ὁ V. Müller, τέλος, ὅστις ἠσχολήθη ἰδιαιτέρως τόσον μὲ τὸ θέμα τῶν ἀρχῶν τῆς ἑλληνικῆς πλαστικῆς⁸ ὅσον καὶ μὲ τὸ θέμα τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων⁹, κατατάσσει σαφῶς καὶ τὸ «ἔδος» τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς καὶ

1. CARRATELLI, *Culti aniconici*, σ. 8.

2. PERSSON, *The Religion of Greece in Prehistoric Times*, Berkeley, Los Angeles 1942.

3. Περὶ τῆς λιθολατρείας, ἣτις οὐδεμίαν σχέσιν ἔχει πρὸς τὴν περίπτωσιν τῆς Λινδίας Ἀθηνᾶς, ἰδὲ J. G. FRAZER, *Pausanias's Description of Greece VII 22. 4*, τὸ ἐν RE III A, 2 στ. 2295 κ.έ. ἄρθρον *Steinkult* τοῦ LATTE καὶ τὸ σχετικὸν κεφάλαιον ἐν *Geschichte d. griech. Religion I*², σ. 201 κ.έ. τοῦ M. NILSSON.

4. PERSSON, ἔ.ά. σ. 152.

5. E. BUSCHOR, *Heraion von Samos frühe Bauten*, AM 55, 1930, σ. 1.

6. Ahhijava, *Lazpa* . . . , σ. 160 κ.έ.

7. KURT LATTE, *Zu den neuen Alkaios Bruchstücken*, Museum Helveticum 4, 1947, σ. 144 κ.έ.

8. V. MÜLLER, *Frühe Plastik in Griechenland und Vorderasien*, Augsburg 1929.

9. Πρβ. *Kultbild* ἐν RE Suppl. V, στ. 498-499.

τὴν «ἄξοον σανίδα» τῆς Σαμίας Ἦρας εἰς τὴν προαρχαϊκὴν ἐποχὴν. Βεβαίως εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῇ καὶ πάλιν ἐνταῦθα, ὅτι δὲν ἀποσκοποῦμεν εἰς τὴν διασάφησιν τοῦ ὄλου θέματος τῆς «ἀνεικονικῆς» λατρείας¹, ἀλλ' ἀπλῶς εἰς τὴν ἔρευναν τῆς περὶ τοῦ Λινδιακοῦ «ἔδους» παραδόσεως, ἣτις ἐντάσσεται εἰς τὴν μεταδωρικὴν περίοδον, ἀφ' ἧς ἤρχισεν ἡ συντηρητικὴ ἐξέλιξις τῶν λατρευτικῶν ἀγαλμάτων².

Ἐκ τοῦ Καλλιμάχου τέλος καὶ τοῦ παπύρου διδασκόμεθα, ὅτι κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τῆς ἀρχαιότητος ἐπιστεύετο, ὅτι τὰ «ἄξοα ἔδη» ἀπετέλεσαν τὰ πρῶτα λατρευτικὰ σύμβολα, τὰ ὁποῖα ἐχρησιμοποιοῦντο ὡς ἀναπαραστάσεις τῶν θεῶν³ εἴτε ἐντὸς τῶν πρώτων ἐλληνικῶν ναῶν εἴτε καὶ ἐκτὸς τούτων καὶ ὅτι τὸ ἔθιμον τοῦτο δὲν φαίνεται νὰ περιορίσθῃ εἰς ὠρισμένας περιοχάς, ἀλλ' ἔσχε γενικώτερον χαρακτῆρα.

Συμπεράσματα περὶ τῆς ἐποχῆς ἐνάρξεως ζωῆς εἰς Λίνδον

Ἡ προεκτεθεῖσα ἔρευνα νομίζομεν, ὅτι διεσαφήνισεν ἀπολύτως, ὅτι ἡ ἐν Λίνδῳ λατρευθεῖσα θεότης δὲν ἦτο ἡ προϊστορικὴ «Λινδία», πρὸς ἣν ἐταυτίσθη ἡ Ἀθηνᾶ, ἀλλὰ ἡ μεταδωρικὴ Ἀθηνᾶ· ὅτι οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν λατρείαν τῆς ἐν Λίνδῳ Ἀθηνᾶς ἔχουν τὰ ὑπὸ τοῦ Πινδάρου ἀναφερόμενα περὶ δι' ἀπόρων ἱερῶν λατρείας τῆς Ἀθηνᾶς· ὅτι τὰ περὶ διελεύσεως τοῦ Δαναοῦ καὶ τῶν Δαναῖδων ἐκ Λίνδου εἶναι λινδιακὴ ἀρχαϊκὴ παρεμβολὴ εἰς τὸν μῦθον τοῦ Ἀργεῖου ἥρωος καὶ τέλος ὅτι στεροῦνται βάσεως αἱ θεωρίαι περὶ ὑπάρξεως ἀνεικονικῆς λατρείας ἐν Λίνδῳ καταγομένης ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς ἐποχῆς.

Εἰς τὴν πόλιν Λίνδον ἡ ζωὴ ἤρχισεν ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ γεωμετρικοῦ ρυθμοῦ⁴, ἡ πόλις δὲ ἠκολούθησε τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐμπορικῶν - βιοτεχνικῶν⁵ πόλεων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς δύο ἄλλας, ἀγροτικὰς⁶ κατὰ τὸν χαρακτῆρα, ροδιακάς πόλεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ ἤρχισε τοῦλάχιστον ἀπὸ τῶν μέσων τῆς 2ας π.Χ. χιλιετηρίδος.

1. Περὶ ταύτης διέλαβε παλαιότερον ὁ M. DE VISSER, Die nicht menschengestaltigen Götter der Griechen, Leiden 1903. Τὸ σύγγραμμα τοῦτο δὲν εἶδον.

2. A. RUMPF, AA 51, 1936, σ. 60.

3. Πρβ. ὅσα ὁ BUSCHOR ἐν AM 55, 1930, σ.1 περὶ Vorbild καὶ Abbild διαλαμβάνει.

4. Καὶ ὁ BLINKENBERG ἐν L' Image, σ. 13, χρονολογεῖ τὸν παλαιότερον ναὸν τῆς Ἀθηνᾶς εἰς τὸν 8ον αἰῶνα.

5. BUSOLT, Griechische Staatskunde I, σ. 155.

6. Τὴν διαφορὰν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ροδιακῶν πόλεων παρετήρησεν ὁ J. M. COOK ἐν CAH² II, XXXVIII, σ. 20.

Δυνάμεθα ὡς ἐκ τούτου εἰδικῶς διὰ τὴν Λίνδον νὰ εἰπώμεν, ὅτι ἐπαληθεύουν ὅσα ὁ V. Ehrenberg¹, ἀντικρούων ἄποψιν² ὅτι ἡ ἑλληνικὴ πόλις προέρχεται ἐκ τῆς ἐξελίξεως τῆς μινωικῆς - μυκηναϊκῆς, ὑποστηρίζει, ὅτι : «it is not the development from the Minoan and Mycenaean towns, but the appearance of new town — centres and town — instinct, attested by manifold local tradition which made something new — the classical Greek town — corresponding to the Greek spirit and its manner of life the Polis».

1. Ἐν τῷ ἄρθρῳ αὐτοῦ When did the Polis rise? σ. 156, σημ. 32.

2. Τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ TRITSCH, Die Stadtbildungen des Altertums und die griechische Polis, σ. 63.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ο ΧΑΡΑΚΤΗΡ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΛΙΝΔΟΥ

Ι. Η ΕΠΙΔΟΣΙΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΝΑΥΤΙΛΙΑΝ

Ἐδείχθη ἀνωτέρω, ὅτι ἡ Λίνδος εἶναι μία πόλις ἄνευ «προϊστορίας», ὅτι οὐδεμίαν μυκηναϊκὴν παράδοσιν συνέχισε καὶ ὅτι ἐνεφανίσθη μετὰ τὰ «δωρικά» εἰς τὴν μεταξὺ δύο λιμένων προωθημένην βραχῶδη χερσόνησον τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς νήσου μετὰ τὰ ὄμματα ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν, ὅθεν διήρχοντο τὰ πρὸς τὴν Ἀνατολὴν καὶ ἐξ Ἀνατολῆς ἐμπορικὰ πλοῖα.

Ὁ ἐμποροναυτικός, γενικώτερον «ἀστικός» χαρακτήρ τῆς Λίνδου γίνεται σαφέστερος ἐκ τινων διασωθέντων στοιχείων, τὰ ὅποια ἡ ἔρευνα δὲν ἔχει ἀξιοποιήσει εἰσέτι. Οὕτω ἐκ μεταγενεστέρων ἐπιγραφῶν μανθάνομεν, ὅτι ὑπῆρχε μία κατηγορία πολιτῶν εἰς Λίνδον ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν *γεωργεῦντες ἐν Λινδία πόλει*¹. Ἐκ τούτου προκύπτει, ὅτι ἡ καλλιέργεια τῆς γῆς οὐχὶ τῆς Λίνδου, ἀλλὰ τῆς Λινδίας, ἤτοι τῆς πλησίον αὐτῆς εὐφόρου περιοχῆς (πρόκειται προφανῶς περὶ τῆς πρὸς Κάλαθον ἢ πρὸς Λάρδον εὐφόρου περιοχῆς) ἦτο ἐμπειστευμένη εἰς εἰδικὴν κατηγορίαν κατοίκων, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ξένων², ἐνῶ οἱ Λίνδιοι φαίνεται ὅτι δὲν εἶχον σχέσιν πρὸς τὴν γεωργίαν ὡς ἀπησχολημένοι ἀποκλειστικῶς μετὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν ναυτικὴν τέχνην.

Ἀλλὰ ὁ ἐμπορικὸς καὶ ναυτικὸς χαρακτήρ τῆς ζωῆς τῆς Λίνδου καθίσταται σαφῆς ἐκ τῆς λεπτομεροῦς μελέτης τῶν φιλολογικῶν δεδομένων. Δυστυχῶς ἡ Ρόδος, καὶ κατὰ μείζονα λόγον ἡ Λίνδος, δὲν ἠτύχησε νὰ εὔρη ἓνα Περιηγητὴν ὡς ὁ Πανσανίας, ὅστις θὰ εἶχε περισώσει καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἱστορικῶν τῆς γεγονότων κατὰ τὴν περιγρα-

1. Lindos II, No 394, 8 καὶ No 400, 3. Πρβ. τὰς ἐπὶ τούτου παρατηρήσεις τῶν P. M. FRASER καὶ G.E. BEAN ἐν *The Rhodian Peraea and Islands*, σ. 2, I, στ. 4-5.

2. Ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς SGDI 4155(=IG XII, 1 762) προκύπτει, ὅτι οὗτοι ἦσαν ξένοι, ὡς καὶ ἐν Περαιίᾳ.

φὴν τῶν μνημείων. Ἔνεκα δὲ ἀκριβῶς τοῦ λόγου τούτου καὶ ἐπειδὴ ἐλλείπουν αἱ ἀπαραίτητοι πληροφορίες παλαιῶν ἱστορικῶν καὶ λοιπῶν συγγραφέων τὰ συνιστῶντα τὸν χαρακτήρα τῆς Λίνδου στοιχεῖα πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν εἰς τὰ ἐλάχιστα ἐναπομείναντα θραύσματα τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῶν ἐπιγραφῶν.

Περὶ τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ροδίων (Λινδίων)

Οἱ Ρόδιοι ἀναφέρονται μεταξύ τῶν εἰς τὸν κατάλογον τῶν θαλασσοκρατῶν τοῦ Εὐσεβίου κυριάρχων τῆς θαλάσσης. Ὁ Myres, στηριχθεὶς ἐπὶ τῆς παραδόσεως τοῦ Στράβωνος, ἐχρονολόγησε τὴν ἐποχὴν τῆς ροδιακῆς θαλασσοκρατίας εἰς τὰ ἔτη 800-767 π.Χ.¹ Παλαιότερον ὁ Goodwin² ἀνεβίβαζε τὴν ἑναρξιν τῆς θαλασσοκρατίας εἰς τὸ 884 π.Χ. Ὁ Στράβων πάντως XIV c 654 ἀναφέρει, ὅτι οἱ Ρόδιοι καὶ πρὸ τῆς Ὀλυμπικῆς θέσεως³ σ - χ ν ο ῖ ς ἔ τ ε σ ι ν ἔ π λ ε ο ν π ὄ ρ ρ ω τ ῆ ς ο ἰ κ ε ἰ α ς Ἐκ τούτου πρέπει νὰ συμπεράνωμεν ὅτι, ἀνεξαρτήτως τοῦ χρόνου τῆς ἐκ τοῦ Εὐσεβίου προκυπτούσης διαρκείας τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ροδίων, ἡ ναυτικὴ αὐτῶν ἐπίδοσις εὐρίσκετο ἐν ἐξελίξει τοῦλάχιστον πρὸ τοῦ τέλους τοῦ 9ου αἰῶνος.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προστίθενται καὶ ἄλλαι πληροφορίες ἐξ ἀρχαίων πηγῶν:

Οὕτω ὁ Λυκόφρων εἰς τὴν «Ἀλεξάνδραν»⁴ αὐτοῦ ἀναφέρει, ὅτι⁵ «τὸν Φιλοκτῆτην σπεύδοντα εἰς βοήθειαν τῶν πρὸς κτίσιν ἀποικίας πλεόντων Λινδίων ἐφόρευσαν Αὔσονες Πελλήνιοι»⁶, ἐνῶ ὁ Silius Italicus ἐν Puniciis

1. Τὸν κατάλογον τούτων τῶν θαλασσοκρατῶν ὁ ΕΥΣΕΒΙΟΣ ἔλαβεν ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Κάστορος τοῦ Ροδίου, περὶ οὗ τὸ ἐν RE X, 2 (1919), στ.2347 κ.έ. ἄρθρον τοῦ KUBITSCHEK. Περὶ τοῦ καταλόγου ἰδὲ τὸ ἄρθρον τοῦ MYRES, On the «List of Thalassokraties» in Eusebius, σ. 84-130. Περὶ τῆς θαλασσοκρατίας τῶν Ροδίων ἐν σ. 125.

2. W.W. GOODWIN, De potentiae veterum gentium maritimarum epochis apud Eusebium, Göttingen 1855, σ. 24. Τὸ βιβλίον δὲν εἶδον. Τὸ λῆμμα ἐν MYRES, ἔ. ἀ. σ. 125, 97.

3. Περὶ τῆς σημασίας τῆς ἐκφράσεως «πρὸ τῆς Ὀλυμπικῆς θέσεως» ἰδὲ R.L. BEAUMONT, Greek Influence in the Adriatic, σ. 172, σημ. 106.

4. Περὶ Λυκόφρονος ἰδὲ τὸ ἐν RE XIII, 2, 1927, στ. 2316-2381 ἄρθρον τοῦ ZIEGLER. Ὁ HILLER ἐν Rhodos ἔ.ἀ. στ. 755, 45 θεωρεῖ ὡς πηγὴν τοῦ χωρίου τὸν Τιμιον.

5. Στίχ. 922-29: *κτεροῦσι δ' αὐτὸν (τὸν Φιλοκτῆτην) Αὔσονες Πελλήνιοι | βοηδρομοῦντα Λινδίων στρατηλάταις, / οὗς τῆλε Θεορμόδρον τε Καρπάθου τ' ὄρωϊν / πλάνητας αἴθων Θρασκίας πέμψει κίων, | ξένην ἐποικήσοντας ὀθηναίων χθόνα.*

6. Ὁ HILLER, ἔ.ἀ., τοὺς Αὔσοντας Πελλήνιους θεωρεῖ ἀχαιοὺς ἀποικοῦς. Ὁ TZETZES, Σχόλια εἰς Λυκόφροντα στ. 922, ἀναφέρει: *Πελλήνη, πόλις Ἀχαΐας ἀπὸ ταύτης ἐγένοντο ἀποικοὶ τινες ἐν Ἰταλίᾳ . . . Αὔσονες. . . . οἱ ἐν Ἰταλίᾳ οἰκήσαντες ἐκ Πελλήνης.*

III 364¹ ανάγει τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ροδίων (Λινδίων) εἰς Βαλεαρίδας εἰς τὸν Γληπόλεμον. Ὁ Στράβων ἀναφέρει ἐπίσης (XIV c 654), ὅτι *τινὲς δὲ μετὰ τὴν ἐκ Τροίας ἀφοδὸν τὰς Γυμνησίας νήσους ὑπ' αὐτῶν (τῶν Ροδίων) κτισθῆναι λέγουσι*. Ὁ Ψευδο-Ἀριστοτέλης τέλος (Περὶ θαυμασίων ἀκουσμάτων 107) ἀναφέρει: *Παρὰ δὲ τοῖς Συβαίταις λέγεται Φιλοκτῆτην τιμᾶσθαι. Κατοικῆσαι γὰρ αὐτὸν ἐκ Τροίας ἀνακομισθέντα τὰ καλούμενα Μύκαλλα τῆς Κροτωνιάτιδος, ἃ φασιν ἀπέχειν ἑκατὸν εἴκοσι σταδίων, καὶ ἀναθεῖναι ἱστοροῦσι τὰ τόξα τὰ ἠράκλεια αὐτὸν εἰς τὸ τοῦ Ἀπόλλωνος τοῦ ἁλίου. Ἐκεῖθεν δὲ φασὶ τοὺς Κροτωνιάτας κατὰ τὴν ἐπικρατείαν ἀναθεῖναι αὐτὰ εἰς τὸ Ἀπολλώνιον τὸ παρ' αὐτοῖς. Λέγεται δὲ καὶ τελευτήσαντα ἐκεῖ κεῖσθαι αὐτὸν παρὰ τὸν ποταμὸν τὸν Σύβαριν, βοηθήσαντα Ροδίους τοῖς μετὰ Γληπολέμου εἰς τοὺς ἐκεῖ τόπους ἀπενεχθεῖσι καὶ μάχην συνάψαι πρὸς τοὺς ἐνοικοῦντας τῶν βαοβάρων ἐκεῖνην τὴν χώραν.*

Αἱ ἀνωτέρω μαρτυρίαι ἐξ ἀρχαίων πηγῶν πείθουν περὶ ὑπάρξεως μιᾶς παλαιότερας ναυτικῆς δραστηριότητος τῶν Ροδίων χρονολογουμένης εἰς τοὺς μετὰ τὰ Τρωικὰ χρόνους². Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἴσως εἶναι ἀπαραίτητος ἡ παρατήρησις, ὅτι οἱ μεταγενέστεροι συγγραφεῖς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαχωρίσουν σαφῶς τὴν παλαιότεραν ἐποχὴν τῆς ροδιακῆς ναυσιπλοΐας³ ἀπὸ

1. *Jam cui Tlepolemus sator et cui Lindus origo, funda bella ferens Balaris...*

2. Ὁ DUNBABIN ἐν *The Western Greeks*, σ. 237, ἀμφισβητεῖ τὴν πρόωμον ἀφίξιν τῶν Ροδίων εἰς Σικελίαν καὶ Κάτω Ἰταλίαν, ἐπειδὴ δὲν θεωρεῖ τὰς πηγὰς ἰδιαιτέρως ἀξιόπιστους, ἐνῶ τὰ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν κεραμικὰ ροδιακὰ εὐρήματα χρονολογοῦνται μετὰ τὴν πρώτην Ὀλυμπιάδα. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο θὰ ἦτο ἴσως χρήσιμον νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι οἱ ἔμποροι δὲν μετέφερον κατ' ἀνάγκην προϊόντα τῆς πατρίδος τῶν. Ἄπ' ἐναντίας προϊόντα τινὰ ἐλάμβανον τὸ ὄνομα οὐχὶ τῆς πατρίδος τῶν παραγωγῶν, ἀλλὰ τῶν ἐμπόρων. Πρβ. H. BERVE, *Griechische Geschichte I*, σ. 130 κ.έ. Ἄρα δὲν εἶναι δυνατόν ἐκ τῆς προελεύσεως τῶν εὐρημάτων νὰ διαμφισβητηθῇ σοβαρῶς ἡ πρόωμος ἐπίδοσις τῶν Ροδίων εἰς τὴν ναυσιπλοΐαν καὶ τὸ ἐμπόριον.

Δὲν εἶναι σκοπὸς τῆς παρούσης διατριβῆς ἡ ἔρευνα τοῦ θέματος τούτου. Πρὸς ἄρσιν ὁμως τῶν ἀμφιβολιῶν καὶ ἐνίσχυσιν τῆς πεποιθήσεως περὶ ἀφίξεως καὶ Μυκηναίων εἰς τὴν Δύσιν, μετὰ τὴν ὁποίαν ὑπῆρχον καὶ Ρόδιοι, παραπέμπω ἅπλως εἰς ὅσα ὁ MAYER ἐν *Apulien*, σ. 383 κ.έ., διαλαμβάνει καὶ ἐκ τῆς νεωτέρας βιβλιογραφίας εἰς τὰ ὅσα ὁ JOHN BOARDMAN ἐν *The Greeks Overseas*, σ. 179 κ.έ., ἐν περιλήψει περὶ μυκηναϊκῶν ἐγκαταστάσεων ἐν τῇ Δύσει καὶ περὶ τῶν ροδιακῶν μυκηναϊκῶν εἰσαγωγῶν ἀναφέρει. Λεπτομερέστερα βιβλιογραφία παρὰ BOARDMAN, σ. 230.

3. Βεβαίως ἐλλείπουν στοιχεῖα πρὸς πλήρη διασάφησιν τοῦ σκευδαίου τούτου θέματος. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁμως αἱ ὑπάρχουσαι μαρτυρίαι ὀδηγοῦν σαφῶς εἰς διαχωρισμὸν δύο περιόδων ἀφίξεως τῶν Ροδίων εἰς τὴν Δύσιν, ἄνευ ὑπάρξεως δυνατότητος χρονικῆς ἐντοπίσεως τῶν παλαιότερων ἀποικιακῶν ἀφίξεων. Ὅπως δὲ ὁμως αὐταὶ πρέπει νὰ ἔλαβον χώραν εἰς τὴν ἰδιόρρυθμον διὰ τὰς δωρικὰς νήσους «ἀχαικὴν» περίοδον, πιθανῶς

της νεωτέρας εκείνης του τέλους των γεωμετρικών χρόνων, εις τους οποίους όπωσδήποτε αναφέρεται ό Εύσέβιος. 'Η έν γένει έξ άλλου μετά του Τληπολέμου σύνδεσις της ναυσιπλοίας συνεβιβάζετο άριστα άφ' ένός μέν προς τον έξ 'Εφύρας μέχρι Ρόδου πλουν του ήρωος, προς την συμμετοχήν του δε άφ' έτέρου εις την τρωικήν έκστρατείαν δι' έννά νεών. 'Όπωσδήποτε πάντως φαίνεται, ότι ή Ρόδος συνεδέθη άρχαιόθεν προς την ναυσιπλοίαν και πρέπει νά θεωρήσωμεν βέβαιον, ότι περι τό τέλος της ύστερομυκηναϊκής έποχής ή ναυσιπλοία και τό εμπόριον των δυτικών κυρίως περιοχών της νήσου εύρίσκοντο εις άνθησιν, τοσούτω μάλλον καθ' όσον και τά νεώτερα συμπεράσματα των άρχαιολογικών δεδομένων πείθουν περι παρατάσεως έν Ρόδω της ειρηνικής ζωής κατά την ύστέραν μυκηναϊκήν περίοδον¹.

'Η ναυτιλιακή άνθησις της Λίνδου

Εις την προηγούμενην παράγραφον παρεθέσαμεν τās πηγās περι της άρχαιότητος της ροδιακής ναυτικής επιδόσεως, έξ ών προκύπτουν τά κάτωθι:

1) 'Ο Λυκόφρων όμιλεϊ περι επιδόσεως των Λινδίων και ουχι έν γένει των Ροδίων εις την ναυτιλίαν.

2) 'Ο Silius Italicus όμιλεϊ επίσης περι Λινδίων.

3) 'Η περι εγκαταστάσεως Ροδίων εις Σικελίαν μαρτυρία του Ψευδο-Άριστοτέλους συνδυαζομένη προς την παρομοίαν του Λυκόφρονος οδηγεί σαφώς εις την έκδοχήν λινδιακής εγκαταστάσεως παρά τον Σύβαριν ποταμόν.

Εις τά άνωτέρω πρέπει νά προστεθοϋν και αί κάτωθι μαρτυρίαι:

'Ο Ευστάθιος Θεσσαλονίκης εις τό υπόμνημα του Διονυσίου του Περιηγητοϋ αναφέρει: *Ρόδος. . . , ής ό κύκλος σταδίων έστι έννεακοσίων είκοσι. Περι ήν πόλις Λίνδος, ή και μέχοι νϋν περιαδομένη, άφ' ής π λ ο ι α Λ ι ν-*

κατά τους χρόνους της βασιλείας, άν ληφθή ύπ' όψιν, ότι ως άρχηγός των άποίκων αναφέρεται αυτός οϋτος ό ήρακλείδης οικιστής της νήσου Τληπόλεμος. 'Από της άπόψεως ταύτης έξεταζομένη ή πρώμος άποικιστική δράσις των Ροδίων έντάσσεται εις τās άποικίας των έθνών, περι των όποιων πραγματεύεται ό Καθηγητής Ν. ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ έν τω άρθρω σϋτοϋ, Οί 'Αειναϋται της 'Ερετρίας, σ. 14 κ.έ. 'Επειδή όμως τό περι Τληπολέμου θέμα άφορά άμέσως εις την της 'Ιαλυσού ιστορίαν, ήτις έχει ιδιορρυθμίαν και διαφοράν από της έξελίξεως του λινδιακού βίου, προτίθεμαι νά προβώ εις λεπτομερή αυτόϋ έρευναν έν ιδιαιτέρω μελλοντική μελέτη, έφ' ή και δέν έπεκτεινομαι ένταϋθα εις βιβλιογραφικάς κλπ. παραπομπάς.

1. Τά εύρήματα των νεκροταφείων της 'Ιαλυσού οδηγούν εις τό συμπέρασμα της ύπάρξεως έν Ρόδω ειρηνικής ζωής και πλούτου κατά τό τέλος της μυκηναϊκής έποχής. Φαίνεται επίσης, ότι ή μετάβασις από της έποχής της ταφής των νεκρών εις εκείνην της

δικά¹. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου προκύπτει, ὅτι ὑπῆρχε παλαιὰ παράδοσις, τὴν ὁποίαν διέσωσεν ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης, περὶ εἰδικοῦ λινδιακοῦ τύπου πλοίου. Ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι βελτιώσεις εἰς τὴν ναυπηγικὴν ἐπενόησαν οἱ Κορίνθιοι καὶ οἱ Φωκαεῖς², εἶναι πολὺ φυσικὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς πληροφορίας ταύτης τοῦ Εὐσταθίου νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι παρ' ἀρχαίους ὑπῆρχε φήμη περὶ εὐδοκίμου ἐπιδόσεως τῶν Λινδίων οὐχὶ μόνον εἰς τὴν ναυτιλίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ναυπηγικὴν τέχνην, ἐξ ἧς ἐπέτυχον νὰ κατασκευάσουν εἶδος τι πλοίου ὀνομασθῆν «λινδικόν».

Ἡ εἰδησις αὕτη θὰ πρέπει νὰ συνδυασθῇ ἐφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὰς ἐξ ἀρχαίων συγγραφέων ἐν γένει πληροφορίας περὶ τῆς ναυπηγικῆς τῶν Ἑλληνικῶν πόλεων, κυρίως τῆς Κορίνθου, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν εἰς τὸν ἀποικισμὸν ἐπίδοσιν τῶν Λινδίων, διὰ νὰ καταδειχθῇ ὁ κύριος ρόλος, τὸν ὁποῖον διεδραμάτισεν ἡ Λίνδος εἰς τὸν τομέα τοῦ ροδιακοῦ ἀποικισμοῦ, ὅστις ὅπως ἴσως ἀπὸ ἀρχῆς προϋποθέτει παράλληλον ναυτιλιακὴν ἀνάπτυξιν τῆς πόλεως.

Ἡ Ῥοδιακὸς (Λινδιακὸς) ἀποικισμὸς

Ἡδὴ ὁ van Gelder³ συνοψίζων τὰ περὶ τῶν ροδιακῶν ἀποικίων ἐπιλέγει ἐν σ. 69: «diese lindischen Kolonien scheinen vornehmlich Handelskolonien gewesen zu sein», δεχόμενος ὅτι αἱ ροδιακαὶ ἀποικίαι ἦσαν λινδιακαί. Πράγματι δὲ ἐκ τῶν πηγῶν προκύπτει σαφῶς, ὅτι αἱ ἀποδεδειγμένως ροδιακαὶ ἀποικίαι, ἦτοι ἡ Φάσηλις, ἡ Γέλα, οἱ Σόλοι, ὁ Ἀκράγας ἦσαν λινδιακαί, ἐνῶ καὶ ὁ εἰς τὰς Βαλαρίδας νήσους ἀποικισμὸς ἐγένετο ὑπὸ Λινδίων⁴.

Οὕτω περὶ τῆς Φασήλιδος πλὴν τῆς μαρτυρίας τοῦ Ἡροδότου II 178:

καύσεως ἐγένετο ὁμαλῶς, ὡς ἀποδεικνύει ἡ ἀνεύρεσις εἰς πυράς ἐν Ἰαλυσῶ (καὶ Κῶ) μυκηναϊκῶν κτερισμάτων. H. L. LORIMER, *Pulvis et umbra*, σ. 161 κ.έ., περὶ τῶν ἐν *Annuaire* 6/7, 1923/24 (1926) δημοσιευμένων εἰρημάτων τῶν τάφων Μακρὰ Βουνάρα 17 καὶ 19 καὶ Μόσχου Βουνάρα 15, 32 καὶ 38. Τὰ γενικὰ συμπεράσματα παρὰ V.R.d' A. DESBOROUGH, *The Last Mycenaeans and their Successors*, σ. 156 κ.έ. καὶ 227 κ.έ. Εἰς τὴν ἐσχάτως κυκλοφορηθεῖσαν ἐμπεριστατωμένην μελέτην περὶ τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Περαιτῆς ὁ Καθηγητὴς ΣΠ. ΙΑΚΩΒΙΔΗΣ, Περαιτὴ Β', σ. 31-57, ἀναφέρει ὅτι τὸ φαινόμενον τοῦτο εἶναι λίαν διαδεδομένον εἰς τὸν ἀρχαῖον κόσμον, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς καὶ τῆς πρωτοχαλκῆς ἐποχῆς, εἰδικῶς δὲ διὰ τὴν Δωδεκάνησον παραδέχεται (σ.56), ὅτι τὸ φαινόμενον πρέπει νὰ ἦλθεν ἐκ Μ. Ἀσίας περὶ τὰ τέλη τοῦ 13ου καὶ κυρίως κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα.

1. ΕΥΣΤΑΘΙΟΣ εἰς Διονύσιον Περιηγητὴν 504. Τὸ χωρίον ἀναφέρει καὶ ὁ MEURSIUS, ἔ.ά. στ. 701, βλ. καὶ VAN GELDER, ἔ.ά. σ. 426.

2. ΘΟΥΚ. I 13. ΗΡΟΔ. I 163 καὶ CECIL TORR, *Ancient Ships*, σ. 4 καὶ σημ. 8.

3. VAN GELDER, ἔ.ά. 69.

4. Ἐκ τοῦ Χρονικοῦ Β. XVII, 109 προκύπτει, ὅτι καὶ ἡ Κυρήνη ἐκτίσθη ὑπὸ Λιν-

Διοριέων δὲ πόλις Φάσηλις, τὸ παρὰ Ἀθηναίῳ VII 297 χωρίον: Φιλοστέφανος. . . . γράφει Λάκιον τὸν Ἀργεῖον τῶν σὺν Μόφῳ ἀφικομένων, ὃν τινες μὲν Λίνδιον εἶναι λέγουσι, ἀδελφὸν δὲ Ἀντιφήμου τοῦ Γέλαν οἰκίσαντος, εἰς τὴν Φασήλιδα ὑπὸ Μόφου μετ' ἀνδρῶν πεμφθέντα, ἢ παρὰ Στεφ. Βυζ. ἐν. λ. Γέλα πληροφορία: . . . Ἀρισταίνετος δ' ἐν πρώτῃ τῶν περὶ Φασήλιδα, ὅτι Λάκιος καὶ Ἀντιφήμος ἀδελφοὶ ἐλθόντες εἰς Δελφούς μαντεύσασθαι, τὴν δὲ Πυθίαν οὐδὲν περὶ ἐκείνων λέγουσαν προστάσσειν τὸν Λάκιον πρὸς ἀνατολὰς ἡλίου πλεῖν καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Χρονικοῦ XXIV Φασηλίται κράνη καὶ δρεπάνα, [ἐ]φ' ὧν ἐπεγέγραπτο «Φασηλίται ἀπὸ Σολόμου τῆ Ἀθηναίᾳ τῆ Λινδία, Λακίου τοῦ οἰκιστῆ ἀγευμένου», [ὡ]ς ἀποφαίνεται Ξενογόρας ἐν τῇ Α τὰς χρονικῆς συντάξις, σὺν τῷ γεγονότι, ὅτι αἱ περὶ τὰ τέλη τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος χρονολογούμεναι ἀρχαιότεραι ἐκ Φασήλιδος ἐπιγραφαὶ εἶναι ροδιακῆς διαλέκτου πείθουν ἀπολύτως, ὅτι μητρόπολις τῆς Φασήλιδος ὑπῆρξεν ἡ Λίνδος¹.

Οἱ Σόλοι τῆς Κιλικίας παραδίδονται σαφῶς ὑπὸ τοῦ Στράβωνος XIV c 671 ὡς Ἀχαιῶν καὶ Ῥοδίων κτίσμα τῶν ἐκ Λίνδου². Περί Γέλας ἀρκεῖ ἡ μαρτυρία τοῦ Θουκυδίδου VI 4. 3: καὶ τῇ μὲν πόλει ἀπὸ τοῦ Γέλα ποταμοῦ τοῦνομα ἐγένετο, τὸ δὲ χωρίον οὗ νῦν ἡ πόλις ἐστὶ καὶ ὁ πρῶτος εἰσιχθῆς Λίνδιοι καλεῖται. Διὰ τὸν Ἀκράγαντα εἶναι γνωστόν, ὅτι ἐκτίσθη ὑπὸ κατοίκων τῆς Γέλας, Θουκ. VI 4. 4: ἔτεσι δὲ ἐγγύτατα ὀκτώ καὶ ἑκατὸν μετὰ τὴν σφετέραν οἰκισιν Γελῶσι Ἀκράγαντα ὄκισαν.

Περὶ τὸν εἰς Βαλεαρίδας ἀποικισμὸν τῶν Λινδίων μαρτυρεῖ ὁ Silius Italicus³.

Αἱ περὶ τῶν λοιπῶν ἀποικιῶν πληροφορίες εἶναι ἐλάχισται καὶ λίαν ἀβέβαιαι, παρ' ὅλα ταῦτα ὅμως θὰ πρέπει νὰ δεχθῶμεν, ὅτι, ἐφ' ὅσον οὐδαμοῦ ἀναφέρονται ἄλλοι Ῥόδιοι ὡς μετασχόντες τῶν ἀποικιῶν, καὶ εἰς τὰς ἀποικίας ταύτας οἱ πρῶτοι τοῦλάχιστον ἀποικοὶ θὰ πρέπει νὰ ἦσαν Λίνδιοι, καθ' ὅσον κατὰ κανόνα αἱ ἀποικίαι αὗται ἦσαν Handelskolonien, ὡς δὲ ἦδη

δίων, Lindos II, στ. 168 κ.έ. Ἰδὲ καὶ κατωτέρω. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ τονισθῆ, ὅτι τοῦλάχιστον εἰς δύο ἀποικίας ἀναφέρονται ἐκ τῶν πηγῶν ὡς ἐγκατεστημένοι καὶ Ῥόδιοι ἐκ τῶν λοιπῶν πόλεων. Οὕτω ἡ λατρεία τοῦ Ἀταβυρίου Διὸς εἰς Γέλαν μαρτυρεῖ περὶ τῆς συμμετοχῆς Καμυρέων εἰς τὸν ἀποικισμὸν τῆς πόλεως, ΠΟΛΥΒΙΟΣ IX 27.7, ἰδὲ ἀνωτέρω σ. 33 σημ. 2, ἐνῶ κατὰ τὴν εἰς Κυρήνην ἐγκατάστασιν φαίνεται, ὅτι ἔλαβον μέρος καὶ Ἰαλύσιοι CHR. BLINKENBERG, La Chronique, ἔ. ἀ. σ. 437-439 καὶ B. V. HEAD, Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes, σ. 101.

1. Περί Φασήλιδος VANGELDER, ἔ. ἀ. σ. 66, ἄρθρον *Phaselis* τοῦ W. RUGE ἐν RE XIX, 2 (1938) στ. 1874 κ. ἔ. καὶ τὸ ἐν σ. 151 κ.έ. κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ G. E. BEAN, Turkey's Southern Shore, London 1968.

2. Πρβ. VAN GELDER, ἔ. ἀ. σ. 67 καὶ RE III A, 1 (1927), στ. 935.

3. Βλ. σ. 57 σημ. 1.

ὁ Nilsson ἐσημείωσεν¹: «der Händler mag der Pionier gewesen sein, der dem Siedler den Weg wies». Ὅτι δὲ οἱ Λίνδιοι ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἐπὶ διεθνοῦς ὀρίζοντος ἔμποροι τῆς νήσου ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὸ γεγονός, ὅτι πρῶτως προέβησαν οὗτοι εἰς τὴν κοπὴν νομίσματος κατὰ τὸ φοινικικὸν μέτρον² «damit sie mit Orient Kurs hatten», ἐνῶ ἡ Κάμιρος υἰοθέτησε τὸν πόδα τῆς Αἰγίνης, διότι «seine Handels-Beziehungen auf den Inseln suchte»³.

Τὸ κοσμοπολιτικὸν ἐμπόριον ἤσκουν οἱ Λίνδιοι, οἵτινες ὡς ἔμποροι τοιοῦτου ἀναστήματος προέβησαν καὶ εἰς τὴν ἴδρυσιν τῶν ἐμπορικῶν ἀπεικιῶν. Γεγονὸς πάντως εἶναι, ὅτι ἤδη ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ 5ου αἰῶνος οἱ Ἰαλύσιοι ἀκολουθοῦν κατὰ πόδας τὴν πορείαν τῆς ἀναπτύξεως τῆς Λίνδου, ὅχι βεβαίως ὡς πρωτοπόροι, ὡς ἐκεῖνοι, ἀλλ' ὡς προσεκτικοὶ καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς κεκτημένης ἤδη πείρας ἐφαρμοσται τῶν διδαγμάτων τοῦ λινδιακοῦ κόσμου. Περί τούτων ὅμως, ὡς ἤδη ἐσημειώσαμεν, θά γίνῃ λόγος ἀλλαχοῦ.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει, νομίζω, σαφῶς, ὅτι ἡ μετὰ τὰ δωρικὰ παρυσιασθεῖσα δευτέρα⁴ ναυτικὴ ἀνάπτυξις τῆς νήσου εἶναι κατ' ἐξοχὴν ναυτικὴ καὶ ἐμπορικὴ ἀνάπτυξις τῆς Λίνδου, ἥτις μετὰ τῆς Κνίδου, ὡς ἤδη παρετήρησεν ὁ Cook⁵, ἐγνώρισεν τὴν ἐξειλιγμένην ἀστικὴν ζωὴν τῶν ἐμπορικῶν καὶ ναυτικῶν πόλεων τοῦ ἰωνικοῦ χαρακτῆρος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὰς λοιπὰς δωρικὰς πόλεις τοῦ κατὰ κόμας τύπου.

II. Η ΤΥΡΑΝΝΙΣ ΤΟΥ ΚΛΕΟΒΟΥΛΟΥ

Ἀλλὰ καὶ τὸ πολιτειακὸν σύστημα καὶ τὸ πολιτιστικὸν κλίμα τῆς Λίνδου παρουσίασε πορείαν παράλληλον πρὸς ἐκείνην τῶν ἑλληνικῶν μεταδωρικῶν ναυτικῶν πόλεων-κρατῶν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ τῆς Ἰαλυσοῦ. Οὕτω, ἐνῶ κατὰ τὸν 7ον ἴσως καὶ τὸν 6ον π. Χ. αἰῶνα ὑπῆρχεν εἰσέτι εἰς Ἰαλυσὸν ὁ θεσμὸς τῆς βασιλείας⁶ κατὰ δὲ τὸν 5ον αἰῶνα εἰς τὴν ἰδίαν πόλιν πα-

1. NILSSON, Geschichte d. griech. Religion, I², σ. 608.

2. B. V. HEAD, ἔ.ἀ. σ. 101. Τὸ γεγονός, ὅτι πρὸ τῶν Λινδίων οἱ Καμῖροι ἔκωσαν νόμισμα δὲν ἀποδεικνύει εἰ μὴ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ὁ BUSOLT ἐν Griechische Staatskunde I, σ. 173, ἀναφέρει περὶ ἐνάρξεως κατὰ τὰ τέλη τῆς ὀμηρικῆς ἐποχῆς ἐνὸς ἰσχυροῦ ρεύματος ναυτικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν νήσων καὶ τῶν ἀκτῶν τοῦ Αἰγαίου.

3. Τὸ λῆμμα ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ ZIEBARTH, Zur Handelsgeschichte der Insel Rhodos, σ. 911.

4. Δὲν εἶναι δυνατόν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, νὰ γίνῃ ἐνταῦθα λόγος περὶ τῆς πρώτης, μυκηναϊκῆς(;) ναυτικῆς ἐπιδόσεως.

5. Ἐν CAH² II, XXXVIII σ. 20 καὶ ἐνταῦθα σ. 60, σημ. 20.

6. Περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεσμοῦ τῆς βασιλείας ἐν Ἰαλυσῷ κατὰ τὸν 7ον πρὸς τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα ἀναφέρει ὁ ΠΑΥΣΑΝΙΑΣ IV 24. 2. VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 71.

Ἅ Ο BELOCH δὲν θέλει νὰ παραδεχθῇ τὴν σχέσιν τοῦ Ἀριστομένους πρὸς τὴν Ρό-

ρουσιάσθη ἔξαρσις τῶν ἀριστοκρατικῶν γενῶν μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸ γένος τῶν Ἐρατιδῶν, εἰς τὴν Λίνδον ὄχι μόνον δὲν ἀναφέρονται πλούσια γένη, ἀλλὰ, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν ἰσχύοντα εἰς Ἰαλυσὸν βασιλικὸν θεσμόν, ἐνεφανίσθη ἐξ ὅλης τῆς νήσου μόνον ἐκεῖ ἡ τυραννὶς τοῦ Κλεοβούλου¹. Ἡ τυραννὶς αὕτη παρά τὰς ἐσχάτως διατυπωθείσας ὑπὸ τοῦ H. Berne² ἐπιφυλάξεις ὡς πρὸς τὴν σημασίαν καὶ τὸν χαρακτήρ᾽ αὐτῆς, ὡς θὰ δεიχθῆ κατωτέρω, ἐντάσσεται κανονικῶς εἰς τὴν ἱστορικὴν πορείαν τῆς Λίνδου ὡς περιόδος παράλληλος πρὸς τὰς τυραννίδας τῆς ἀρχαϊκῆς ἐποχῆς τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν πόλεων. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ ἐπιφυλακτικότης τοῦ σπουδαίου συγχρόνου ἱστορικοῦ δημιουργεῖ εἰς πάντα μελετητὴν ἐρωτηματικά, νομίζω ὅτι εἶναι ἀπαράιτητος μία ἐπιτροχάδην ἀναδρομὴ καὶ πάλιν εἰς τὰς πηγὰς καὶ τὰ συμπεράσματα τῶν ἀρχαιολογικῶν ἀνασκαφῶν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὰ περὶ τυραννίδος ὑπὸ τὸ πρῖσμα τῆς γενικωτέρας περὶ τῆς ἱστορικῆς ἐξελίξεως τῆς ἀρχαϊκῆς Ἑλλάδος ἐποπτείας. Ἐκ τῆς παραθέσεως δὲ ἄπασθων τῶν σποραδικῶς διασωθεισῶν πηγῶν³ καθίσταται φανερόν, ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ Κλεοβούλου παρουσιάζει ἅπαντα τὰ χαρακτηριστικὰ μιᾶς πρωΐμου ἑλληνικῆς

δον, Griechische Geschichte I², 2, 267 κ.έ., παραδέχεται ὅμως I², 1, 217 τὴν ὑπαρξιν βασιλείας περὶ τὸ 600 π.Χ. εἰς Ρόδον, ἐκλαμβάνων, αὐθαιρέτως καὶ παρά τὴν ὁμοφωνίαν τῶν πηγῶν, τὴν τυραννίδα τοῦ Κλεοβούλου ὡς βασιλείαν, ἐπειδὴ ὁ Κλεόβουλος ἦτο Ἡρακλεΐδης. Πρβ. HILLER, *Rhodos*, ἔ.ἀ. στ. 757, 47.

1. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ γένους τῶν Ἐρατιδῶν εἰς Ἰαλυσὸν μαρτυρεῖται σχεδὸν ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 6ου καὶ διαρκεῖ καθ' ὅλον τὸν 5ον π.Χ. αἰῶνα. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ ὀνόματα τῶν Ἐρατιδῶν, Καλλιᾶναξ, Δαμάγητος, Διαγόρας, Δωριεύς, Εὐκλῆς, Φερενίκη, Καλλιπάτειρα. Καὶ ὁ ἐξ Ἰαλυσοῦ ποιητῆς Τιμοκρέων εἶχε ἀριστοκρατικὸν ὄνομα. Ἀντίθεσιν πρὸς τὰ ἀνωτέρω ἀποτελοῦν τὰ ἐλάχιστα ἐκ Λίνδου γνωστά κατὰ τὸν 7ον καὶ τὸν 6ον π.Χ. αἰῶνα ὀνόματα, Ἀντίφημος, Λάκιος. Εἰς ταῦτα, ἴσως ἵνα φανῆ ἡ εἰς Λίνδον ἐπελθοῦσα μεταβολή, θὰ πρέπει νὰ προσθῶμεν τὰ παλαιότερα γνωστά ὀνόματα τοῦ Κράτωνος, πρὸ τοῦ 700 π.Χ., πατρός τοῦ Ἀντιφήμου, καὶ τοῦ Εὐαγόρου περὶ τὸ 600 π.Χ. καὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Κλεοβούλου, ἅτινα ἀπηχοῦν ἀριστοκρατικὴν καταγωγὴν. Σχετικὰ πρὸς τὴν πολιτικὴν σημασίαν τῶν κυρίων ὀνομάτων, ἀλλὰ μόνον διὰ τὰς Ἀθήνας, εἶναι ὅσα ὁ JUDEICH, *Politische Namengebung in Athen*, σ. 99 κ.έ., διαλαμβάνει.

Ἡ ἐξαίρετος ἐκ Καμίρου ἐπιτυμβία πλάξ μὲ τὴν παράστασιν μητρὸς καὶ κόρης (Cl. *Rhodos* 4, σ. 37 κ.έ. καὶ 5, 1, σ. 31 κ.έ., νεώτερα βιβλιογραφία Γ. ΔΟΝΤΑΣ ἐν *ΑΕ* 1958, σ. 208, σημ. 1) ἀποδεικνύει διὰ τῶν ὀνομάτων τῶν εἰκονιζομένων Κριτῶ - Τιμαρίστα, ὅτι κατὰ τοὺς αὐτοὺς χρόνους ὑπῆρχεν ἔξαρσις τῶν γενῶν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Καμίρου. Ἐκ τῶν ἀνωτέρω προκύπτει μᾶλλον ὁμαλὴ μετάβασις εἰς Ἰαλυσὸν καὶ Κάμιρον(;) ἐκ τῆς βασιλείας εἰς τὴν ἀριστοκρατίαν· πρβ. A. ANDREWES, *The Greek Tyrants*, σ. 11 κ.έ.

2. HELMUT BERNE, *Die Tyrannis bei den Griechen*, σ. 118 κ.έ. καὶ σ. 588 κ.έ.

3. Τὰς πηγὰς ἀπάσας ἀναφέρει ὁ BERNE, αὐτόθι σ. 588 κ.έ. VAN GELDER ἔ.ἀ. σ. 71, 316, 410.

τυραννίδος ἐμφανισθείσης καὶ ἐξελιχθείσης ἐπὶ μίαν ὄλην τεσσαρακονταετίαν¹ εἰς τὴν ἰδιόρρυθμον ζωὴν τῆς νήσου Ρόδου.

Θὰ ἐνεφανίσθη ὁπωσδήποτε μετὰ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἄριστάρχου² ἀναφερομένης ἐπὶ τῆς νήσου στάσεις, ἔστω καὶ ἐὰν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ καθορισθῇ σαφῶς τὸ ἀπὸ τῶν στάσεων μέχρι τῆς τυραννίδος χρονικὸν διάστημα. Κατὰ τοῦτο δὲ παρουσιάζει παραλληλίαν πρὸς τὸν τρόπον ἐμφανίσεως τοῦ συστήματος αὐτοῦ κυρίως εἰς Ἀθήνας.

Τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Κλεόβουλος κατήγετο ἀπὸ ἀριστοκρατικὸν γένος ἀναγόμενον εἰς τὸν Ἑρακλέα³ μαρτυρεῖ, ὅτι ἔχομεν πράγματι ἓνα ἀριστοκρατικῆς οἰκογενείας τύραννον ὡς ἐκεῖνοι τῶν πελοποννησιακῶν πόλεων, τῶν Ἀθηναίων, τῆς Σάμου κλπ.

Ἡ ἀνανέωσις τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀθηναῶν εἶναι πρὸς τούτοις ἐν τῶν κυριωτέρων παραλλήλων πρὸς τὰς ἄλλας τυραννίδας σημεῖον⁴, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ δι' ἐράνου τρόπος ἐξευρέσεως τῶν χρημάτων⁵.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Χρονικοῦ⁶ ἀναφερομένη ἐκστρατεία τοῦ Κλεο-

1. BERVE, *Die Tyrannis*, σ. 119.

2. ΣΧΟΛΙΑ εἰς ΠΙΝΔΑΡΟΥ Π Ὀλυμπιονικόν 294: *καὶ ὁ μὲν Ἄριστάρχος φησι, διὰ τὸ κεκμηκέναι τοὺς τοῦ Θήρωνος πατέρας κατὰ τὴν Ῥόδον, τῶν πραγμάτων στασιαζομένων, καὶ οὕτω τὴν μετοικίαν εἰς τὴν Σικελίαν στείλαμένων*. Βεβαίως τὸ χωρίον ἔχει σχέσιν ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον πρὸς τὸν ἀποικισμόν, δηλοῖ ὅμως, ὅτι ἐνεφανίσθησαν «στάσεις» εἰς Ρόδον, αἵτινες, ὡς γνωστόν, BELOCH, *Griechische Geschichte*, I², 1, σ. 354 κ.ε., ἀποτελοῦν γενικώτερον φαινόμενον τῆς ἑλληνικῆς ἱστορίας τῶν πρὸ τῶν τυραννίδων χρόνων. Δέον νὰ σημειωθῇ πρὸς τούτοις, ὅτι αἱ κατὰ τὸ χωρίον τοῦ Ἄριστάρχου, συμφώνως πρὸς ὅσα ἐλέχθησαν ἀνωτέρω περὶ τοῦ λινδιακοῦ (καὶ οὐχὶ τοῦ ροδιακοῦ) ἀποικισμοῦ, στάσεις πρέπει νὰ ἔλαβον χώραν ἀποκλειστικῶς εἰς Λίνδον.

3. Παραδόξως ὁ BERVE, ἂν καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι καὶ τοῦ πατρὸς Εὐαγόρου τὸ ὄνομα καὶ τοῦ Κλεοβούλου εἶναι καθαρῶς ἑλληνικά, δέχεται τὴν ἐκδοχὴν τοῦ Δούριδος, ὅτι ὁ Κλεόβουλος ἦτο Κάρ.

4. Φαίνεται, ὅτι ὁ Κλεόβουλος ἐξετέλεσε καὶ ἄλλα δημόσια ἔργα ἴσως δὲ πρῶτος αὐτὸς νὰ κατεσκεύασε καὶ τὸ παρὰ τὴν Κράναν ὕδραγωγεῖον, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει μέχρι σήμερον (HILLER VON GAERTRINGEN, *Wochenschrift für klassische Philologie* 1893, Juni - Sitzung, *Berichte* 4). Ὁ ΚΟΝΤΗΣ περιλαμβάνει καὶ τὸ ὕδραγωγεῖον εἰς τὰ ἔργα τὰ ἐκτελεσθέντα εἰς Λίνδον κατὰ τὴν ἑλληνιστικὴν περίοδον (Γνωμον ἔ.ἀ. σ. 393). Ἡ γνώμη μου εἶναι, ὅτι, μέχρις ὅτου μελετηθῇ τὸ ὕδραγωγεῖον τοῦτο, δικαιούμεθα νὰ πιστεύωμεν, ὅτι ἐν παρόμοιον δημόσιον ἔργον πρέπει ὁπωσδήποτε νὰ κατεσκευάσθη εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν, ὅτε ἡ ζωὴ ἐν Λίνδῳ παρουσίαζε μεγάλην ἀνησιν ἢ δὲ εἰς ὕδωρ ἀνάγκη θὰ ἦτο, λόγῳ τοῦ συγκεντρωθέντος πληθυσμοῦ, πολὺ μεγάλη. Πιθεκὸν βεβαίως νὰ ἐπεσκευάσθη πολλάκις ἔκτοτε ἰδίως δὲ κατὰ τὴν μεγάλην ἑλληνιστικὴν περίοδον.

5. BERVE, *Die Tyrannis*, σ. 589, ἐνθα ἡ εἰς BCH παραπομπὴ εἶναι ἐσφαλμένη. Τὸ ὄρθον εἶναι *La Chronique*, σ. 436.

6. Ὁ BERVE, αὐτόθι σ. 119, δὲν παραδέχεται ὡς ἀξιόπιστον πηγὴν τὸ Χρονικὸν

βούλου εἰς τὴν Λυκίαν ἀποτελεῖ συνέπειαν τῆς κατὰ τὸν ἀττικὸν κυρίως κανόνα ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῶν τυράννων, καθ' ἣν ἐνεφανίσθησαν τὰ πλεον συγκεκριμένα παραδείγματα καταλήψεως ὑπ' αὐτῶν ἐπικαίρων ζωτικῶν σημείων¹. Κατὰ ταῦτα αἱ ἀνωτέρω σημειωθεῖσαι ἀναλογίαι πείθουν, ὅτι εὐρισκόμεθα πρὸ μιᾶς τυραννίδος καὶ δὲν νομίζω ὅτι ὑπάρχει χῶρος διαμφισβητήσεως τοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς ὑπάρξεώς της.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἠνώχλησεν ἰδιαιτέρως τὸν Berve² εἶναι ἡ πληροφορία περὶ τῆς «δαμοκρατεομένης» Λίνδου, ἣτις συμπίπτει χρονικῶς πρὸς τὴν ἐποχὴν τῆς τυραννίδος τοῦ Κλεοβούλου.

Καὶ τὸ θέμα τοῦτο δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξετασθῇ παρὰ μόνον ἐντὸς γενικωτέρου πλαισίου. Κατὰ ταῦτα ἡ τυραννὶς παρὰ ταῖς δωρικαῖς νήσοις καὶ τῇ ἔναντι τούτων Καρία καὶ Λυκία παρουσίασεν ἰδιορρυθμίας³, αἱ ὁποῖαι, λόγῳ τοῦ ἀποσπασματικοῦ καὶ τῆς ἐλλείψεως τῶν πηγῶν, δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐρευνηθοῦν καὶ νὰ ἐρμηνευθοῦν. Αἱ ἀποχρώσεις τῆς τυραννίδος ἀπὸ ἐκείνης τῆς Ἀλικαρνασοῦ, ἔνθα ἐκυβέρνησεν ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἰς οἶκος βαρβάρων τυράννων, μέχρι τῆς σκοτεινῆς τυραννίδος τῆς Κῶ, οἱ τύραννοι τῆς ὁποίας—ἴσως μὴ Ἑλληνας—οἰκειοθελῶς καὶ εἰρηνικῶς κατέθεσαν τὴν ἀρχὴν, καὶ ἔτι περαιτέρω μέχρι τῆς τυραννίδος τῶν Καρικῶν πόλεων καὶ ἐκείνων τῆς Λυκίας, αἵτινες κατ' ἐξαιρέσιν παρέμειναν ὑπὸ τοὺς τοπικοὺς τούτους ἄρχοντας καὶ κατὰ τὴν Ἀθηναϊκὴν ἡγεμονίαν, παρουσιάζουν μεγάλην κλιμάκωσιν. Ἐντὸς ταύτης εὐρίσκει ἀνέτως τὴν θέσιν της ἡ ἰδιορρυθμὸς τυ-

τοῦ ναοῦ. Τὸ θέμα βεβαίως τῆς ἀξιοπιστίας τοῦ Χρονικοῦ εἶναι πολύπλοκον καὶ ἡ ἐπ' αὐτοῦ βιβλιογραφία λίαν ἐκτεταμένη, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν βραχυλογικῶς νὰ εἴπῃ τίς τι περὶ αὐτοῦ.

1. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο νομίζω, ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ σημειωθῇ ἰδιαιτέρως ἡ σχέσις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς λινδιακῆς ναυτικῆς πόλεως πρὸς τὴν παρομοίαν πολιτικὴν τῆς πόλεως Ρόδου, ἣτις ἐπεξήτησε καὶ ἐπέτυχεν ὡς ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς ἀσφαλείας καὶ ἰσχύος της τὴν κατοχὴν τῆς ροδιακῆς Περαίας.

Παράλληλος ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐμφανίζεται εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν ἱστορίαν διὰ τῶν κατακτήσεων τοῦ Πεισιστράτου εἰς Θεσσαλίαν, Σίγειον, Ἄργος, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλεσαν μόνιμον ἐπιδίωξιν τῆς ἀθηναϊκῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ τοῦ Περικλέους. Πρβ. M. NILSSON, *The Age of the Early Greek Tyrants*, σ. 22. Ἴσως εἰς τὸν Κλεόβουλον θὰ πρέπει νὰ ἀποδοθῇ καὶ ἡ εἰς Κρήτην ἐκστρατεία τῶν Λινδίων, βλ. Χρονικόν, 34 καὶ HILLER, *Rhodos*, ἔ.ἀ. στ. 758, 13.

2. Ἐπὶ λέξει γράφει σ. 588: «Andeutungen eines demokratischen Regimentes sind ohne Gewähr».

3. Τὰ γεγονότα σημειοὶ ὁ BERVE, *Die Tyrannis*, σ. 118-122. Ἐπὶ τούτοις θὰ πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ «δαμοκρατεομένη» Λίνδος πρέπει νὰ ἐννοηθῇ ὑπὸ τὴν Σολώνειον ἀπόχρωσιν τῆς πρὸ τῆς τυραννίδος πολιτικῆς καταστάσεως καὶ οὐχὶ ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἀθηναϊκῆς δημοκρατίας τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἐξ ἄλλου καὶ ἡ κατὰ τοὺς μεταγενεστέρους χρόνους μορφή τῆς ροδιακῆς δημοκρατίας ὑπῆρξεν ἰδιορρυθμὸς (ΣΤΡΑΒΩΝ XIV c 652).

ραννίς τοῦ Κλεοβούλου μὲ τόν, ἀμφισβητηθέντα μὲν ἀλλ' ὅμως ρητῶς ὑπὸ τῶν πηγῶν παραδιδόμενον¹, δημοκρατικὸν αὐτῆς χαρακτηῖρα.

Πέρα τῶν ἀνωτέρω ἢ μαρτυρία αὐτῆ περι τῆς «δαμοκρατεομένης»² Λίνδου πρέπει νὰ ἐξετασθῆ ἐντὸς τοῦ πλαισίου τῶν ὄσων εἶναι ἐκ τῶν ἀποφθεγμάτων³ κυρίως τοῦ Κλεοβούλου γνωστά καὶ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὁ Κλεόβουλος δὲν συνετάγη πρὸς τὴν τυραννίδα τοῦ Πεισιστράτου ἀλλὰ παρέμεινε πιστὸς ὁπαδὸς τῆς σολωνείου μετριοπαθείας, τὴν ὁποίαν καὶ ἀπηθανάτισεν ἐν τῷ ἀποφθέγματι «μέτρον ἄριστον».

Τέλος πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι ἡ μορφή τοῦ Κλεοβούλου ὡς σοφοῦ, ποιητοῦ, πολιτικοῦ καὶ στρατηγοῦ καὶ πρὸς τὸ μετριοπαθὲς τῆς τυραννίδος του προσαρμόζεται ἀλλὰ καὶ ἐντάσσεται ἀπολύτως εἰς τὸ πνεῦμα τοῦ ἀρχαϊκοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀντιλήψεως, ὅτι ὁ τέλειος ἄνθρωπος παρουσιάζει καθολικὴν ἀρετὴν⁴.

Τόσον ὅμως ἢ μορφή τοῦ Κλεοβούλου ὅσον καὶ ὁ χαρακτήρ τῆς τυραννίδος καὶ ἡ ἐποχὴ του γίνονται πλέον σαφεῖς, ἐὰν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ἀπάσας τὰς διασωθείσας πληροφορίας, αἰτίνας, ἂν καὶ σποραδικαί, συσχετιζόμεναι, ἀποτελοῦν μέρη ἐνὸς συνόλου. Οὕτω εἰς τὸ περίφημον ἐπίγραμμα τοῦ Μίδα⁵ τὴν ἀρχαϊκὴν τόλμην τοῦ, ὅπωςδῆποτε νεαροῦ, τυράννου, τὴν φιλότεχνον αὐτοῦ διάθεσιν ἀλλὰ καὶ τὴν πίστιν εἰς τὰ ἀνθρώπινα ἔργα ὡς ἰσοδύναμα πρὸς τὰ φυσικὰ πρέπει νὰ διακρίνωμεν. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἄλλοι σύγχρονοι τοῦ Κλεοβούλου ἐπεχείρησαν διὰ τῶν καταπληκτικῶς μεγαλοπνῶων σχεδίων των⁶, ὁ Λίνδιος ποιητὴς ἐξέφρασε δι' ἐξαιρέτου ἐπιγράμματος, ὅπερ ὀλίγους χρόνους ὕστερον, ἦτοι μετὰ τὴν πικρὰν πείραν τῶν περσικῶν καταστροφῶν, θὰ ξενίσῃ τὸν περίσκεπτον Σιμωνίδην καὶ θὰ τὸν ἀναγκάσῃ νὰ ἀποκαλέσῃ «μωροῦ φωτὸς» τοὺς Κλεοβουλείους στίχους.

Καὶ ἄλλα ὅμως στοιχεῖα τῆς παραδόσεως ἐνισχύουν ἔτι περαιτέρω τὰ

1. Δεδομένου, ὅτι ἡ ἀξιολογώτερα περὶ Κλεοβούλου πηγὴ εἶναι ὁ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ. Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Κλεοβούλου πρὸς τὸν Σόλωνα ἀναφέρεται καὶ ἐν ΣΟΥΔΑΙ.

2. Τὰ ὅσα κατωτέρω περὶ τοῦ Ἀνθέου ὡς κωμικοῦ ποιητοῦ τῆς ἐποχῆς τοῦ Κλεοβούλου παρατίθενται, γνωστοῦ ὄντος, ὅτι τὸ πνεῦμα τῆς κωμωδίας μόνον εἰς δημοκρατικὸν κλίμα ἀναπτύσσεται, SCHMID-STÄHLIN, I, 1, σ. 637. ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ Περί ποιητικῆς 1448a, 27.

3. Πολίταις τὰ βέλτιστα συμβουλεύειν. Βία μὴδὲν πράττειν. Τὸν τοῦ Δήμου ἐχθρὸν πολέμιον νομίζειν κλπ.

4. Ὁ ΔΙΟΓΕΝΗΣ ΛΑΕΡΤΙΟΣ ἀναφέρει χαρακτηριστικῶς, ὅτι ὁ Κλεόβουλος *διέφερε δῶμῃ καὶ κάλλει*.

5. Ἀνάλυσιν τοῦ ἐπιγράμματος ὑπὸ ΧΡ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, Ἐπιτύμβιον Χρ. Τσουντα, σ. 561. Βιβλιογραφία W. PEEK, Griechische Vers-Inschriften, I, σ. 1771.

6. Ὁ Περίανδρος ἤθελε καὶ τὸν ἰσθμὸν διορῶσαι, ΔΙΟΓ. ΛΑΕΡΤ. I 99. Ὁ Πολυκράτης κατεσκεύασε τὸ περίφημον ὑδραγωγεῖον διὰ τοῦ Εὐπαλίνου κλπ.

περί Κλεοβούλου και της λινδιακής τυραννίδος. Τα στοιχεία ταῦτα ἀφοροῦν κυρίως εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καλλιτεχνικοῦ κλίματος εἰς τὸ ἄμεσον περιβάλλον τοῦ Κλεοβούλου. Κατὰ τὸ εἶθός ἡ καλλιτεχνικὴ ἀτμόσφαιρα ἔλαβε τὴν μορφήν «αὐλικῆς», θὰ ἐλέγομεν, χαρακτηῆρος καὶ θρησκευτικο-λατρευτικῆς ἐκδηλώσεως.

Ἐξ ὧσων γνωρίζομεν, ἡ Διονυσιακὴ λατρεία ὑπῆρξε κατ' ἀρχὴν ἀγροτικὴ ἑορτὴ ἄμεσον σχέσιν ἔχουσα πρὸς τὴν εὐφορίαν τῆς γῆς, διεδόθη δὲ εὐρέως εἰς τὸν ἀγροτικὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Εἰς Κόρινθον ἡ ἑορτὴ αὕτη, ὡς ἀνέπτυξεν ὁ Busolt¹, δι' εἰδικοὺς λόγους ἔτυχε τῆς ὑποστηρίξεως τῶν τυράννων, ἐνῶ εἰς Ἀττικὴν² ὁ Πεισίστρατος ὡς ἀρχηγὸς τῶν διακρίων εἰσήγαγε τὴν ἑορτὴν τῶν Διονυσίων τῶν ἐν ἄστει³.

Ὅτι ἡ Διονυσιακὴ λατρεία ὑπὸ τὴν προδραματικὴν αὐτῆς μορφήν ἦτο καὶ εἰς τὴν νῆσον Ρόδον λίαν διαδεδομένη ἀποδεικνύεται κατὰ τὸν Webster⁴ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι εἰς Ρόδον εὐρέθησαν εἰδώλια εὐσάρκων ἀνδρῶν (κωμαστῶν), ὁ τύπος τῶν ὁποίων⁵, ὡς προέτεινεν ἤδη ὁ Boehlau καὶ ἀπεδέχθη ἀνεπιφυλάκτως ὁ Webster⁶, δὲν ἀπηχεῖ ἐξ Αἰγύπτου ἀλλ' ἐκ Κορίνθου ἐπίδρασιν, ἀποτελεῖ δὲ τοπικὴν ροδιακὴν παραλλαγὴν τοῦ τύπου τῶν κωμαστῶν μετὰ ἀνατολιζουσῶν ἀποχρώσεων. Παρόμοια εἰδώλια εὐρέθησαν εἰς Κάμιρον, εἰς τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Λίνδου καὶ εἰς Ἰαλυσόν⁷, ὅθεν

1. G. BUSOLT, Griechische Geschichte I², σ. 652 καὶ Griechische Staatskunde I, σ. 408.

2. G. BUSOLT, Griechische Geschichte II², σ. 346.

3. Τὰ κατ' ἀγροὺς Διονύσια, τὰ ἐν ἄστει Διονύσια, L. DEUBNER, Griechische Feste, 1962, σ. 135 κ.έ. καὶ E. PFUHL, De Atheniensium pompis sacris, 1900, σ. 74 κ.έ.

4. T. B. L. WEBSTER, Greek Theatre Production, σ. 156.

5. Ἔστω καὶ ἐὰν οἱ κωμασταὶ οὗτοι οὐδεμίαν σχέσιν εἶχον πρὸς τοὺς Σατύρους πρβ. LESKY - ΤΣΟΠΑΝΑΚΗ, Ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς λογοτεχνίας, σ. 331, ὡς εἶχε παλαιότερον παραδεχθῆ ὁ E. BUSCHOR ἐν Satyrtänze und frühes Drama, Sitzb. Ak. München. Phil. - hist. Klasse Abt. 1943/5.

6. WEBSTER, ἔ.ά. σ. 157.

7. Ἐκ Καμίρου, British Museum, Catalogue of Terracottas, 1954, I, No 88 κ.έ., ἐκ Λίνδου, Lindos I, 2318, ἐξ Ἰαλυσοῦ CVA Rodi II, II I,3. Πρέπει νὰ προστεθῆ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ B. V. HEAD ἐν Catalogue of the Greek Coins of Caria, Cos, Rhodes, etc., σ. 100 προσπαθεῖ νὰ ἐξηγήσῃ τὸ σύμβολον τοῦ νομίσματος τῆς Καμίρου, φύλλον συκῆς, καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι τὰ σῦκα θὰ ἦσαν ἐκ τῶν κατ' ἐξοχὴν προϊόντων τῆς περιοχῆς καὶ ἐκ τῆς ὑποθέσεως, ὅτι τὸ φύλλον συκῆς θὰ ἦτο θρησκευτικὸν σύμβολον possibly of some local Dionysos. Νομίζω, ὅτι τὸ χωρίον τοῦ ΗΣΥΧΙΟΥ ἐν λ. *Θωνιδας ὁ Διόνυσος παρὰ Ροδίους τοὺς σκίνους φάλητας*, πρβ. MORELLI, ἔ.ά. σ. 124, εἶναι δυνατόν νὰ συσχετισθῆ πρὸς τὸ σύμβολον τοῦ νομίσματος τῆς Καμίρου. Ὁ Καθηγητὴς ΚΟΝΤΟΛΕΩΝ ἐν AE 1952, σ. 79 ἀνέλυσε τὴν σχέσιν τοῦ Διονύσου πρὸς τὰ σῦκα.

Τέλος πρέπει νὰ ὑπομνήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι πρῶτος ὁ HEFFTER, Götterdienste auf Rhodos III, σ. 32, ἠρμήνευσε τὸ χωρίον ὡς ἀκολούθως: *Θωνιδας/ ὁ Διόνυσος παρὰ Ρο-*

συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ Διονυσιακὴ λατρεία ὑπῆρξε καθολικὸν φαινόμενον εἰς τὴν νῆσον.

Ὁ Ἀνθέας

Εἰς Λίνδον ὁμως πέρα τοῦ λαϊκοῦ τύπου Διονυσιακῆς λατρείας ἔκ τινος πληροφορίας τοῦ Φιλομνήστου¹, διασωθείσης ὑπὸ τοῦ Ἀθηναίου, προκύπτει, ὡς θὰ ἴδωμεν, ὅτι ἡ λατρεία αὕτη εἰσηλθε καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῆς προσωπικῆς δημιουργίας, χωρὶς βεβαίως νὰ παρουσιάσῃ ἐντυπωσιακὰ ἔργα, ὡς ἐκεῖνα τοῦ Ἀρίονος ἢ τῶν ἄλλων μεγάλων ποιητῶν.

Τὸ χωρίον τοῦ Ἀθηναίου X 445a.b. ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἄνθέας δὲ ὁ Λίνδιος, συγγενῆς δὲ εἶναι φάσκων Κλεοβούλου τοῦ σοφοῦ, ὡς φησι Φιλόμνηστος ἐν τῷ περὶ τῶν ἐν Ρόδῳ Σμινθείων, πρεσβύτερος καὶ εὐδαίμων ἄνθρωπος εὐφρυνῆς τε περὶ ποίησιν ὧν πάντα τὸν βίον ἐδιονυσίαζεν, ἐσθῆτά τε Διονυσιακῆν φορῶν καὶ πολλοὺς τρέφων συμβάκχους, ἐξῆγγέν τε κῶμον αἰεὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ. Καὶ πρῶτος εὔρε τὴν διὰ τῶν συνθέτων ὀνομάτων ποίησιν, ἣ Ἀσωπόδωρος ὁ Φλιάσιος ὕστερον ἐχρήσατο ἐν τοῖς καταλόγῳ ἀμφοῖς. οὗτος (ὁ Ἀνθέας)² δὲ καὶ κωμωδίας ἐποίει καὶ ἄλλα πολλὰ ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τῶν ποιημάτων, ἃ ἐξῆρχε τοῖς μεθ' αὐτοῦ φαλλοφοροῦσι.

Τὸ χωρίον τοῦτο, ὡς θὰ δειχθῆ κατωτέρω, ἔτυχε τῆς προσοχῆς σπουδαίων μελετητῶν ἀπὸ τοῦ παρελθόντος αἰῶνος μέχρι σήμερον. Ἐπειδὴ ὁμως ἡμφεσβητήθη ἡ σύνδεσις του πρὸς τὴν ἐποχὴν καὶ τὸ περιβάλλον τοῦ Κλεοβούλου, εἶναι ἀναγκαία μία ἀναδρομὴ εἰς τὰς μέχρι σήμερον γνώμας πρὸς συναγωγὴν τῶν πλέον ἀσφαλῶν συμπερασμάτων.

Οἱ παλαιότεροι μελετηταὶ δὲν ἠσθάνθησαν τόσον ἔντονον τὴν ἀνάγκην νὰ ἀμφισβητήσουν, ὅτι ὁ Ἀνθέας ὡς συγγενῆς τοῦ Κλεοβούλου ἦτο καὶ σύγχρονος αὐτοῦ. Οὕτω ὁ Müller³, στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ χωρίου τούτου, ἐχρονολόγησε τὸν Ἀνθέαν ὡς ἀρχαιότερον τοῦ Τιμοκρέοντος, ὁ δὲ August Lobeck⁴, ἂν καὶ δὲν πιστεύει πολὺ εἰς τὴν βαρῦτητα τοῦ χωρίου, παραδέχεται ὅτι ὁ Ἀνθέας θὰ πρέπει νὰ ἦτο σύγχρονος τοῦ Ἀρίονος.

Ὁ M. Heffter⁵ δὲν φαίνεται νὰ προσέδωκεν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς

δίοις / οὕτω ἐκάλλον οἱ Ρόδιοι / τοὺς σκάνους φάλητας /, πρῶτος δὲ συνέδεσε τὸ χωρίον πρὸς τὰς φαλλοφορίας τοῦ Ἀνθέου.

1. Περὶ Φιλομνήστου γνωρίζομεν μόνον ὅσα ὁ ΑΘΗΝΑΙΟΣ III 74f καὶ X 445a, ἀναφέρει, ὅτι δηλαδὴ ἔγραψε «περὶ τῶν ἐν Ρόδῳ Σμινθείων». Πρβ. RE XIX, 2 (1938), στ. 2526 καὶ F.GR.HIST. III, b 527, ἐνθα ἅπανα ἡ νεωτέρα βιβλιογραφία.

2. Τὴν συμπλήρωσιν προέτεινε ὁ O. CRUSIUS· πρβ. κατωτ. σ. 69 σημ. 2.

3. KARL OTFRIED MÜLLER, Die Dorier 1, σ. 351, 2.

4. CHR. AUGUSTUS LOBECK, Aglaophamus, σ. 309.

5. M. HEFFTER, Götterdienste III, 31, 2.

τήν πληροφορίαν ταύτην τοῦ Ἀθηναίου, καθ' ὅσον οὐδέν περι Ἀνθέου ἀναφέρει πλὴν τῆς ἐν ὑποσημειώσει παρατηρήσεως, ὅτι οἱ προηγούμενοι μελετηταὶ σφάλλονται παραδεχόμενοι τὸν Ἀνθέαν ἀρχαιότερον τοῦ Τιμοκρέοντος, τὸν ὁποῖον (Τιμοκρέοντα) κατὰ τὴν Σούδαν θεωρεῖ ὡς συγγράψαντα κωμωδίας¹.

Ὁ Rohde², ἐρμηνεύων τὸ χωρίον, συνεπέρανεν, ὅτι καὶ αἱ κωμωδίαὶ θὰ ἦσαν γεγραμμέναι καθ' ὃν τρόπον καὶ οἱ «καταλογάδην ἱαμβοί», τοὺς ὁποίους ἐμμῆθη ὁ Ἀσωπόδωρος. Ὁμολογεῖ, ὅτι οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ ἐρμηνεύσῃ τὴν ἔκφρασιν «τὴν διὰ συνθέτων ὀνομάτων ποιήσιν» καὶ συμπεραίνει, ὅτι πρόκειται περὶ εἰς πεζὸν ἐρωτικῆς ποιήσεως. Περὶ τῆς ἐποχῆς ὅμως καθ' ἣν ἔζησεν ὁ Ἀνθέας ἐπιλέγει, ὅτι οὐδεὶς λόγος εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ καί, ἀντικρούων τὸν Lobeck, ὅστις ἐδέχετο τοῦτον σύγχρονον τοῦ Ἀρίονος, ὑποστηρίζει πρῶτος αὐτόν, ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Ἀνθέου ὅτι κατήγετο ἐκ τοῦ γένους τοῦ αἰνιγματικοῦ Κλεοβούλου δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν, ὅτι ὑπῆρξε καὶ σύγχρονος ἐκείνου ἀλλὰ μᾶλλον μεταγενέστερος, καθ' ὅσον ἡ συγγένειά του μετὰ τοῦ Κλεοβούλου κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ζωῆς τοῦ σοφοῦ ἢ καὶ ὀλίγον μετὰ ταύτην θὰ ἦτο βεβαία, «sie war aber tatsächlich ungewiss, denn es heisst bei Athenaeus: »ε r b e h a u p t e t e, ein Verwandter des Kleobul zu sein«. So galt, in später Zeit, Parthenius von Chius für einen Nachkommen des Chiers Homer(» Ὁμήρου ἀπόγονος «Suid s. Παρθ.)».

Ἡ γνώμη τοῦ μεγάλου μελετητοῦ ἤσκησεν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἐρεῦνης τοῦ χωρίου. Οὕτω ὁ Susemihl³ συνεσχέτισε «τὴν διὰ συνθέτων ὀνομάτων ποιήσιν» μὲ χωρία τινὰ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἐξ ὧν συνήγαγε τὸ συμπέρασμα, ὅτι πρόκειται περὶ διθυραμβικῆς καὶ φαλλικῆς καὶ οὐχὶ περὶ πεζῆς ποιήσεως, ὡς εἶχεν ὑποστηρίξει ὁ Rohde. Περαιτέρω ὅμως εὐρίσκει, ὅτι οἱ πεζοὶ ἱαμβοὶ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐποιήθησαν πρὸ τῆς Ἀλεξανδρινῆς ἐποχῆς καὶ ὅτι (σ. 578 σημ. 10) ἡ λέξις «συγγενῆς» δὲν σημαίνει τὸν σύγχρονον, ἀποεύγων νὰ καταλήξῃ σαφῶς εἰς πρῶτον χρονολόγησιν τοῦ Ἀνθέου.

Ὁ Kaibel⁴ παραδέχεται, ὅτι δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ χρονολογήσωμεν τὸν Ἀνθέαν στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς ἐκφράσεως «συγγενῆς Κλεοβούλου», ἀκολουθῶν εἰς τοῦτο τὸν Rohde, ἐνῶ, συμφωνῶν πρὸς τὸν Meineke, δὲν παραδέχεται ὅτι ὁ Ἀνθέας ἐποίησε πράγματι κωμωδίας.

Ὁ van Gelder⁵ ὑποστηρίζει, ὅτι αἱ περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Ἀνθέου

1. Τὴν ἐν τῇ ΣΟΥΔΑ, γνώμην ταύτην διημφεσβήτησεν ὁ VAN GELDER, ἔ.ἀ. 410.

2. E. ROHDE, Der griechische Roman, σ. 247,1 (266,0).

3. FRANZ SUSEMIHL, Geschichte der griechischen Literatur in der Alexandrinerzeit II, σ. 577.

4. RE I (1894), στ. 2360. Εἰς τὰς περὶ Ἀνθέου πηγὰς πρόσθετος καὶ ὅσα λέγονται ἐν ΕΥΣΤΑΘΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ εἰς Ὁμ. Ἰλ. X στ. 427, p. 1277.

5. VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 412.

γνώσεις μας είναι λίαν σκοτειναί. Δηλοῖ ἀδυναμίαν ὡς πρὸς τὴν χρονολόγησιν τοῦ ποιητοῦ, τὸν ὅποιον ὁμως δέχεται ὡς ἀπόγονον τοῦ Κλεοβούλου, περὶ δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἐνθέου εἰσαχθείσης Διονυσιακῆς λατρείας¹ παραδέχεται, ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ γίνη διαχωρισμός, ἐὰν πρόκειται περὶ ἰδιωτικῆς ἢ δημοσίας.

Ὁ Crusius² συμφωνεῖ πρὸς τὸν Rohde ὅτι ἡ λέξις συγγενῆς δὲν σημαίνει τὸν σύγχρονον. Παρ' ὅλα ταῦτα ὁμως διατυπώνει καὶ αὐτὸς τὴν γνώμην, ὅτι προξενεῖ ἔκπληξιν τὸ γεγονός, ὅτι εἰς ἄγνωστος ποιητῆς παρουσιάζεται παρὰ τοὺς ἐπτὰ σοφοὺς ὡς πρόδρομος τῆς κωμωδίας, ὅπως ἐμφανίζεται ὁ Ἄριων παρὰ τὸν Περίανδρον ὡς ἰδρυτῆς τῆς τραγωδίας.

Ὁ W. Schmid³, κατατάσσων τὸν Ἐνθέαν εἰς τοὺς ποιητὰς τῆς φαλλικῆς ποιήσεως, ὑποστηρίζει, ὅτι ἡ παρομοία ποιήσις προϋποθέτει ἐν κανονικὸν θέατρον, ὁπότε δὲν εἶναι δυνατόν νὰ εἶναι πολὺ ἀρχαία.

Ὁ Jacoby⁴ τέλος ἐκκινῶν ἐκ τοῦ κειμένου τοῦ Ἀπολλωνίου ἐν λ. Σμινθεῦ καὶ συσχετίζων τοῦτο πρὸς τὸ τοῦ ἐν Ἀθηναίῳ Φιλομνήστου νομίζει, ὅτι ὁ Διόνυσος εἰσήχθη ὡς νεωτερισμὸς εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Ἀπόλλωνος Σμινθέως ἐν Λίνδῳ καὶ παραδέχεται, ὅτι ἡ εἰσαγωγή αὕτη τῆς Διονυσιακῆς λατρείας *passt gut in die Zeit der Tyrannis*. Ἡ ἔκφρασις ὁμως «συγγενῆς εἶναι φάσκων Κλεοβούλου» ὀδηγεῖ μᾶλλον εἰς μεταγενεστέραν ἐποχὴν.

Ἐκ τῆς παραθέσεως τῶν γνώμῶν ἀπάντων τῶν ἀσχοληθέντων μὲ τὸ χωρίον τοῦτο φιλολόγων προκύπτει σαφῶς, ὅτι ἐμπόδιον διὰ τὴν χρονολόγησιν τοῦ Ἐνθέου εἰς τὸν βον π.Χ. αἰῶνα ὑπῆρξαν κυρίως «οἱ καταλογάδην Ἰάμβου». Ἡ ἄποψις αὕτη εὐσταθεῖ, ἐφ' ὅσον, ὡς φαίνεται, δὲν εἶναι γνωστὴ ἐκ τῶν μέχρι σήμερον πηγῶν παρομοία «ποιήσις» κατὰ τὴν ἀρχαϊκὴν περίοδον. Δεδομένου ὁμως, ὅτι τὸ ὄλον χωρίον ὀδηγεῖ, ὡς ἅπαντες καὶ οἱ πρὸ τοῦ Rohde καὶ οἱ μετὰ τοῦτον μελετηταὶ διαισθάνονται, εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς τυραννίδος, οὐδεὶς ἀποχρῶν λόγος ὑπάρχει νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν τοιαύτην χρονολόγησιν τοῦ Ἐνθέου, ὅστις κάλλιστα θὰ ἦτο δυνατόν ἀπὸ τοῦ βου ἤδη αἰῶνος «πρῶτος» νὰ εἶχεν εὑρεῖ τοὺς «καταλογάδην Ἰάμβους», τοὺς ὁποίους «ὔστερον» (καὶ διὰ τοῦ «ὔστερον» εἶναι δυνατόν νὰ ἐννοῆται μεγάλη χρο-

1. VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ.324. Τὴν γνώμην ταύτην ἔχει καὶ ὁ H. HERTER, *Phallophorie* ἐν RE XIX (1938), στ. 1676, 48. Τὸ γεγονός ὁμως, ὅτι εἰς Λίνδον μαρτυροῦνται ἐπιγραφικῶς λατρεία Διονύσου, ἔταιρεία καὶ μυστήρια Βάκχου Διονύσου IG XI, 1 762, Lindos II, 449, 13 μαρτυρεῖ, ὅτι ἡ λατρεία ἦτο δημοσία.

2. O. CRUSIUS, *Lobon und seine Verwandten*, σ. 187 κ.ἑ.

3. W. SCHMID - O. STÄHLIN, *Geschichte der griechischen Literatur* I, 1, σ. 635 καὶ RE XIX (1938), στ. 1676, 48.

4. F.GR.HIST. III b Text Kommentar 1955, σ. 443 (527 F 2). Σημειωτέον ἐπίσης ἐνταῦθα, ὅτι ἐκ τῆς ἐπιγραφῆς SGDI 4155 (=IG XI, 1 762) προκύπτει σαφῶς ἡ ἀρχαιότης τῆς λατρείας τοῦ Σμινθέως.

νική απόστασις) ἐχρησιμοποίησεν ὁ ἀγνώστου ἐπίσης ἐποχῆς Ἴσσωπος.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι, ὅτι ἡ ἀμφισβήτησις τοῦ Rohde ἔσχε μεγάλην βαρῦτητα καὶ λόγῳ τοῦ μεγάλου κύρους τοῦ σοφοῦ καὶ διότι οὗτος δὲν εὔρε τρόπον χρονολογήσεως «τῆς καταλογάδην ποιήσεως». Δὲν πρέπει ὅμως νὰ διαφυγῇ τῆς προσοχῆς ἡμῶν τὸ γεγονός, ὅτι ὁ Rohde ἀντέκρουσε τὴν χρονολόγησιν τοῦ Ἄνθεου ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι οὗτος «ἰσχυρίζετο ὅτι ἦτο συγγενὴς τοῦ Κλεοβούλου».

Δύο λόγοι θὰ παρατεθοῦν ἐνταῦθα πρὸς ἀντίκρουσιν τῆς γνώμης τοῦ Rohde.

Πρῶτον ὅτι δὲν εἶναι ταυτόσημος ἡ συγγένεια τοῦ Ἄνθεου πρὸς τὸν Κλεόβουλον μὲ ἐκείνην τοῦ Παρθενίου τοῦ Χίου πρὸς τὸν Ὅμηρον. Οἱ ἀπόγονοι εἶναι σαφῶς μεταγενέστεροι, οἱ συγγενεῖς ὅμως εἶναι σύγχρονοι καὶ προβάλλουν τὴν συγγενειάν των διὰ νὰ ἐξάρουν τὴν πρὸς καθιερωμένας καὶ ζώσας προσωπικότητας ἄμεσον σχέσιν των.

Δεύτερον, ὅτι μετὰ τὸν 6ον αἰῶνα, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἡ Λίνδος δὲν διαδραματίζει πλέον σπουδαῖον ρόλον εἰς τὸ προσκήνιον τῆς Ροδιακῆς ἱστορίας καὶ ὡς ἐκ τούτου μία προσωπικότης ὡς ὁ Ἄνθεος δὲν ἔχει σχεδὸν λόγον υπάρξεως κατὰ τὸν 5ον ἢ τὸν 4ον αἰῶνα ἐκεῖ, κατὰ δὲ τὴν ἑλληνιστικὴν ἐποχὴν ἡ φυσικὴ θέσις ἐνὸς ποιητοῦ δὲν θὰ ἦτο ἡ Λίνδος, ἀλλὰ ἡ μεγάλη πόλις Ρόδος μὲ τὴν ἀνθοῦσαν καλλιτεχνικὴν καὶ φιλολογικὴν τῆς ζωῆν.

Ὅτι τέλος ἡ εἰς τὰς ἀρχαϊκὰς πόλεις καὶ μάλιστα ὑπὸ τὰς τυραννίδας εἰσαγωγή τῆς Διονυσιακῆς λατρείας ἀπετέλεσε μίαν συγκεκριμένην ἀνάγκην, ἐτόνισεν εὐστοχώτατα ὁ Burn¹ καὶ ἀνέλυσεν, ὡς ἀνεφέρθη ἀνωτέρω, ὁ Busolt.

Ἡ προηγηθεῖσα ἀνάλυσις νομιζομεν, ὅτι σείει τὰς βάσεις τῶν διατυπωθεισῶν ἀμφιβολιῶν ὡς πρὸς τὴν πρῶτον χρονολόγησιν τοῦ Ἄνθεου καὶ ἐντάσσει τοῦτον ἀνέτως εἰς τὴν ἀρχαϊκὴν ἐποχὴν τῆς τυραννίδος τοῦ Κλεοβούλου ὡς συντελεστὴν τῆς ἀναπτύξεως τῆς ἰδιορρύθμου πνευματικῆς κινήσεως ὑπὸ τὸ θρησκευτικὸν κλίμα τῆς Διονυσιακῆς λατρείας.

Ἡ Κλεοβουλίνη

Πέρα ὅμως τῶν ἀνωτέρω, ἀφοῦ ὑπενθυμίσωμεν δι' ἄλλην μίαν φορὰν ὅτι αἱ πηγαὶ λόγῳ τοῦ ἀποσπασματικοῦ χαρακτῆρος καὶ τῆς σπάνιως αὐτῶν δὲν παρέχουν τὴν δυνατότητα σχηματισμοῦ πλήρους καὶ ἀκριβοῦς εἰκόνας,

1. A.R.BURN, *The Lyric Age of Greece*, σ. 363. Ἴσως δὲν εἶναι περιττὸν νὰ ὑπενθυμίσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι καὶ τὸ ὄστρακον μὲ τὴν ἰθυφαλλικὴν παράστασιν, Lindos I, 3629, τὸ ἀποδοθὲν εἰς τὸν Σοφίλον (Σ. ΚΑΡΟΥΖΟΥ, *AM* 62, 1937, σ. 111 κ.έ.) εἶναι τοῦλάχιστον τῆς αὐτῆς πρὸς τὸν Κλεόβουλον καὶ τὸν Ἄνθεον ἐποχῆς.

θά τονίσωμεν καὶ πάλιν τὴν ἀνάγκην συνδρομῆς καὶ τῆς πλέον ἀσημάντου πληροφορίας. Ὡς τοιαύτην δὲ θεωροῦμεν τὴν περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Κλεοβούλου, τῆς Κλεοβουλίνης¹, ὅχι βεβαίως ἐπειδὴ νέα στοιχεῖα ἔχουν διαλύσει τὰς διατυπωμένας περὶ τῆς ποιητρίας ταύτης ἀμφιβολίας², ἀλλὰ διότι, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, τόσον ὁ «συγγενὴς τοῦ Κλεοβούλου» ποιητῆς Ἀνθέας, ὅσον καὶ ἡ «θυγάτηρ» τοῦ σοφοῦ ποιήτρια ὀδηγοῦν εἰς τὴν σκέψιν περὶ ὑπάρξεως εἰς Λίνδον κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τυραννίδος ἢ καὶ μετὰ ταύτην γενικωτέρου πνευματικοῦ περιβάλλοντος καὶ καλλιτεχνικοῦ κλίματος παραλλήλου πρὸς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ Περιάνδρου ἐν Κορίνθῳ, τοῦ Πεισιστράτου ἐν Ἀθήναις ἢ τῶν μεγάλων τυράνων τῶν Σικελικῶν πόλεων.

Πάντα τὰ ἀνωτέρω συνθέτουν, κατὰ τὴν γνώμην μου, πλήρως τὴν εἰκόνα τῆς Λίνδου κατὰ τὸν βον αἰῶνα. Πρόκειται περὶ ναυτικῆς καὶ ἐμπορικῆς «πόλεως-κράτους» τυραννευομένης, οἰονεὶ Σολωνεῖου ἀποχρώσεως, ἐμφανίζουσης τὰς σχετικὰς πρὸς τὴν τοιαύτην ἀπόχρωσιν πολιτιστικὰς ἐκδηλώσεις, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν σύγχρονον Ἰαλυσόν, ἐνθα κατὰ τὴν αὐτὴν σχεδὸν περίοδον ὑπῆρχεν ὁ «βασιλικὸς» θεσμὸς καὶ κυρίως καθαρῶς ἀριστοκρατικὸν περιβάλλον.

III. Η ΠΤΩΣΙΣ ΤΗΣ ΛΙΝΔΟΥ

Ἡ σαφῶς ὑπὸ τῶν πηγῶν³ μαρτυρουμένη συμμετοχὴ τοῦ ροδιακοῦ στόλου παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Περσῶν κατὰ τὴν ἐν Σαλαμῖνι ναυμαχίαν εἶναι ἀρκετὴ διὰ νὰ μᾶς πείσῃ, ὅτι οἱ Πέρσαι ὑπέταξαν τὴν Ρόδον καί, συμφώνως πρὸς ὅσα ἐν τοῖς προηγουμένοις ἀνεπτύχθησαν, διήρπασαν κατὰ κύριον λόγον τὸν στόλον τῶν Λινδίων, οἵτινες τὴν ἀκμὴν αὐτῶν ἀκριβῶς εἰς τὴν ἐπίδοσιν τῶν εἰς τὴν ναυτικὴν τέχνην καὶ δι' αὐτῆς εἰς τὸ ἐμπόριον ὄφειλον.

Κατὰ ταῦτα εἰς τὴν ἐκ τοῦ Χρονικοῦ γνωστὴν ἡμῖν ἐπιφάνειαν⁴ τῆς θεᾶς, ἣτις ἔτυχε διαφόρου ὑποδοχῆς ἐκ μέρους τῶν ἐρευνητῶν⁵, πρέπει νὰ διακρίνωμεν τὴν διάθεσιν τῶν Λινδίων νὰ τονίσουν, ἔστω καὶ μετὰ αἰῶνας,

1. VAN GELDER, ἔ.ἀ. σ. 410.

2. H. BERVE, Die Tyrannis, σ. 119.

3. ΑΙΣΧΥΛΟΣ Πέρσαι στ. 891. ΔΙΟΔΩΡΟΣ XI 3.8.

4. Lindos II, No 2. D, I. F.GR.HIST. III B, Text (1950), σ. 512, 532 καὶ D. MORELLI, ἔ.ἀ. σ. 6.

5. Τὰς διαφόρους γνώμας ἰδὲ ἐν Lindos II, στ. 181-200. Καὶ ὁ A. R. BURN ἐν Persia and the Greeks, σ. 210 καὶ 218, παραθέτει ἀπάσας τὰς ἀπόψεις· βλ. καὶ H. BERVE, Die Tyrannis, σ. 589. Τὸ πιθανώτερον εἶναι, ὡς σημειοῖ ὁ BERVE, αὐτόθι σ. 120, ὅτι οἱ Πέρσαι ὑπέταξαν τὴν νῆσον κατὰ τὸ 490 π.Χ.

ὅτι δὲν τοὺς ἀπέλιπε κατὰ τοὺς ζοφεροὺς ἐκείνους χρόνους τῆς Περσικῆς κυριαρχίας ἢ τόλμη ἀντιστάσεως κατὰ τοῦ κατακτητοῦ. Ἦκολούθησαν οὕτω οἱ Λίνδιοι τὸν ἀντιμηδισμόν τοῦ ἰωνικοῦ κόσμου, ἐνῶ περὶ τῆς ἄλλης, τῆς ἀγροτικῆς «πόλεως» Ἰαλυσοῦ, ἐκ τῆς ἐποχῆς ταύτης παραμένει μόνον ἡ μνήμη τοῦ μηδισμού τοῦ ποιητοῦ τῆς Τιμοκρέοντος¹.

* *

Ἡ μετὰ τὰ μηδικὰ ἀνάπτυξις τῆς ἀθηναϊκῆς δυνάμεως δὲν φαίνεται νὰ συνέβαλεν εἰς τὴν ἀναβίωσιν τῆς ναυτικῆς δυνάμεως τῶν Λινδίων. Ἀντιθέτως ἡ ἐξασθένεισις τῆς πόλεως ταύτης φαίνεται, ὅτι ἐβοήθησε τοὺς ἤδη πλουσίους Ἰαλυσίους νὰ προβληθοῦν πανελληνίως² καὶ νὰ ὀδηγήσουν τὴν νῆσον ἠνωμένην εἰς τὸν συνοικισμόν τοῦ 408-407 π.Χ.

1. ΑΘΗΝΑΙΟΣ X 415f.

2. Εἶναι χαρακτηριστικά τὰ ὑπὸ τοῦ VAN GELDER, σ. 76, ἀναφερόμενα «es scheint fast, als ob die Insel niemals unbedeutender war als im fünften Jahrhundert». Τοῦτο πρέπει νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν καταστροφὴν τοῦ λινδιακοῦ στόλου, ὅστις εἶχεν ἀναδείξει τὴν Λίνδον καὶ δι' αὐτῆς τὴν Ρόδον εἰς μεγάλην ναυτικὴν δύναμιν κατὰ τοὺς πρὸ τῶν περσικῶν αἰῶνας.

SUMMARY

The most important event in the history of Rhodes was the synoecism and the foundation of the city of Rhodes in the late 5th century B.C. Those acquainted with the circumstances under which it took place, regard this synoecism as a great achievement of the Rhodians, which ensured not merely survival but a prosperous life on the island in subsequent centuries until the occupation of the city by the Romans. The synoecism of Rhodes was mainly and principally the outcome of the spirit of determination of the Ialysians. While in geometric and archaic times the inhabitants of Ialysus had on an economy based on agriculture, in the 5th century B.C. they developed into a marine power and assumed a leading role in the political history of the island. Research has already revealed that the three cities of Rhodes, Lindos, Ialysus and Camirus, had different economic, social and political set ups. Nevertheless, the fact that Rhodes forms the extreme boundary in the group of the Aegean islands and lies somewhat isolated between these and the remote island of Cyprus, without the fertile Peraea, contributed to a peaceful life on the island, almost never disturbed by upheavals or internal strifes.

Whenever its marine and trade prospered, Rhodes enjoyed great moments of splendour. The first period was that of the Mycenaean age, the second was marked by the archaic glory of Lindos, and the third comprised the classical and hellenistic ages of the city of Rhodes. The present study is concerned with the second period, i.e. the flourishing of Lindos. Due to the aridity of the region of Lindos, as compared to the fertile areas of Ialysus and Camirus, in post-Dorian times, and especially when sea traffic was vigorously developing between East and West, Egypt and Greece, many settlements appeared in places suitable for anchorage on the east coast of the island. Among these were Broullia, Germetes, Plemmyri, Kiotari, Thermhydron, Loryma, Eremokastron and, above all, Lindos with its two harbours and fortified hill for defence in case of war.

Scholars have so far accepted that life began at Lindos in the Mycenaean period. This study aims at verifying the truth of this theory.

In the first place the writings of Maiuri regarding Mycenaean cemeteries near Lindos are not documented by references, and hence Desborough's

views are left exposed, as the latter, influenced by Maiuri, accepted the existence of «very slight traces of a Mycenaean settlement in Lindos». Moreover, the finds of the acropolis do not substantiate the existence of a sanctuary or settlement.

Further research has proved that the attribute of Lindia was not given to Athena in ancient times, as Dittenberger and, later, van Gelder and Blinkenberg believed, since in the earliest inscriptions found during excavations of the city the goddess is cited as Athena, and she appears under the name of Lindia from the end of the 4th century B.C. This is also corroborated by a thorough study of literary sources.

The argument of earlier scholars regarding the 'fireless offerings' cannot support the theory of the existence of a prehistoric cult in Lindos. An attentive study of sources reveals that they generally refer to a Rhodian tradition of fireless sacrifices, without any specific mention of Lindos. On the other hand, the verse of Pindar's VII Olympian Ode «τεῦξαν δ' ἀπύροις ἱεροῖς ἄλσος ἐν ἀκροπόλει», evidently implies the acropolis of Ialysus, where alone a grove could exist because of the fertile soil, and not the arid, rocky and dry Lindian acropolis. Furthermore, the study of sources proves that no particular relation exists between the Heliads and Lindos. Finally, the discovery during excavations of traces of altar foundation before the temple, and bones, ash and charcoal within the archaic level associated with the 'oracle of the Rhodians', as well as the discovery of inscriptions clearly referring to sacrifices, and of votive statuettes of oxen etc., certainly lead to the conclusion that Athena was worshipped with fire sacrifices at Lindos, as she was in other regions of Greece.

The myth relating that Danaus and his daughters passed from Lindos, where he founded the cult of Athena, does not point to prehistoric times, since Athena did not appear under the name of Ergane (in this instance patroness of the art of ship-building) until the archaic period. On the other hand, the myth of the passing of the Danaides from Lindos is but a later Lindian insertion, since the number of the Danaids at Argos is similarly fifty. Moreover, the existence of a 'non-iconic cult' at Lindos is not comprehensible, for the 'cult shrine' of Lindos is associated by sources with that of Hera on Samos as well as others on Chios and Lesbos, i.e. with the generally accepted way of setting up imitations of deities, which are the pre-archaic cult statues, according to V. Müller.

As it becomes evident from the study of surviving sources, the city of Lindos had the character of commercial and naval Ionic cities.

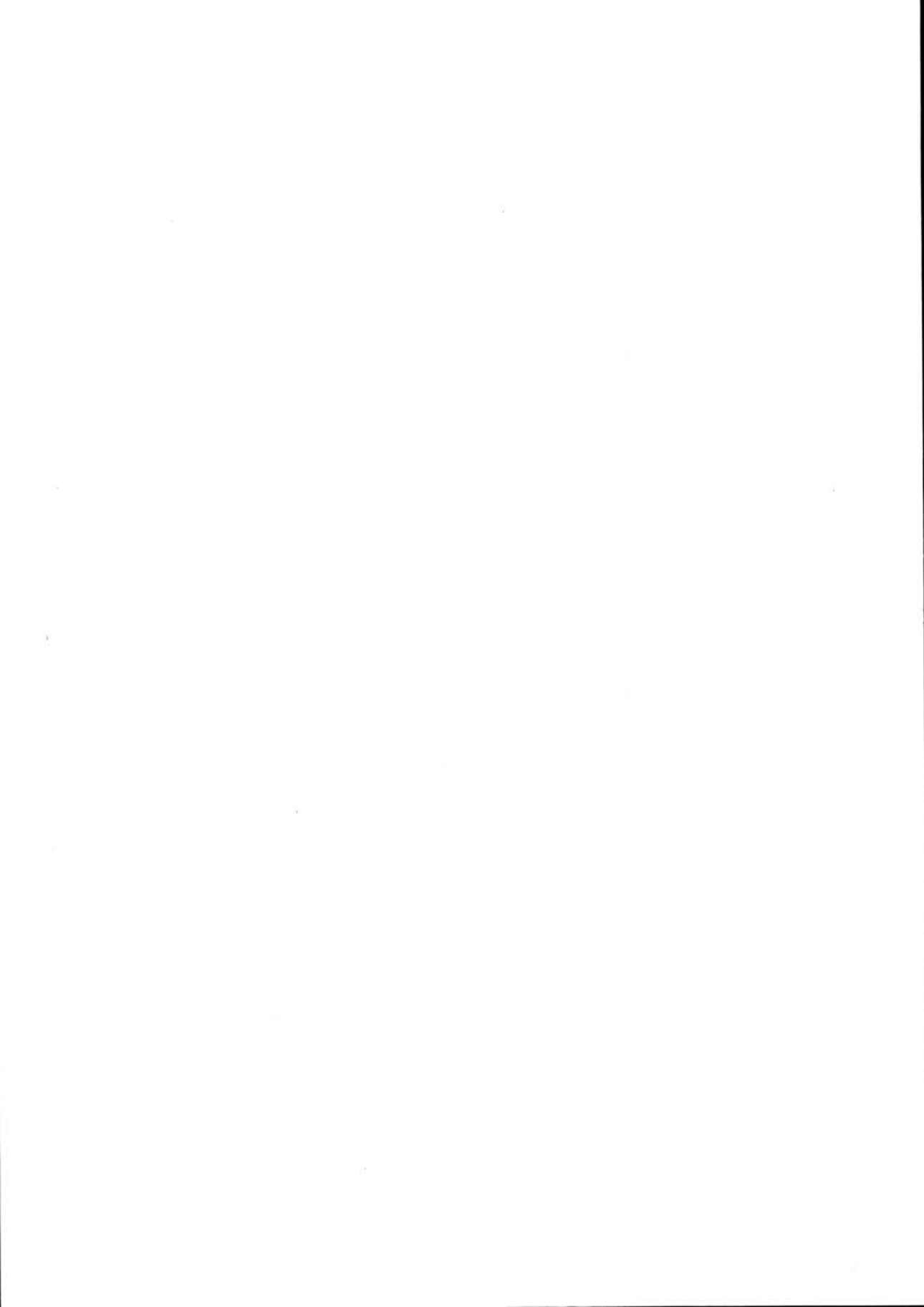
In addition to the fact that there was a special class of foreign landworkers in Lindos, the evidence about the existence of a Lindian ship, i.e. a sort of ship built by the Lindians, and the statement of the sources that Phaselis, as well as Gela, Soloi and Acragas were Lindian colonies, along with the fact that the Lindians minted coins on the basis of the Phoenician standard while the Camirans adopted the Aeginete standard, absolutely convince us that the city of Lindos followed the course of development of the great urban centres of the Hellenic world.

The difference in characteristic set up between the city of Lindos and the other two Rhodian cities is also indicated by the appearance of the tyranny of Cleobulus — a complex leading figure of the archaic world — resembling those in other great urban Hellenic centres. Special attention is drawn to the obscure personality of Antheas, a singular 'comic' poet. Philologists have mostly debated the accuracy of dating this poet to the archaic period. However, as doubts arose rather from difficulties in the interpretation of the passage «διὰ συνθέτων ὀνομάτων ποιήσιν» and «ἐν τοῖς καταλογάδην ἰάμβοις», truth is now established by this study, and it becomes accepted that Antheas could only have lived in Lindos in archaic times, since the place of a poet in the classical and hellenistic periods would be in the great city, i.e. the city of Rhodes; and the phrase «συγγενῆς εἶναι φάσκων Κλεοβούλου» is to be taken literally.

The presence of the 'comic' poet Antheas and the tradition of the Cleobuline, i.e. of artistic personalities 'akin' to the tyrant, lead to a speculation on the development of a 'court' intellectual climate under Cleobulus, parallel to those of Corinth, Samos, Athens, etc.

A last argument regarding the character of Lindos as a naval city is provided by the fact that its fall occurred during the expansion of the Persian rule, when the Persians deprived it of its navy, as they did with other Greek cities and islands.

G. K.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ

- Ἅγιος Λουκάς (Πλημμύρι) 24
 Ἀγλώχαρτος 38, 39
 Ἀειναῦται 58
 Ἀθηναῖοι 30, 32, 34, 35, 36, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 52, 53, 63
 — Ἀγγέμαχος 33
 — ἐν Βουκοπίοις 43
 — Ἐργάνη 47, 48
 — Ἰαλυσία 33
 — Καμειράς 33
 — Λινδία 29, 30, 32, 33, 34, 37, 38, 39, 40, 42, 44, 45, 47, 49, 50, 51, 52, 60
 — Πολιάς 30, 32
 — Πολιοῦχος 48
 — Σαίτις 47
 — Τελχινία 50
 Ἀθηναῖοι 15, 18, 45, 48, 62, 63, 71
 Ἀθηναϊκὴ ἡγεμονία 64
 Ἀθηναῖοι 36, 37, 47
 Ἀθήναιος 60, 67, 68, 69, 72
 Αἰγαῖον 18, 25, 61
 Αἶγες 47
 Αἶγινα 61
 Αἴγυπτος 19, 45, 46, 47, 49, 66
 αἰολικαὶ (νῆσοι) 18
 Αἰσχύλος 49, 71
 Ἀκράγας 33, 34, 59, 60
 Ἀκρόπολις Ἀθηνῶν 49
 Ἀλεξάνδρα (Λυκόφρονος) 56
 Ἀλεξανδρινὴ (ἐποχὴ) 68
 Ἀλέξανδρος (Βασιλεὺς) 44
 Ἀλθαιμένης 16
 Ἀλθαιμενίς (φυλὴ) 16
 Ἀλιάδαι 39
 Ἀλικαρνασσός 18, 64
 Ἄλιος Ρόδου 33
 Ἀλκαῖος 52
 ἄλσος ἐν ἀκροπόλει 39, 40
 Ἄμασις (Βασιλεὺς) 32, 49
 Ἀνατολή 19, 55
 Ἀνδρόνικος 48
 ἀνεικονικὴ λατρεία 50, 53
 Ἀνθέας 65, 67, 68, 69, 70, 71
 Ἀντίφημος 60, 62
 ἄξοον ἔδος 53
 ἄξοος σανίς 50, 53
 ἀποικισμός 63
 Ἀπολλόδωρος 16, 45, 51
 Ἀπόλλων 57
 — Λύκειος 47
 — Σμινθεὺς 69
 Ἀπολλώνιον 57
 Ἀπολλώνιος (ποιητὴς) 36, 69
 Ἀποστόλιος 42
 ἄπυρα ἱερὰ 34 κ.έ., 36, 37, 38, 40, 42, 45, 53
 Ἀργεῖοι 49
 Ἀργολίς 46
 Ἄργος 45, 46, 47, 49
 Ἀρισταίνετος 60
 Ἀρίσταρχος 63
 Ἀριστομένης 61
 Ἀριστοτέλης 15, 65, 68
 Ἀριστοφάνης 47
 Ἀρίων 67, 68, 69
 Ἄρπαγος 18
 Ἄρτεμις 47
 Ἀρχεδίκη 45
 Ἀρχιπέλαγος 18
 Ἀσωπόδωρος (Φλιάσιος) 67, 68, 70
 Ἀταβύριος Ζεὺς 35, 60
 Ἀτάβυρος 35, 39
 Ἀττικὴ 36, 66
 Αὔσονες 56

- Ἄφροδίτη 47
 Ἀχαΐα (πόλις) 37
 Ἀχαιοὶ 46, 51, 56, 60
 Ahhijavā 51
 Andrewes A. 62
- Βαλααρίδες 57, 59, 60
 Βενετία 20
 Βερναρδάκης 45
 Βιγλί 43
 Βουκόπια 28, 43, 44
 Βρουλλιά 23, 24
- Balducci H. 37
 Banti L. 23
 Bean G.E. 60. — Cook J.M. 19· βλ.
 καὶ Fraser P.M.
 Beaumont R.L. 56
 Becker A. 29, 34
 Beloch K.J. 61, 63
 Bengtson H. 15, 25, 30, 51
 Berve H. 57, 62, 63, 64, 71
 Biliotti Ed. 17
 Blinkenberg Chr. 16, 25, 26, 27, 28, 29,
 30, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 44,
 50, 51, 53, 60
 Boardmann J. 57
 Böckh A. 34
 Boehlau 66
 Bowra C.M. 35
 Büchner 19
 Burn A.R. 70, 71
 Buschor E. 52, 53
 Busolt G. 21, 53, 61, 66, 70
 Butterworth F.A.S. 46
- Γέλα 33, 34, 59, 60
 Γελῶοι 60
 Γερματῆς 24
 γεωργεῦντες (ἐν Λινδία πόλει) 55
 Γόργων 34
 Γυμνήσιαι (νησοὶ) 57
- Cook J.M. 53, 61 βλ. καὶ Bean G.E.
 Crusius O. 67, 69
- Δαμάγητος 62
- Δαναΐδες 45, 46, 49, 53
 Δαναῖς (πεντηκόντορος) 47
 Δαναοὶ 46
 Δαναὸς 32, 45, 46, 47, 49, 50, 51, 53
 Δαρεῖος 25
 Δελφοὶ 60
 Δῆλος 15
 Διαγόρας 62
 Διαγορίδαι 16, 37
 Διογένης Λαέρτιος 45, 65
 Διόδωρος 16, 32, 33, 36 κ.έ., 37, 49, 51, 71
 Διονύσια 66
 Διονυσιακὴ λατρεία 66, 67, 69, 70
 Διονύσιος (περιηγητῆς) 58, 59
 Διόνυσος 69
 Δοντᾶς 62
 Δοῦρις 63
 Δύσις 57
 Δωδεκάνησος 19, 59
 «δωρίδος» νῆσοι 19
 Δωριεῖς 29, 60
 Δωριεὺς 62
 δωρικαὶ νῆσοι 18, 64
- Danau 46
 Desborough V.R. d'A. 26, 27, 59
 Deubner L. 47
 Dittenberger G. 29, 34
 Di Vita Antonino 48
 Dunbabin T.J. 34, 57
 Dygge E. 25, 40, 41, 43, 44
- ἔδος 45, 50, 51, 52, 53
 Ἐλίκη 45
 Ἑλλάς 29, 45
 Ἑλληνας 46, 51
 ἑλληνικὸς κόσμος 19
 Ἐρατίδαι 62
 Ἐργάνη βλ. Ἄθηνᾶ
 Ἐρέτρια 58
 Ἐρημόκαστρον 25
 Ἐριχθόνιος 45, 50
 Ἐρυθραὶ 18
 Εὐαγγελίδης 38
 Εὐαγόρας 62, 63
 Εὐκλῆς 62
 Εὐπαλῖνος 65
 Εὐσέβιος 45, 56, 58

- Εὐστάθιος (Θεσσαλονίκης) 58, 59, 68
 Ἐφύρα 58
- Eckstein F. 23
 Ehrenberg V. 15, 54
- Fasolo F. 23
 Fraser J.G. 52
 Fraser P.M. - Bean G.E. 55
 Friedländer P. 46, 47
 Furtwängler A. - Loeschke G. 17
 Furumark Arne 16, 25
- van Gelder H. 16, 17, 29, 30, 35, 38, 42,
 45, 59, 60, 61, 62, 68, 69, 71, 72
 Goodwin W.W. 56
 Gross W.H. 50
 Gruppe O. 37, 49
- Ζεὺς 30
 — Πολιεὺς 30, 32 - 33
 Ζωναρᾶς 38
 Ζωοδόχος Πηγὴ (Πλημμύρι) 24
 Ζώσιμος 38
- Ἡλιάδαι 36, 37, 39
 Ἡλιος 36
 Ἡρα 47
 — Σαμία 50, 52, 53
 Ἡραῖον 46
 Ἡρακλῆς 63
 Ἡρόδοτος 32, 45, 59
 Ἡσύχιος 19
 Ἡφαιστος 36, 48, 49
- Hanfmann G. 19
 Head B.V. 60, 61
 Heffter M. 47, 66, 67
 Herter 69
 Hiller von Gärtringen 17, 23, 24, 25,
 27, 39, 56, 62, 63, 64
 Hrozný 51
 Hyginus 47
- θαλασσοκρατία 56
 Θέρμυδρον 25, 56
 Θήρων 63
 Θησεὺς 47
 Θουκυδίδης 59, 60
- Ἰακωβίδης Σπ. 59
 Ἰαλυσία 16, 21, 37
 Ἰαλύσιος 16, 60, 61, 72
 Ἰαλυσός 16, 17, 19, 20, 21, 27, 29, 30,
 33, 34, 37, 39, 49, 58, 59, 61, 62, 66,
 71, 72
 Ἰταλία 57
 Ἰωνία 19
 Ἴωνικαὶ νῆσοι 18
 Ἴωνικαὶ πόλεις 18
 Ἴωνικὴ ἀκτὴ 18
 Ἴωνικὸς κόσμος 19, 72
- Inglieri R.U. 23, 24, 25, 35, 37
- Jacoby F. 39, 44, 45, 49, 67, 69, 71
 Jacopi G. 17
 Jacorich G. 35
 Jessen 48
 Judeich W. 62
- Κάδμος 49
 Κάλαθος 55
 Καλλιάνναξ 62
 Καλλιμαχος 32, 45, 50, 51
 Καλλιπάτειρα 62
 Καμυρεῖς 16, 60, 61
 Καμυρίς (περιοχή) 21
 Κάμυρος 16, 17, 21, 27, 29, 30, 33, 61, 62,
 66
 Κάρ 63
 Καρία 64
 Καρικαὶ πόλεις 64
 Καρική χερσόνησος 19, 39
 Καροῦζος Χρ. 39, 65
 Καρούζου Σ. 70
 Κάρπαθος 18, 56
 Καρχηδών 20
 Κάσος 18
 Κάστωρ (Ρόδιος) 56
 Κατρεὺς 16
 Κατταβιά 23
 Κέκρωψ 36
 Κιλικία 60
 Κιοτάρι 24
 Κλεοβουλίνη 70, 71
 Κλεόβουλος 45, 61, 62, 63, 64, 65, 66,
 67, 68, 69, 70, 71

- Κλετόλαος 30
 κληροῦχοι Ἰᾶθηναῖοι 18
 Κνίδος 18, 19, 61
 Κνωσός 34
 Κοντῆς Ἰω. 37, 38, 39, 40, 43, 49, 63
 Κοντολέων Ν. 58, 66
 Κοπεγχάγη, Ἰθν. Μουσεῖον 27, 30
 Κορίνθιοι 59
 Κόρινθος 59, 66, 71
 Κράνα 63
 Κράτων 62
 Κρήτες 16, 23, 34
 Κρήτη 16, 18, 19, 47
 Κρητινάδαι 16
 Κριτήριον 46
 Κριτώ - Τιμαρίστα 62
 Κρωονιάς 57
 Κύπρος 19
 Κυρήνη 59, 60
 κομασταί 66
 Κωνσταντῖνος (ὁ Ρόδιος) 38
 Κωνσταντινούπολις 38
 Κῶς 18, 19, 59, 64

 Kähler 38
 Kaibel G. 68
 Kinch K.F. 23, 27, 40
 Koehler V. 27
 Kornemann E. 15, 16
 Kruse 29
 Kubitschek 56

 Λάκιος 60, 62
 Λάρδος 55
 Λέσβος 18, 45, 51, 52
 λιθολατρεία 52
 Λινδία (περιοχή) 21, 55
 Λινδιακός ἀποικισμός 59
 λινδικὸν πλοῖον 58, 59
 Λίνδιοι 16, 33, 39, 40, 42, 44, 49, 55, 56,
 57, 58, 59, 60, 61, 65, 67, 71, 72
 Λίνδος 2, 16, 17, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 28,
 29, 31, 32, 34, 35, 37, 38, 43, 44, 45,
 47, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 58,
 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 69, 70,
 71, 72
 λιτὸν ἔδος 45, 50, 52
 Λυδοὶ 18

 Λυκία 64
 Λύττιοι 44
 Λώρυμα 24, 25

 Latte K. 52
 Laumonier A. 29
 Laurenzi L. 26
 Lazenby J.F. βλ. Simpson R.H.
 Lesky A. 66
 Lobeck Chr. Aug. 67, 68
 Loeschke G. βλ. Furtwängler A.
 Lorimer H.L. 59

 Μακρά Βουνάρα 59
 Μεσόγειος 18, 43
 Μίδας 65
 Μ. Ἀσία 18
 Μικρασιατικὴ ἄκτῆ 18, 25
 Μιλήσιοι 18
 Μίνως 16
 Μόσχου Βουνάρα 59
 Μόπος 60
 Μύκαλλα 57
 Μυκῆναι 34
 Μυκηναῖοι 17, 34, 57
 Μύρινα 19

 Maiuri A. 17, 26
 Malten L. 48
 Maul Otto 18
 Mayer M. 57
 Méautis G. 35
 Meineke A. 68
 Merkelbach R. 46
 Meursius J. 34, 38, 59
 Momigliano A. 38
 Monaco G. 16
 Morelli D. 26, 29, 30, 32, 33, 39, 42, 45,
 50, 66, 71
 Müller Karl Ofr. 42, 67
 Müller V. 52
 Myres J.L. 21, 56

 Ναυκράτις 49
 Νικόλαος Δαμασκηνός 50
 Nilsson M.P. 20, 23, 34, 46, 47, 48, 52, 61

 Ξεναγόρας 60

- Ξόανον 45
 Ὀλυμπική θέσις 19
 Ὀλυμπιονίκος 34, 35 κ.έ., 38, 40, 45, 63
 Ὀλυμπος 48
 Ὀμηρος 68, 70
 Ὀρλάνδος 37

 Παλλάς 43
 Παναθήναια 47
 Παναθηναϊκή ναῦς 47
 Παρθένιος (Χίος) 70
 Πάριον Χρονικόν 45, 49
 Πausανίας 47, 55, 61
 Πεισίστρατος 65, 66, 71
 Πελασγιῶται 46
 Πελλήνη 56
 Πελλήνιοι 56
 Πελοποννησιακός (πόλεμος) 18
 Περαιτή 59
 Περίανδρος 65, 69, 71
 Πέρσαι 71
 Περσική κυριαρχία 72
 Πίνδαρος 33, 34, 37, 38, 39, 40, 53, 63
 Πλημμύρι 24
 Πλούταρχος 45
 Ποντίνος 47
 Ποσειδῶν 49
 Πότνια Θηρῶν 29
 Πολύαινος 33
 Πολύβιος 33, 35, 60
 Πτολεμαῖος (βασιλεὺς) 44
 Πυθία 60

 Peek W. 65
 Persson Axel W. 52
 Pfeiffer Rud. 45
 Pfuhl E. 47, 66
 Pollak L. 33
 Pugliese Carratelli G. 19, 26, 28, 50, 51, 52
 Ρόδιοι 15, 16, 17, 19, 23, 33, 35, 36, 37, 42, 49, 56, 57, 58, 60
 Ροδίων (χρησιμὸς) 42
 Ρόδος 15, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 29, 30, 32, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 42, 44, 45, 46, 48, 49, 55, 58, 61 - 62, 63, 66, 67, 70, 71, 72

 Rohde E. 68, 69, 70
 Roscher W.H. 48
 Ross L. 35
 Rostovtzeff M. 15
 Ruge W. 60
 Rumpf 50, 53

 Σαλαμίς 71
 Σάμος 18, 63
 Σίγειον 18
 Σικελία 57, 58, 63
 Σικελικαὶ πόλεις 71
 Σιμωνίδης 65
 Σκέλιμον ἔργον 45
 Σμίνθεια (ἑορτὴ) 67
 Σμινθεὺς 69
 Σόλοι 59, 60
 Σόλυμα 60
 Σόλων 48, 65
 Σολῶνεις 71
 Σοῦδα 42, 65, 68
 Σοφίλος 70
 Στέφανος Βυζάντιος 24, 60
 Στράβων 19, 24, 32, 45, 49, 56, 57, 60
 Σύβαρις 57, 58
 Συβαρίται 57
 συνοικισμὸς 15, 16, 38

 Salzmann Aug. 17
 Schmid W. - Stählin O. 65, 69
 Schneider C. 15
 Schubart W. 45
 Silius Italicus 56, 58, 60
 Simpson R.H. - Lazenby J.F. 26, 27 - 28
 Stählin O. βλ. Schmid W.
 Stubbings Frank 17, 26, 28
 Susemihl Franz 68

 Τενάγης 37
 Τζέτζης 56
 Τιμαίος 56
 Τιμαχίδας 40
 Τιμοκρέων 62, 67, 68, 72
 Τίρυνς 34
 Τληπόλεμος 57, 58
 Τροία 23, 57
 Τρωϊκά 57
 τυραννίς 18, 61, 62, 63, 64, 65, 69, 70, 71

Thiersch H. 15
Torr Cecil 59
Tritsch Franz 54

Ὑπερμνήστρα 47

de Visser M. 53
Vollgraff W. 46
Von der Mühl Peter 35, 39

Waser 45, 46, 47
Webster T. B. L. 66
Wilamowitz U. v. 35, 37, 46, 49

Φάσηλις 59, 60
Φερενίκη 62
Φιλοκτήτης 56, 57
Φιλόμνηστος 67, 69

Φιλοστέφανος 60
Φιλόστρατος 36, 37
Φρατρία 43
Φωκαεῖς 59

Χαράκι 24, 25
Χίος 18, 45, 51, 52
Χρονικὸν ἱεροῦ Ἀθηνᾶς Λίνδου 25, 39,
44, 59, 60, 63, 64, 71
Χρονικὸν Πάριον βλ. Πάριον Χρονικὸν

Ψαμμήτιχος 49
Ψευδο-Ἀριστοτέλης 57, 58

Zahn R. 23
Ziebarth E. 15, 61
Ziegler 56

Τύποις : ΕΜΜΑΝ. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ - Δερβενίων 7 - Τηλ. 631-298 - 'Αθήναι (144)

